

Latvijas Republikas Augstākā tiesa

**Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un
zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem
maksātnespējas procesu ietvaros**

2013/14

Saturs

Ievads	3
1. Darījumu apstrīdēšana	4
1.1. Darījumu apstrīdēšanas institūta būtība	4
1.2. Darījumu apstrīdēšanas tiesiskais pamats Latvijā	7
1.3. Tiesu prakse darījumu apstrīdēšanā	10
1.3.1. Darījums	10
1.3.2. Darījuma slēgšanas laiks	18
1.3.3. Zaudējumi	19
1.3.4. Darījuma pušu subjektīvā attieksme	28
1.3.5. Atsevišķu darījumu veidu apstrīdēšanas īpatnības	35
2. Zaudējumu piedziņa no parādnieka pārstāvjiem	41
2.1. Zaudējumu piedziņas institūta būtība	41
2.2. Tiesiskais pamats zaudējumu piedziņai Latvijā	42
2.3. Tiesu prakse zaudējumu piedziņā no parādnieka pārstāvjiem	43
2.3.1. Vainojamības prezumpcija prasībās pret kapitālsabiedrības valdes locekļiem	43
2.3.2. Zaudējumu nodarīšanas veidi	46
2.3.3. Zaudējumu apmēra noteikšana	52
Kopsavilkums	56

Ievads

Parādnieka iepriekš veikto darījumu apstrīdēšana un zaudējumu piedziņa no parādnieka pārstāvjiem ir maksātnespējas procesa pasākumi, kas tiek veikti kreditoru kopuma interešu vārdā, lai atgūtu līdzekļus kreditoru prasījumu apmierināšanai.

Darījumu apstrīdēšanas un zaudējumu piedziņas prakse būtiski ietekmē arī kopējās komercietiskās vides drošību. Efektīva, prognozējama un konsekventa prakse ļauj mazināt negodprātīgu rīcību komersantu savstarpējās attiecībās, t.i., tai ir arī preventīva nozīme.

Pētījums aptver apelācijas instances un Augstākās tiesas Senāta nolēmumus laika posmā no 2008. gada līdz 2014. gada sākumam: darījumu apstrīdēšana maksātnespējas procesa ietvaros – 46 lietas, savukārt zaudējumu piedziņa no parādnieka pārstāvjiem – 18 lietas.

Pētījuma ietvaros ir apzinātas tiesu praksē nostiprinājušās atziņas, tipiskākās situācijas, kā arī jautājumi, kas pusēm un tiesai ir sagādājuši vislielākās grūtības. Ņemot vērā pētījuma rezultātus, pētījumā ir piedāvāti ieteikumi tiesu prakses uzlabošanai.

1. Darījumu apstrīdēšana

1.1. Darījumu apstrīdēšanas institūta būtība

Darījumu apstrīdēšana maksātnespējas procesa ietvaros ir viens no maksātnespējas procesa pasākumiem ne tikai Latvijā, bet arī citviet pasaulē, kur darbojas maksātnespējas tiesību sistēma. Darījumu apstrīdēšanas institūta būtība balstās uz kreditoru kopuma aizsardzības principu, kas savukārt ietver prasību pēc vienlīdzīgas attieksmes pret kreditoriem, kuri atrodas vienādā prioritātes rangā, kā arī prasību par kreditoru prasījumu maksimālu apmierināšanu maksātnespējas procesa ietvaros.

Parādnieka maksātnespējas process bieži vien tiek uzsākts ilgu laiku pēc tam, kad parādnieks saprot, ka nespēs izvairīties no maksātnespējas. Šajā periodā parādnieks var mēģināt slēpt aktīvus no kreditoriem, uzņemties fiktīvas saistības, veikt dāvinājumus saistītām personām vai arī veikt maksājumus atsevišķiem kreditoriem, nekārtojot saistības pret pārējiem. Tāpat šajā periodā atsevišķi kreditori var veikt stratēģiskas darbības, lai iegūtu priekšrocības pret pārējiem kreditoriem.¹ Tādēļ maksātnespējas tiesību regulējumā tiek noteikts laika periods (*t.s. aizdomu periods*) pirms maksātnespējas procesa uzsākšanas, kura laikā slēgtos darījumus ir iespējams apstrīdēt, ja tie ir radījuši ietekmi uz parādnieka aktīviem. Negatīvā ietekme uz aktīviem var izpausties aktīvu neto vērtības (kopējie aktīvi mīnus kopējās saistības) samazināšanā. Piemēram, ja aktīvi tiek atsavināti bez atlīdzības vai par neadekvāti zemu cenu. Tāpat negatīva ietekme var būt arī nevienlīdzīgai attieksmei pret vienā prioritātes rangā esošiem kreditoriem (piemēram, maksājot vai sniedzot nodrošinājumu vienam nenodrošinātajam kreditoram, tai pašā laikā neveicot maksājumus citiem).² Daudzi darījumi, kas kvalificējas kā apstrīdami maksātnespējas tiesību izpratnē, ārpus maksātnespējas konteksta būtu pilnīgi normāli un akceptējami, un kļūst apstrīdami tikai tad, ja tiek slēgti tuvojoties parādnieka maksātnespējai.³

No vienas puses, darījumu apstrīdēšanas institūts ir līdzeklis parādnieka mantas atgūšanai, kas tādējādi palīdz pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus. No otras puses, darījumu apstrīdēšanas institūts darbojas preventīvi, lai kreditorus un pašu parādnieku atturētu no tādām darbībām, kas parādnieka faktiskas maksātnespējas apstākļos rada kaitējumu kreditoru kopuma interesēm. Respektīvi, šis institūts ir arī virzīts uz godīgas komercprakses veicināšanu.⁴ Tomēr darījumu apstrīdēšanā, tāpat kā citos maksātnespējas tiesību jautājumos, ir nepieciešams ievērot līdzsvaru starp kreditoru kopuma interešu aizsardzību no vienas puses un civiltiesiskās apgrozības drošību un noteiktību no otras puses.⁵ Tas attiecas gan uz likumdošanas, gan uz tiesību piemērošanas procesu.

---

¹ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004, para 148, p. 135.

² Directorate for Internal Policies, Policy Department : Harmonisation of insolvency law. at EU level: Note, 2011, p. 11.

Avoidance actions and rules on contracts.

³ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004 para 153, p. 136.

⁴ Ibid, para 151-152, p. 136.

⁵ Ibid, para 154, p. 137.

Darījumu apstrīdēšanas kritērijus pieņemts dalīt divās kategorijās: 1) objektīvie kritēriji un 2) subjektīvie kritēriji.⁶

Objektīvie kritēriji balstās uz samērā vienkārši konstatējamiem un pierādāmiem objektīviem faktiem. Piemēram, vai darījums ir noticis noteiktu laika periodu pirms maksātnespējas, vai ir konstatējamās citas likumā noteiktas pazīmes (vai darījuma summa ir bijusi atbilstoša atsavinātā aktīva patiesajai vērtībai, vai saistības termiņš ir bijis iestājies, vai darījuma puses ir bijušas saistītas utt). Lai gan šādu objektīvu kritēriju piemērošana ir vienkāršāka, paļaušanās tikai uz objektīviem kritērijiem var novest arī pie netaisnīga rezultāta, ja netiek ņemti vērā subjektīvie kritēriji.⁷

Subjektīvie kritēriji ir balstīti uz pušu nodoma noskaidrošanu un vērtēšanu. Piemēram, vai parādnieks ir apzināti samazinājis aktīvus, vai otra līgumslēdzējpusē ir zinājusi vai tai bija jāzina par to, ka darījums ir virzīts uz parādnieka aktīvu samazināšanu. Vai darījuma rezultātā ir iestājusies maksātnespēja un vai darījuma pusēm tas bija zināms vai tam vajadzēja būt zināmam. Šādu kritēriju pierādīšana parasti ir sarežģītāka.⁸ Lai atvieglotu subjektīvo kritēriju pierādīšanu, starptautiskajā praksē ir pieņemts prezumēt iesaistīto pušu nelabticību vai nodomu, pastāvot noteiktiem apstākļiem. Piemēram, ja darījums slēgts ar saistīto personu noteiktā laika posmā, tiek prezumēts, ka puses ir zinājušas par to, ka tas rada zaudējumus parādniekam. Šāds princips ir atrodams arī Latvijas tiesību sistēmā.⁹

Starptautiskajā praksē periods, kura laikā slēgtos darījumus ir iespējams apstrīdēt (t.s. aizdomu periods), parasti ir atkarīgs no piemērotajiem darījumu apstrīdēšanas kritērijiem. Svarīga ir tiesiskā noteiktība, tāpēc aizdomu periods ir īsāks, ja darījums tiek apstrīdēts pēc objektīvajiem kritērijiem. Savukārt, ja darījums ir veikts ar iesaistīto pušu ļaunu nolūku, tiesiskās noteiktības apsvērumi nav tik būtiski un aizdomu periods var būt garāks.¹⁰ Piemēram, ja atbilstoši objektīvajiem kritērijiem var apstrīdēt darījumus, kas slēgti dažus mēnešus pirms maksātnespējas pasludināšanas, tad subjektīvo kritēriju gadījumā parasti var apstrīdēt darījumus, kas ir slēgti arī vairākus gadus pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas.

Pastāv klasifikācija, saskaņā ar kuru par tipiskākajiem apstrīdamo darījumu veidiem tiek uzskatīti: 1) darījumi, kuru mērķis ir padarīt neiespējamu, kavēt vai novilcināt kreditoriem iespēju saņemt savu prasījumu apmierinājumu, 2) darījumi par pazeminātu vērtību, 3) darījumi ar kreditoriem, kuriem tiek dotas priekšrocības salīdzinājumā ar citiem. Atsevišķi darījumi var saturēt vairākus no šiem elementiem.¹¹

Darījumi, kuru mērķis ir padarīt neiespējamu, kavēt vai novilcināt kreditoru prasījumu apmierināšanu, ir saistīti ar aktīvu atsavināšanu, padarot tos nepieejamus kreditoru prasījumu apmierināšanai. Parasti tie rada zaudējumus nenodrošinātajiem kreditoriem, un tajos jāpierāda

⁶ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004, para 156, p. 137.

⁷ Ibid, para 157, p. 137.

⁸ Ibid, para 158, p. 137.

⁹ 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 92. panta otrā daļa noteic: *Ja darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam, ir noslēgts ar ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku vai šo personu labā, uzskatāms, ka šīs personas ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, ja tās nepierāda pretējo.*

¹⁰ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004, para 188-191, p. 147-149.

¹¹ Ibid, para 170, p. 141.

subjektīvais parādnieka nodoms. Parasti nav tiešu pierādījumu, bet gan netieši pierādījumi, kas norāda uz šādu darījumu tipiskiem elementiem (pazīmēm):

- darījums ir noticis ar tieši vai netieši saistītajām personām
- nav pretizpildījuma vai tas ir neadekvāts
- parādnieks jau ir bijis maksātnespējīgs darījuma brīdī vai kļuvis maksātnespējīgs pēc darījuma vai tā rezultātā
- pēc tam, kad ir kļuvušas zināmas finansiālās problēmas vai saņemts kreditora brīdinājums par piedziņas darbībām, ir jau notikušas līdzīgas vai sērijveida darbības, lai atsavinātu aktīvus
- kopējā darījumu hronoloģija, piemēram, darījums veikts uzreiz pēc tam, kad ir uzņemtas lielas saistības
- parādnieks darījumu ir noklusējis, īpaši, ja tas veiks ārpus parastās komercdarbības vai ar fiktīvu darījumu partneri
- parādnieks vai tā pārstāvji izvairās.

Darījumi par pazeminātu vērtību var būt apzināti virzīti uz kreditoru interešu aizskārums, taču var būt arī gadījumi, kad parādnieks pārdod aktīvus par pazeminātu cenu, lai īstermiņā risinātu skaidras naudas līdzekļu trūkumu bez nodoma kaitēt kreditoriem. Tomēr darījumu apstrīdēšanas kritēriji mēdz fokusēties uz darījuma apmaiņas vērtību. Pārsvarā darījumi par pazeminātu vērtību vai bezatlīdzības darījumi aizdomu perioda laikā tiek uzskatīti par apstrīdamiem. Tomēr citviet tiek prasīts pierādīt arī darījuma negatīvās sekas uz parādnieku – vai nu parādnieks ir palicis bez līdzekļiem, vai bijis vai kļuvis maksātnespējīgs darījuma rezultātā.¹²

Preferētie darījumi (t.sk. maksājumi) var tikt atzīti par spēkā neesošiem, ja a) slēgti aizdomu periodā, b) darījums slēgts ar kreditoru, ar kuru jau ir saistība, c) darījuma rezultātā kreditors ir guvis lielāku proporcionālu apmierinājumu nekā citi tā paša ranga kreditori. Dažu valstu likumos ir papildu kritēriji, ka parādnieks ir bijis maksātnespējīgs vai tuvu maksātnespējīgai, vai ka parādniekam ir bijis nodoms dot priekšrocību šim kreditoram. Šo darījumu apstrīdēšanas idejas pamatā ir atziņa – ja šādi darījumi notiek īsi pirms maksātnespējas, tie nonāk pretrunā ar kreditoru vienlīdzības principu un dod nepamatotas priekšrocības atsevišķiem kreditoriem.¹³ Šādu darījumu piemēri ir maksājumi un ieskaits par saistībām, kam nav iestājies termiņš, darbību veikšana, kas nav parādnieka pienākums, nodrošinājuma došana par eksistējošu nenodrošinātu saistību, neparasti norēķināšanās veidi (piemēram, nevis ar naudu, bet aktīviem), norēķināšanās par summu, kas ir ļoti liela salīdzinājumā ar parādnieka aktīvu vērtību, maksāšana par parādu, kas ir strīdīgs, bet kur kreditors rada lielu spiedienu, t.sk. tiesājoties. Lai gan ieskaits pats par sevi nav apstrīdams, tas var tikt uzskatīts kā preferēts, ja noticis īsi pirms maksātnespējas un maina parādu samēru starp pusēm, radot priekšrocību vai arī ir saistīts ar cesiju, kur kāds debitors ir iegādājies parādu, lai radītu ieskaitu. Ieskaits ir apstrīdams arī neparastos apstākļos - piemēram, ja nav bijis līguma starp pusēm. Taču otrai darījuma pusei parasti tiek dotas iebilduma tiesības. Piemēram, kā

¹² UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004, para 174-176, p.143.

¹³ Ibid, para 177-178, p.143

iebildumus var izmantot argumentu, ka darījums ir bijis konsekvents ar iepriekšējo praksi un atbilstošs parastajai komercdarbībai: veikts maksājums par piegādātu preci. Šādu atrunu pieļaujamība iedrošina piegādātājus turpināt sadarboties ar finansiālās grūtībās esošu sabiedrību¹⁴

1.2. Darījumu apstrīdēšanas tiesiskais pamats Latvijā

Pētījums aptver tiesu nolēmumus, kas ir pieņemti laikā no 2008. gada līdz 2014. gada sākumam. Maksātnespējas procesiem, kuru ietvaros ir pieņemti tiesu nolēmumi, ir piemērojami trīs dažādi likumi (turpmāk kopā saukti - „maksātnespējas likumi”) atkarībā no tā, kad ir uzsākts attiecīgais maksātnespējas process.

- 1) Līdz 2008.gada 1.janvārim bija spēkā 1996. gada 12. septembra likums „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju”. Šis likums tiek piemērots maksātnespējas procesiem, kas uzsākti līdz 2007. gada 31. decembrim.¹⁵
- 2) 2007. gada 22. janvārī tika pieņemts Maksātnespējas likums, kas stājās spēkā 2008. gada 1. janvārī. Šis likums ir piemērojams maksātnespējas procesiem, kas ir uzsākti laika posmā no 2008. gada 1.janvāra līdz 2010. gada 31. oktobrim.¹⁶
- 3) 2010. gada 1. novembrī stājās spēkā 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likums, kura normas ir piemērojamas maksātnespējas procesiem, kas ir uzsākti, sākot ar 2010. gada 1. novembri.

Darījumu apstrīdēšanu kā parādnieka mantas atgūšanas pasākumu paredz visu trīs minēto likumu regulējums.

Likumā „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” vispārējais darījumu apstrīdēšanas regulējums ir ietverts 69. pantā:

„69. pants. Pamats darījumu atzīšanai par spēkā neesošiem

(1) Tiesa pēc administratora prasības var atzīt par spēkā neesošiem parādnieka darījumus ar trešajām personām neatkarīgi no šo darījumu veida, ja:

1) tie noslēgti pēc maksātnespējas pieteikuma iesniegšanas dienas un parādnieks ar tiem ir apzināti nodarījis zaudējumus kreditoriem, – neatkarīgi no tā, vai persona, ar kuru vai kurai par labu darījums noslēgts, ir vai nav zinājusi par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem;

2) tie noslēgti piecu gadu laikā pirms maksātnespējas iestāšanās dienas, parādnieks ar tiem apzināti nodarījis zaudējumus kreditoriem un persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, ir zinājusi par šādu zaudējumu nodarīšanu;

¹⁴ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004, para 177-179, p. 144.

¹⁵ 2007. gada 22. novembra Maksātnespējas likuma Pārejas noteikumu 1. punkts.

¹⁶ 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma Pārejas noteikumu 5. punkts.

3) tie noslēgti piecu gadu laikā pirms maksātnespējas iestāšanās dienas un ar tiesas spriedumu krimināllietā ir konstatēts, ka parādnieks novests līdz maksātnespējai ar noziedzīgu nodarījumu un persona, ar kuru vai kurai par labu darījums ir ticis slēgts, ir zinājusi par šo nodarījumu.

(2) Ja darījumus, ar kuriem radīti zaudējumi kreditoriem, parādnieks noslēdzis ar ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku vai šo personu labā, tad uzskatāms, ka šīs personas ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, ja tās nepierāda pretējo.

(3) Ja darījumi, ar kuriem nodarīti zaudējumi kreditoriem, noslēgti pēc maksātnespējas iestāšanās dienas vai mēneša laikā pirms maksātnespējas iestāšanās dienas, tad uzskatāms, ka parādnieks ir apzināti kaitējis kreditoru interesēm, ja tas nepierāda pretējo.

(4) Nodrošinātais kreditors var prasīt atzīt par spēkā neesošu administratora noslēgtu darījumu, ja darījums attiecas uz prasījuma nodrošināšanai ieķīlāto mantu un ir aizskartas nodrošinātā kreditora intereses.

2007. gada 22. novembra Maksātnespējas likumā tas ir ietverts 92. pantā:

“92 .pants. Darījumu atzīšana par spēkā neesošiem

(1) Administratoram ir pienākums izvērtēt parādnieka darījumus un celt tiesā prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu neatkarīgi no šā darījuma veida, ja tas noslēgts:

1) pēc maksātnespējas procesa iestāšanās dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi neatkarīgi no tā, vai persona, ar kuru vai kurai par labu darījums noslēgts, ir vai nav zinājusi par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem;

2) piecu gadu laikā pirms maksātnespējas procesa iestāšanās dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi, turklāt persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, zināja vai tai bija jāzina par šādu zaudējumu nodarīšanu.

(2) Ja darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam, ir noslēgts ar ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku vai šo personu labā, uzskatāms, ka šīs personas ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, ja tās nepierāda pretējo.

(3) Ja darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam, noslēgts pēc maksātnespējas procesa iestāšanās dienas vai mēneša laikā pirms maksātnespējas procesa iestāšanās dienas, tas atzīstams par spēkā neesošu.

(4) Nodrošinātais kreditors var prasīt, lai administratora noslēgtais darījums tiek atzīts par spēkā neesošu, ja šis darījums attiecas uz prasījuma nodrošināšanai ieķīlāto mantu un ir aizskartas nodrošinātā kreditora intereses.”

Savukārt 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likumā darījumu apstrīdēšanas vispārējie noteikumi ir ietverti 96. pantā:

“96 .pants. Darījumu atzīšana par spēkā neesošiem

(1) Administratoram ir pienākums izvērtēt parādnieka darījumus un celt tiesā prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu neatkarīgi no šā darījuma veida, ja tas noslēgts:

1) pēc juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas vai trīs mēnešus pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi neatkarīgi no tā, vai persona, ar kuru vai kurai par labu darījums noslēgts, ir vai nav zinājusi par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem;

2) triju gadu laikā pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi, turklāt persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, zināja vai tai bija jāzina par šādu zaudējumu nodarīšanu.

(2) Ja darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam, ir noslēgts ar ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku vai šo personu labā, uzskatāms, ka šīs personas ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, ja tās nepierāda pretējo.

(3) Nodrošinātais kreditors var prasīt, lai administratora noslēgtais darījums tiek atzīts par spēkā neesošu, ja šis darījums attiecas uz prasījuma nodrošināšanai iekļāto mantu un ir aizskartas nodrošinātā kreditora intereses.”

Visu trīs minēto normu sastāvos ir konstatējamas atšķirības, taču visi paredz šādus darījumu apstrīdēšanas priekšnoteikumus:

- 1) darījums ir noslēgts pēc maksātnespējas procesa uzsākšanas vai noteiktu laika periodu pirms tam;
- 2) ar darījumu ir nodarīti zaudējumi parādniekam un/vai kreditoriem;
- 3) ja darījums ir noticis ilgāku laika posmu pirms maksātnespējas, darījums ir apstrīdams, ja darījuma puses ir zinājušas vai tām bija jāzina par zaudējumu nodarīšanu. Ja darījums slēgts ar saistīto personu, tiek prezumēts, ka darījuma otra puse zināja par zaudējumu nodarīšanu, ja vien nepierāda pretējo.

Atšķirīgi ir termiņi, kuros slēgto darījumu apstrīdēšana ir pieļaujama, kā arī atskaites punkti, no kuriem tiek skaitīti šie termiņi. Atšķirīgi ir arī definēts „cietušais”, kuram ar darījumu ir nodarīts zaudējums – attiecīgi parādnieks vai kreditori. Plašāk darījumu apstrīdēšanas normu tiesisko sastāvu pamatelementi un savstarpējās atšķirības ir apskatīti pētījuma ietvaros.

Iepriekšminētās normas, kuras varētu uzskatīt par darījumu apstrīdēšanas vispārējo regulējumu, nav vienīgās, kas regulē darījumu apstrīdēšanu un parādnieka mantas atgūšanu. Visi trīs maksātnespējas likumi paredz atsevišķu regulējumu bezatlīdzības darījumu apstrīdēšanai,¹⁷ ķīlas līgumu apstrīdēšanai,¹⁸ īsi pirms maksātnespējas procesa vai tā laikā parādu segšanai samaksāto naudas līdzekļu atdošanai.¹⁹ Pie parādnieka mantas atgūšanas

¹⁷ Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 70. pants, 2007. gada 22. novembra Maksātnespējas likuma 93. pants, 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 97. pants.

¹⁸ Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 71. pants, 2007. gada 22. novembra Maksātnespējas likuma 94. pants, 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 98. pants.

¹⁹ Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 72. pants, 2007. gada 22. novembra Maksātnespējas likuma 95. pants, 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 99. pants.

pasākumiem jāpieskaita debitoru parādu atgūšana un zināmā mērā arī administratora tiesības atkāpties no parādnieka noslēgtajiem līgumiem. Lai gan maksātnespējas likumos nav speciālu normu par zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem vai citam personām, kas ar savu rīcību radījušas zaudējumus parādniekam, zaudējumu piedziņa maksātnespējas likumos ir minēta kā viens no maksātnespējas administratora uzdevumiem²⁰ un ir būtisks parādnieka mantas atgūšanas pasākums. Pētījuma ietvaros ir aplūkota galvenokārt darījumu apstrīdēšanas vispārējā regulējuma jeb „pamatsastāva”²¹ piemērošanas prakse, vienlaikus apskatot arī darījumu apstrīdēšanas vispārējā regulējuma un pārējo mantas atgūšanas normu savstarpējo korelāciju un nošķiršanas problemātiku. Piemēram, nošķirot vispārējo darījumu apstrīdēšanas tiesisko sastāvu no parādu segšanai samaksāto naudas līdzekļu atprasīšanas vai ķīlas līgumu apstrīdēšanas. Darījumu apstrīdēšanu un atzīšanu par spēkā neesošiem vispārēji regulē arī Civillikuma normas, piemēram, Civillikuma 1415. pants. Pētījuma ietvaros ir apskatīta arī Civillikuma vispārēja regulējuma un maksātnespējas likumu regulējuma savstarpēja korelācija. Zaudējumu piedziņai no parādnieka pārstāvjiem ir veltīta atsevišķa pētījuma sadaļa.

1.3. Tiesu prakse darījumu apstrīdēšanā

Piemērojot maksātnespējas likumu darījumu apstrīdēšanas vispārējo regulējumu, tiesām jākonstatē šādi pamatelementi:

- 1) ir noslēgts darījums
- 2) darījums ir noslēgts likumā noteiktajā laika posmā
- 3) ar darījumu ir nodarīti zaudējumi parādniekam un/vai kreditoriem
- 4) darījuma puses ir zinājuši par zaudējumu nodarīšanu/darījums slēgts ar ieinteresēto personu.

Turpmāk pētījuma ietvaros ir apskatīta šo pamatelementu konstatēšanas problemātika.

1.3.1. Darījums

Saskaņā ar Civillikuma 1403. pantu tiesisks darījums ir atļautā kārtā izdarīta darbība tiesisku attiecību nodibināšanai, pārgrozīšanai vai izbeigšanai. Līdz ar to, lai piemērotu maksātnespējas likumu normas par darījumu apstrīdēšanu, ir nepieciešams konstatēt, ka apstrīdamā darbība atbilst darījuma definīcijai.

Apstrīdama darījuma izpratne

²⁰ 2007. gada 22. novembra Maksātnespējas likuma 63. panta ceturtnā daļa; 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 65. panta pirmās daļas 8. punkts.

²¹ Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 69. pants, 2007. gada 22. novembra Maksātnespējas likuma 92. pants, 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 98. pants.

Zaudējumi kreditoriem bieži vien tiek nodarīti nevis ar atsevišķa darījuma (līguma) noslēgšanu, bet ar vairākām savstarpēji saistītām darbībām, no kurām atsevišķas var arī nebūt atzīstamas par darījumu Civillikuma 1403. panta izpratnē. Piemērojot darījumu apstrīdēšanas regulējumu, tiesas ir saskārušās ar jautājumu, cik plaši ir tulkojams apstrīdama darījuma jēdziens maksātnespējas likumu izpratnē.

Aplūkojot darījumu apstrīdēšanas lietas, var secināt, ka zaudējumus radošus darījumus var iedalīt divas kategorijās:

- 1) darījumi, kuru noteikumi ir zaudējumus radoši (neizdevīgi parādniekam);
- 2) darījumi, kuru formālie noteikumi atbilst normālai komercpraksi, taču darījumu izpilde ir zaudējumus radoša.

Tipiski gadījumi, kad darījuma noteikumi paši par sev ir neizdevīgi parādniekam un rada zaudējumus gan parādniekam, gan arī kreditoriem, ir parādnieka mantas atsavināšana bez atlīdzības vai par neadekvāti zemu atlīdzību.

Piemēram, lietā Nr.PAC-0635 AT Civillietu tiesu palāta savā 2008. gada 5. jūnija spriedumā²² konstatēja, ka J. zemnieku saimniecībai „Rozītes” 2005. gada 21. novembrī ir pasludināts maksātnespējas process. Parādniekam jau 2005. gada 7. februārī bija izveidojies nodokļu parāds valsts budžetam Ls 5164,23 apmērā. Savukārt 2005. gada 8. jūlijā parādnieka īpašnieks P. J. bija uzdāvinājis savam dēlam S. J. sev piederošo nekustamo īpašumu. Tiesa secināja, ka ar šo dāvinājuma līgumu ir nodarīti zaudējumi kreditoriem, jo saskaņā ar likumu zemnieku saimniecības īpašnieks atbild par zemnieku saimniecības saistībām ar savu mantu. Dāvinājuma rezultātā ne zemnieku saimniecībai, ne tas īpašniekam nepalika manta, no kuras apmierināt kreditoru prasījumus.

Tomēr bieži ir sastopami gadījumi, kad darījuma noteikumi paši par sevi atbilst normālai komercpraksi (piemēram, atsavinātā īpašuma vērtība ir atbilstoša tirgus cenai), taču tiek veiktas darbības, lai īpašumu atsavinātu, taču pielīgūtā maksa faktiski nenonāktu parādnieka rīcībā un netiktu izlietota kreditoru prasījumu segšanai. Uz jautājumu vai darījuma apstrīdēšanas ietvaros ir vērtējami tikai līguma noteikumi, nevērtējot tā izpildi un citus apstākļus, vai arī ar darījumu ir jāsaprot viss parādnieka darbību kopums, tiesu praksē atbildes ir dažādas.

Lietā Nr.PAC-0220 ar AT Civillietu tiesu palātas 2009. gada 30. jūnija spriedumu²³ tika konstatēts, ka 2001. gada 18. decembrī Rīgas pilsētas zemesgrāmatas nodaļījumā nostiprinātas SIA „PARTUS HOLDINGS” īpašuma tiesības uz 1/10 domājamo daļu no nekustamā īpašuma Rīgā, Garozes ielā 25. 2003. gada 5. jūnijā SIA „PARTUS HOLDING” nekustamo īpašumu par Ls 15 000,0 pārdeva R. Ņ., kurš tobrīd bija SIA „PARTUS HOLDING” valdes priekšsēdētājs. Pārdošanas cena atbilda īpašuma tirgus vērtībai. Savukārt R. Ņ. 2004. gada 14. maijā šo īpašumu par tādu pašu cenu: Ls 15 000,0 pārdeva SIA „Eiropas Partneri”. 2004. gada 17. martā SIA „PARTUS HOLDINGS” pasludināta par maksātnespējīgu, par maksātnespējas

²² Spriedums pārsūdzēts Senātā un atstāts spēkā (sk.Senāta 20.05.2009 spriedumu lietā Nr.SK-0162).

²³ Spriedums stājies spēkā 29.09.2009. Spriedums kasācijas kārtībā nav skatīts, kasācijas sūdzība atdota iesniedzējam (nebija iemaksāta drošības nauda).

iestāšanās dienu nosakot 2002. gada 1. janvāri. Maksātnespējas administrators cēlis tiesā prasību par abu atsavināšanas līgumu atzīšanu par spēka neesošiem. Lietā tika noskaidrots, R. Ņ. iegādājoties nekustamo īpašumu, pārskaitīja SIA „PARTUS HOLDINGS” pirkuma maksu, taču šī summa nekavējoties tika pārskaitīta tālāk SIA „PARTUS HOLDING” vienīgajam dalībniekam MANHATTAN INSURANCE COMPANY, L.L.C., kā maksājuma mērķi norādot: „aizdevuma atgriešana”. Pierādījumi tam, ka šāds aizdevums pirms tam bija saņemts, lietā netika iesniegti. Ņemot vērā lietas apstākļus, Civillietu tiesu palāta atzina, ka *[..] pirkuma maksa SIA „PARTUS HOLDINGS” bankas kontā tika ieskaitīta tikai izskata pēc, lai radītu šķietamu iespaidu, ka ar pirkuma līgumu nodibinātās saistības R. Ņ. ir izpildījis, jo parādnieces kontā iemaksātā nauda nekavējoties tika ieskaitīta MANHATTAN INSURANCE COMPANY, L.L.C. kontā.* Lietā tika arī noskaidrots, ka SIA „Eiropas Partneri”, kura strīdus nekustamo īpašumu ieguva no R. Ņ., ir saistīta ar SIA „PARTUS HOLDING” bijušajiem dalībniekiem, tādējādi tiesa to neatzina par labticīgu ieguvēju un atcēla abus atsavināšanas darījumus. Respektīvi, tiesa nevis šauri vērtēja pirkuma-pārdevuma līguma noteikumus, bet gan aplūkoja kopsakarā visus apstākļus un iesaistīto personu darbības, kas noveda pie tā, ka no parādnieka manta, no kuras varētu segt kreditoru prasījumus, tika mērķtiecīgi samazināta.

Parādnieka un trešo personu veiktās darbības par darījumu plašākā nozīmē ir atzinusi AT Civillietu tiesu palāta savā 2010. gada 3. jūnija spriedumā lietā Nr.PAC-0287.²⁴ Lietā tika konstatēts, ka parādnieks SIA „Rindeks” kopš 2005. gada nebija norēķinājies ar vienu no kreditoriem par saņemto precī. 2006. gadā augustā kreditors brīdināja parādnieku par maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu. Savukārt SIA „Rindeks” trīs dienu laikā pēc brīdinājuma saņemšanas noslēdza līgumu ar SIA „E.S. Vira” par sev piederoša nekustamā īpašuma atsavināšanu. Līgums paredzēja darījuma konta atvēršanu un īpašuma tiesību reģistrāciju uz ieguvēja vārda pēc pirkuma maksas saņemšanas, taču šāds konts netika atvērts. SIA „Rindeks” valde uzdeva SIA „E.S. Vira” pirkuma maksu divām fiziskajām personām, kas it kā bija SIA „Rindeks” kreditori, kā arī piekrita, ka SIA „E.S. Vira” tiek ierakstīta zemesgrāmatā kā nekustamā īpašuma ieguvējs, neskatoties uz to, ka pirkuma maksa nebija samaksāta. SIA „E.S. Vira” iegūto īpašumu ar dažu mēnešu intervālu pārdeva tālāk SIA Drafts Realtys, turklāt arī, nesaņemot pirkuma maksu. SIA „Rindeks” 2006. gada novembrī pasludināts maksātnespējas process. Maksātnespējas administrators cēla prasību par nekustamā īpašuma atsavināšanas darījumu atzīšanu par spēkā neesošu. Pirmās instances tiesa prasību noraidījusi, cita starpā norādot, ka nav pierādījumu, ka abi secīgie nekustamā īpašuma ieguvēji būtu zinājuši par zaudējumu nodarīšanu. Izskatot lietu apelācijas kārtībā, AT Civillietu tiesu palāta ar 2010. gada 3. jūnija spriedumu prasību apmierinājusi. Cita starpā apelācijas instance apšaubīja saistību esamību pret divām fiziskajām personām, kurām pēc SIA „Rindeks” rīkojuma bija jāsaņem pirkuma maksa no SIA „E.S. Vira” par nekustamā īpašuma pārdošanu. Šo apstākli viens no atbildētajiem kasācijas sūdzība traktēja kā lietas izskatīšanas robežu pārkāpšanu. Senāts ar savu 2011. gada 7. decembra spriedumu lietā Nr.SKC-463 noraidīja kasācijas sūdzību atstājot spēkā apelācijas instances spriedumu. Senāts pievienojās apelācijas instances apsvērumiem, ka parādnieka un iesaistīto personu darbības ir vērtējamas kopsakarā un nav nepieciešams atsevišķā tiesvedībā apstrīdēt katru no darbībām un darījumiem, kas ir

---

²⁴ Spriedums pārsūdzēts Senātā un atstāts spēkā (sk. Senāta 07.12.2011. spriedumu lietā Nr.SKC-0463).

bijuši virzīti uz to, lai apstrīdētā nekustamā īpašuma pārdošanas darījuma rezultātā tiktu atsavināts īpašums, negūstot līdzekļus kreditoru prasījumu apmierināšanai.

Senāta tēze: *Atbildētājas SIA „Drafts Realties” kasācijas sūdzības argumenti, ka apelācijas instances tiesa pārkāpusi Civilprocesa likuma 426. panta pirmo daļu, jo, neesot prasībai par 2003. gada 20. jūnija galvojuma līguma un 2007. gada 12. janvāra vienošanās atzīšanu par spēkā neesošu, vērtējusi darījumu tiesiskumu, ir kļūdaini. Ņemot vērā, ka maksātnespējīgās SIA „Rindeks” administrators prasības papildinājumos norādījis uz minēto prāvas laikā iesniegto dokumentu fiktīvo raksturu, Civillietu tiesu palāta pamatoti vērtējusi šos argumentus kopsakarā ar pārējiem pierādījumiem lietā. Turklāt tiesa sprieduma rezolutīvajā daļā nav atzinusi šos darījumus par spēkā neesošiem, bet gan izvērtējusi lietas dalībnieka ierunās izteiktos apsvērumus par šo darījumu tiesiskumu un ticamību, kas nav uzskatāms par lietas izskatīšanas robežu pārkāpumu apelācijas instances tiesā.*

Darījumu sašaurināti ir vērtējusi AT Civillietu tiesu palāta savā 2012. gada 1. novembra spriedumā lietā Nr.PAC-0309.²⁵ Lietā tika noskaidrots, ka 2009. gada 25. martā pasludināts SIA „Ventpils Ventilators” maksātnespējas process, par maksātnespējas iestāšanās dienu nosakot 2005. gada 1. janvāri. SIA „Ventpils Ventilators” piederēja nekustamais īpašums Ventpilī, Robežu ielā 5. 2006. gada oktobrī īpašums tika pārdots SIA „Baltic Tehnopark” par LVL 300 000. Saņemtā nauda tālāk pārskaitīta SIA „Timcor”, kas ir SIA „Baltic Tehnopark” vienīgā dalībniece. Pārskaitījuma mērķis – aizdevuma atmaksa. Abās sabiedrībās darbojušās vienas un tās pašas personas. 2007. gadā SIA „Baltic Tehnopark” saņēmusi kredītu no AS „Swedbank” un ieķīlājusi tai strīdus īpašumu. Administrators 2009. gada 16. septembrī cēlis Kurzemes apgabaltiesā prasību pret SIA „Baltic Technopark” par darījumu atzīšanu par spēkā neesošiem, īpašuma tiesību atzīšanu uz nekustamo īpašumu un ierakstu dzēšanu zemesgrāmatā. Gan pirmā instance, gan arī apelācijas instance prasību noraidījusi. Tiesa norādījusi, ka nav pierādīts zaudējumu nodarīšanas fakts, jo administratora norāde, ka īpašuma pārdots zem kadastra vērtības, neliecina par cenas neatbilstību tirgus situācijai. Neesot pierādīts, ka darījuma rezultātā iestājusies maksātnespēja. Uz prasītāja argumentu, ka pirkuma maksa ir novirzīta nevis citu kreditoru prasījumu segšanai, bet samaksāta ar darījuma pusēm saistītajai personai, tiesa norādīja, ka SIA „Timcon” ir parādnieka amatpersonu atbildības jautājums un nav pamats darījuma atcelšanai.

Lietā Nr.PAC-0135 prasītājs, apstrīdot nekustamā īpašuma darījumu, nebija nedz pierādījis darījuma summas neatbilstību tirgus situācijai, nedz arī pirkuma maksas izlietošanu pretēji kreditoru kopuma interesēm, un to arī atzina AT Civillietu tiesu palāta savā 2012. gada 28. februāra spriedumā.²⁶ Lietā tika konstatēts, ka K. B. maksātnespējīgā individuālā uzņēmuma „KB Pluss” administrators Vidzemes apgabaltiesā cēla prasību pret K. B., Z. B. un D. B. cita starpā atzīt par spēkā neesošu pirkuma pārdevuma līgumu, ar kuru K. B., būdams individuālā uzņēmuma īpašnieks, bija atsavinājis Z. B. sev piederošo dzīvokli. Gan pirmās instances tiesa, gan arī apelācijas instances tiesa prasību šajā daļā noraidīja, pamatojot to ar šādiem apsvērumiem: *Lietā nav apstrīdēta pirkuma maksas apmēra atbilstība faktiskajai strīdus*

²⁵ Spriedums stājies spēkā 18.12.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

²⁶ Spriedums stājies spēkā 28.02.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

dzīvokļa vērtībai, tāpēc šādu atsavinājumu saimnieciskās darbības ietvaros nevar vērtēt kā ekonomiski neattaisnojamu rīcību, jo šāda rīcība nav novedusi pie mantas samazinājuma. Strīdus dzīvoklis kā mantiska vērtība darījuma rezultātā ir aizstāta ar citu tāda paša apmēra mantisku vērtību, t.i., naudu, tāpēc lietā nepastāv pamats darījuma atzīšanai par spēkā neesošu, pamatojoties uz Maksātnespējas likuma 92. panta pirmās daļas 2. punktu.

Komentārs: Darījumu apstrīdēšanas institūts prezumē, ka parādnieks var būt veicis apzinātas darbības, lai nodarītu zaudējumus kreditoriem. Lai sasniegtu savus prettiesiskos mērķus, parādnieks var veikt dažādas savstarpēji saistītas darbības, t. sk. slēgt darījumus izskata pēc, sagrozīt grāmatvedības datus, veikt maksājumus saistītajām personām uz fiktīvu līgumu pamata u. tml. Turklāt šīs darbības ir virzītas uz to, lai, no vienas puses, sasniegtu prettiesisko mērķi, no otras puses, lai šīs darbības ārēji izskatītos tiesiskas.

Šaura atsevišķu darījumu apskatīšana atrauti no citām parādnieka darbībām un norobežošanās no parādnieka motīvu noskaidrošanas var novest pie tā, ka darījuma apstrīdēšanas normu mērķis netiek sasniegts. Tāpēc priekšroka būtu dodama tādai „apstrīdama darījuma” jēdziena interpretācijai, kas ietver ne tikai atsevišķu darījumu (līgumu) un tā izpildi, bet parādnieka un trešo personu darbību kopumu, kas ir virzīts uz zaudējumu nodarīšanu parādniekam un kreditoru kopumam.

Paplašinātai iztulkošanai dodama priekšroka arī tādēļ, ka Civilprocesa likuma 1. panta pirmā daļa paredz: *Katrai fiziskajai un juridiskajai personai (turpmāk – persona) ir tiesības uz savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā. Tiesai, izspriežot lietu, piemērojamās normas ir jāinterpretē tā, lai personu aizskarto tiesību aizsardzība būtu reāla, nevis formāla. Darījumu apstrīdēšanas gadījumā – aizskarto parādnieka un kreditoru kopuma likumisko interešu aizsardzībai ir jābūt tādai, kas nodrošina reālu naudas līdzekļu atgūšanu kreditoru prasījumu segšanai maksātnespējas procesā, nevis tikai formālu prasījuma tiesību iegūšanu pret personām, no kurām nav iespējams piedzīt prasījumu.*

Vienlaikus ir jāņem vērā Civilprocesa likuma 192. panta noteikumi, kas paredz, ka tiesa taisa spriedumu par prasībā noteikto prasības priekšmetu un uz prasībā norādītā pamata, nepārsniedzot prasījuma robežas. Apstrīdot parādnieka darījumus, kuru kaitīgā ietekme uz kreditoru kopuma interesēm ir izpaudusies ne tikai darījuma noteikumos, bet arī parādnieka un trešo personu darbību kopumā, kas vērsti uz zaudējumu nodarīšanu parādniekam un kreditoru kopumam, prasītājam ir jāpierāda šo darbību prettiesiskā daba un ietekme uz parādnieka un kreditoru tiesiskajām interesēm.

Maksājumi

Tiesu praksē ir apskatīts jautājums par darījuma apstrīdēšanas noteikumu piemērošanu maksājumiem, kas Civillikuma izpratnē ir uzskatāmi nevis par darījumu, bet par darījuma izpildi.

Senāts 2011. gada 23. novembra spriedumā lietā Nr.SKC-332 konstatēja, ka 2006. gada 1. aprīlī SIA „Improv” ir noslēgusi piegādes līgumu ar SIA „Maxima Latvija” un piegādājusi tai preces. 2006. gada 2. maijā SIA „Improv” ir noslēgusi preču piegādes līgumu ar Lietuvas sabiedrību AS „Pagiriu Šiltnamiai” (turpmāk AS „PŠ”), ar kuru AS „PŠ” ir piegādājusi preces AS „Improv”. 2006.gada 19.septembrī AS „PŠ” un AS „Improv” ir vienojušās, ka AS „Improv” nodod prasības tiesības uz maksājumiem par visu summu vai tās daļu, ko SIA „Improv” būs parādā AS „PŠ”, minētās prasības tiesības apmierinot no maksājumiem, ko SIA „Maxima Latvija” vai jebkuram citam debitoram būs jāveic uz SIA „Improv” kontu. Ar 2007. gada 5. janvāra tiesas spriedumu SIA „Improv” tika pasludināts maksātnespējas process. Pamatojoties AS „Improv” un AS „PŠ” vienošanos, SIA „Maxima Latvija” 2007. gada 19. janvāra maksājuma uzdevumu pārskaitījusi AS „PŠ” Ls 121 778,31. SIA „Improv” administrators 2007. gada 13. jūnijā cēlis tiesā prasību pret SIA „Maxima Latvija”, lūdzot: atzīt par spēkā neesošu 2007. gada 19. janvāra darījumu starp SIA „Maxima Latvija” un AS „PŠ” par EUR 174 641,77 pārskaitījumu AS „PŠ” un piedzīt no atbildētāja par labu maksātnespējīgajai SIA „Improv” Ls 134 238,52 (lietas iztiesāšanas laikā šī summa samazināta līdz Ls 121 778,31) un citus ar lietas izskatīšanu saistītos izdevumus. Pirmās instances tiesa administratora prasību ir noraidījusi, savukārt apelācijas instances tiesa prasību ir apmierinājusi. Apelācijas instance cita starpā norādīja, ka atbildētājs ar savu rīcību ir pārkāpis likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību” 69. panta trešās daļas prasības, jo atbildētājas naudas līdzekļu, kurus tā bija parādā prasītājam, pārskaitīšana trešajai personai ir uzskatāma par darījumu, ar kuru nodarīti zaudējumi maksātnespējīgās sabiedrības kreditoriem. Tā kā šis darījums ir noslēgts pēc maksātnespējas iestāšanās dienas, uzskatāms, ka parādnieks ir apzināti kaitējis kreditoru interesēm, ja tas nepierāda pretējo. Apelācijas tiesas ieskatā, naudas pārskaitīšana AS „PŠ” ir uzskatāma par atsevišķu darījumu starp naudas saņēmēju un atbildētāju, jo SIA „Improv” ar AS „PŠ” nebija līgumu par savstarpējo parādu nolīdzināšanu vai cesiju (tā spriedumā). Apelācijas instances ieskatā, SIA „Maxima Latvija” bija jāērķinās ar prasītājas tiesiskajām interesēm, tādēļ tās interešu pārkāpums ir kvalificējams kā tiesību nelabticīga izlietošana, kas ir pretēja Civillikuma 1. pantam. Senāts, izskatot lietu kasācijas kārtībā, nolēma apelācijas instances spriedumu atcelt un nodot lietu jaunai izskatīšanai.

Senāta tēze: *Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju” 69. pants, uz kuru atsaukusies tiesa, atzīstot par spēkā neesošu SIA „Maxima Latvija” veikto naudas pārskaitījumu AS „Pagiriu Šiltnamiai”, paredz pamatus darījumu atzīšanai par spēkā neesošiem. Atbilstoši šī panta pirmajai daļai, pastāvot šajā pantā noteiktajiem priekšnosacījumiem, tiesa var atzīt par spēkā neesošiem parādnieka darījumus ar trešajām personām, tātad SIA „Improv” noslēgtos darījumus ar trešajām personām. Taču tiesa minētā panta otrās un trešās daļas noteikumus attiecinājusi uz naudas pārskaitījumu (pēc tiesas formulējuma - darījumu), kuru SIA „Improv” nebija veikusi. Tādējādi tiesa minēto likuma normu piemērojusi attiecībā, kuras tā neregulē. [...] tiesa, izdarīdama secinājumu, ka SIA „Maxima Latvija” veiktais naudas pārskaitījums ir darījums, nav apsvērusi, vai tas atbilst darījumam Civillikuma 1403. panta izpratnē un nav saistīts ar SIA „Improv” un AS „Pagiriu Šiltnamiai” starpā noslēgtā pirkuma pārdevuma līguma saistību izpildījumu [...].*

Darījumu slēgšanas un uz noslēgtā darījuma pamata veikto maksājumu juridisks vērtējums parādnieka maksātnespējas kontekstā ir vērtēts Senāta 2012. gada 8. februāra spriedumā lietā Nr.SKC-240/2012. Senāts konstatēja, ka ar Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2008. gada 30. jūnija lēmumu ir ierosināts SIA „Lotkoms” maksātnespējas process, ar 2008. gada 15. jūlija spriedumu SIA „Lotkoms” pasludināta par maksātnespējīgu, nosakot 2008. gada 27. jūniju par maksātnespējas procesa iestāšanās dienu. SIA „Lotkoms” ir noslēgusi trīs zāģmateriālu pirkuma līgumus ar SIA „Lielanteni”, par kuriem liecināja trīs pavadzīmes, kas izrakstītas attiecīgi 2008. gada 31. martā, 2008. gada 3. jūlijā un 2008. gada 4. jūlijā. Pamatojoties uz pavadzīmēm, SIA „Lotkoms” 2008. gada 4. jūlijā veikusi trīs maksājumus, pārskaitot SIA „Lielanteni” kopā Ls 20 334,47. SIA „Lotkoms” administratore ir apstrīdējusi zāģmateriālu iegādes darījumus, pamatojoties uz 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 59. panta pirmo un trešo daļu, kā arī 92. panta trešo daļu, jo maksājumi ir veikti pēc maksātnespējas iestāšanās dienas un ar tiem ir nodarīti zaudējumi parādniekam. Atbildētājs SIA „Lielanteni” prasību neatzina, norādot, ka darījumu slēgšana pēc maksātnespējas ierosināšanas pati par sevi nav prettiesiska, jo parādniekam nav aizliegts turpināt saimniecisko darbību un nav pierādīts zaudējumu nodarīšanas fakts. Turklāt viens no darījumiem, kas pamatots ar 2008. gada 31. marta pavadzīmi, ir slēgts vairāk kā mēnesi pirms maksātnespējas iestāšanās dienas un tam nav 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 59. panta pirmās un trešās daļas, kā arī 92. panta trešās daļas pazīmju. Pirmās instances tiesa prasību noraidīja. Apelācijas tiesa prasību apmierināja, konstatējot, ka nav strīda, ka divi no darījumiem ir slēgti un apmaksāti pēc maksātnespējas procesa ierosināšanas, par trešo ir veikts maksājums pēc maksātnespējas procesa ierosināšanas. Tiesa arī konstatēja, ka zāģmateriāli, kas minēti pavadzīmēs, faktiski nav piegādāti un tas ir noticis atbildētāja vainas dēļ. Atbildētājam samaksātā summa bijuši gandrīz visi parādnieka naudas līdzekļi, lai gan parādniekam bija arī saistības pret citiem kreditoriem daudz lielāka apmērā. Naudas līdzekļu pārskaitīšanu šādos apstākļos apelācijas instance traktēja kā zaudējumu nodarīšanu kreditoriem un secināja, ka ir iestājušies 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 59. panta pirmās un trešās daļas, kā arī 92. panta trešās daļas apstākļi. Izskatot kasācijas sūdzību, Senāts atstāja spēkā apelācijas tiesas spriedumu, piekrītot apelācijas tiesas pamatojumam. Uz kasācijas sūdzības iesniedzēja iebildumiem, ka tiesa ir nepareizi piemērojusi 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 92. panta trešo daļu darījumam, kas slēgts nepilnus trīs mēnešu pirms parādnieka maksātnespējas iestāšanās dienas, Senāts norādīja, ka tam nav nozīmes. Neskatoties uz to, ka zāģmateriāli netika saņemti, samaksa par šo darījumu veikta jau pēc maksātnespējas ierosināšanas dienas, kas pats par sevi ir 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 59. panta pirmās daļas pārkāpums un tāpēc saskaņā ar 59. panta trešo daļu nav spēkā.

Komentārs: Izskatāmajā lietā gan apelācijas tiesa, gan Senāts nošķīra darījumu slēgšanu, ko apliecināja pavadzīmes, no darījuma izpildes, kas izpaudās kā naudas līdzekļu pārskaitīšana atbildētājam. Vienlaikus no sprieduma var secināt, ka, piemērojot 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 92. panta trešās daļas noteikumus un jebkurus citus maksātnespējas likumu noteikumus, kas paredz darījumu atzīšanu par spēkā neesošiem, ir jāvērtē ne tikai abstrakti darījuma saturs – vai darījums paredz kādus nesamērīgus un parādniekam neizdevīgus noteikumus, bet arī darījuma faktiskais izpildījums. Šajā gadījumā zaudējumus radīja apstākļi,

ka parādnieks, nesaņemdams līguma izpildījumu no otras puses, bija veicis maksājumu atbildētājam, pārskaitīdams tam gandrīz visus savus naudas līdzekļus.

Jāpiebilst, ka maksātnespējas likumi paredz atsevišķu regulējumu, kas ļauj atprasīt naudas līdzekļus (maksājumus), ko parādnieks ir samaksājis parādu segšanai pirms maksātnespējas procesa: likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību” 72. pants, 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 95. pants, 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 99. pants. Šo normu mērķis ir atjaunot kreditoru vienlīdzību situācijā, kad parādnieks būdams faktiski maksātnespējīgs pilda saistības pret atsevišķiem preferētiem kreditoriem, vienlaikus nesedzot citu kreditoru prasījumus. Naudas līdzekļu atprasīšana uz šī panta pamata notiek, neapstrīdot darījumus, ar kuru pamatots maksājums, un kuri paši par sevi sākotnēji var arī nebūt bijuši vērsti uz zaudējumu nodarīšanu. Piemēram, ja kapitālsabiedrības dalībnieks, ir aizdevis sabiedrībai naudas līdzekļus, komercdarbības attīstīšanai, tad šāds aizdevums pats par sevi rada nevis zaudējumus, bet tieši pretēji – uzlabo sabiedrības finansiālo stāvokli. Taču, ja sabiedrība nonāk finansiālās grūtībās un īsi pirms maksātnespējas, nepildot saistības pret citiem kreditoriem, atmaksā aizdevumu dalībniekam, ar to tiek pārkāpts kreditoru vienlīdzības princips un ir piemērojams 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 99. panta pirmās daļas 2. punkts.

Tiesisko stāvokli konstatējoša vienošanās

Viens no priekšnoteikumiem, lai darbību varētu atzīt par darījumu, ir tiesisku seku radīšana. Tiesu praksē ir sastopami gadījumi, kad šis priekšnoteikums netiek konstatēts.

Ar AT Civillietu tiesu palātas 2012. gada 1. marta spriedumu lietā Nr.PAC-0574²⁷ tika konstatēts, ka ar Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2000. gada 31. janvāra spriedumu pasludināts AS „Magroteks-S” maksātnespējas process. Par maksātnespējas iestāšanās dienu noteikts 2000. gada 10. janvāris. Pirms maksātnespējas pasludināšanas SIA „Magroteks-S” ir nomājusi zemi Rīgas ostas teritorijā. Uz šīs zemes atbildētājs SIA „Rozula” par saviem līdzekļiem ir uzcēlis saldētavas un citas būves. Pēc būvju uzcelšanas SIA „Magroteks-S” tās ir nomājusi no SIA „Rozula”. Neskatoties uz to, ka ēkas tika celtas par SIA „Rozula” līdzekļiem, pieņemot ēkas ekspluatācijā, SIA „Magroteks-S” ir norādīta kā ēku īpašnice. Starp pusēm noslēgts 1999. gada 11. novembra līgums Nr.108/11, kurā puses konstatē, ka, pieņemot būves ekspluatācijā, SIA „Magroteks-S” ir norādīta kā īpašnieks, bet vienojas, ka īpašnieks ir SIA „Rozula”, jo ir tērējusi savus līdzekļus celtniecībai un nav bijis nodoma nodot prasītajam īpašuma tiesības. Pēc SIA „Magroteks-S” pasludināšanas par maksātnespējīgu administrators šo vienošanos ir traktējis kā dāvinājuma līgumu un cēlis tiesā prasību par līguma atzīšanu par spēkā neesošu, pamatojoties uz likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju” 70. panta pirmo daļu, kas paredz parādnieka dāvināšanas līgumu atzīšanu par spēkā neesošiem.

Rīgas apgabaltiesa, izskatot SIA „Magroteks S” administratora prasību, to noraidīja. Apgabaltiesa atzina par nepamatotu prasītājas viedokli, ka 1999. gada 11. novembra līgums

---

²⁷ Spriedums stājies spēkā 03.04.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

Nr.108/11 pēc sava satura un būtības ir klasificējams kā dāvinājuma līgums Civillikuma 1912. panta izpratnē, jo neparedzēja atlīdzību par mantiskas vērtības atsavināšanu. Tā kā prasītāja nav pierādījusi savas īpašuma tiesības uz strīdus nekustamo īpašumu, tiesa atzinusi par pamatotu atbildētājas paskaidrojumos norādīto viedokli, ka 1999. gada 11. novembra līgums Nr.108/11 nevar tikt uzskatīts par dāvinājuma līgumu, jo iztrūkst dāvinājuma līguma būtiskas sastāvdaļas – dāvinājuma priekšmeta, kam šādā gadījumā būtu bijis jābūt prasītājas kā dāvinātājas īpašumā. 1999.gada 11.novembra līgumā Nr.108/11 nav izteikts ne nodoms, ne arī griba dāvināt, bet tajā pēc būtības ir konstatēts pušu paveiktais saskaņā ar 1997.gada 21.maija līgumu un precizētas pušu tiesiskās attiecības. Izskatot apelācijas sūdzību, arī AT Civillietu tiesu palāta noraidīja prasību, pievienojoties apgabaltiesas argumentācijai.

Komentārs: Neskatoties uz to, ka SIA „Magroteks - S” administratora prasība bija pamatota nevis uz likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 69. panta vispārējiem noteikumiem, bet 70. panta pirmo daļu, Rīgas apgabaltiesa un Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas secinājums, ka darījuma apstrīdēšanas gadījumā ir jāvērtē paša darījuma juridiskās sekas, attiecas arī uz vispārējiem darījumu apstrīdēšanas noteikumiem. Respektīvi, apstrīdams ir tāds darījums, kuram ir juridiskas sekas.

1.3.2. Darījuma slēgšanas laiks

Darījumu apstrīdēšanas vispārējais regulējums visos trīs maksātnespējas likumos, kuru piemērošanas prakse ir aptverta pētījumā, paredz t.s. „aizdomu” periodu. Tas ir periods, kura laikā slēgts apstrīdamais darījums. Piemēram, 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 96. panta pirmā daļa paredz, ka zaudējumus radījis darījums ir atzīstams par spēkā neesošu, ja tas slēgts pēc maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas vai trīs mēnešus pirms pasludināšanas, neatkarīgi no tā vai puses ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu. Savukārt darījums, kurš ir radījis zaudējumus un par zaudējumu nodarīšanu puses ir zinājušas vai tām bija par to jāzina, ir atzīstams par spēkā neesošu, ja tas slēgts trīs gadu laikā pirms parādnieka maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas. Respektīvi, gadījumā, ja iesaistītās puses nav labticīgas, aizdomu periods ir garāks Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 69. panta pirmās daļas 2. punkts un 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 92. panta pirmās daļas 2. punktā šis termiņš ir pieci gadi.

Jāņem vērā, ka maksātnespējas likumos ir atšķirīgs aizdomu perioda atskaites punkts. Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 69. pantā darījumi tiek dalīti tādos, kas slēgti pēc maksātnespējas pieteikuma iesniegšanas dienas, un tādos, kas slēgti noteiktu laika periodu pirms „maksātnespējas iestāšanās dienas”. 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 92. pantā atskaites punkts ir „maksātnespējas procesa iestāšanās diena”. Savukārt saskaņā ar 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 96. panta noteikumiem aizdomu periods tiek rēķināts no „maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas”. Atšķirības ir saistītas ar to, ka gan likums „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību”, gan arī 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likums paredzēja iespēju tiesai, pasludinot juridiskās personas maksātnespējas

procesu, noteikt, ka faktiskais maksātnespējas iestāšanās brīdis ir iestājies agrāk. Saskaņā ar 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likumu šādas iespējas nav.

Darījuma slēgšanas laiks ir salīdzinoši viegli konstatējams kritērijs, tāpēc tiesu praksē nav bieži sastopami strīdi par šī kritērija ievērošanu. Tomēr darījuma slēgšanas laiks ir bijis galvenais iemesls prasības noraidīšanai lietā Nr.PAC-1878, kurā AT Civillietu tiesu palāta ir taisījusi spriedumu 2012. gada 27. decembrī.²⁸ Lietā tika konstatēts, ka ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2010. gada 12. augusta spriedumu pasludināts SIA „KF Evita” maksātnespējas process. Par maksātnespējas iestāšanās dienu noteikts 2010. gada 17. jūnijs. Parādnieka administrators cēlis tiesā prasību, ar kuru lūgts atzīt par spēkā neesošu līgumu, ar kuru SIA „KF Evita” 2004. gada 27. aprīlī pārdeva SIA „KF Evita” daļībnieci S. P. nekustamo īpašumu. Administrators savā pieteikumā norādīja, ka SIA „KF Evita” maksātnespējas procesa ietvaros kreditora prasījumus pieteica divi nenodrošinātie kreditori – VID 680 023,10 LVL apmērā un parādnieka valdes priekšsēdētājs T.P. 24 000 LVL apmērā. Nodokļu parāds parādniekam radies VID audita rezultātā, kas uzsākts 2004. gada 30. augustā. Jau 2004. gada 19. aprīlī ir bijusi VID Finanšu policijas pārbaude, pēc kuras atsavināti visi aktīvi, naudu pārskaitot valdes priekšsēdētājam par it kā aizdevumu. 2005. gada 18. jūlijā VID ir konstatējis, ka parādniekam vairs nav mantas. Pirmās instances tiesa prasību noraidīja, pamatojoties uz to, ka ir pagājis likumā noteiktais piecu gadu termiņš darījuma atzīšanai par spēkā neesošu (darījums noslēgts 6,5 gadus pirms maksātnespējas iestāšanās dienas), maksātnespējas iestāšanās diena ir noteikta ar spēkā stājušos tiesas spriedumu un to nav iespējams pārskatīt prasības tiesvedībā. Tiesa arī norādīja, ka nav pierādīts zaudējumu nodarīšanas fakts. Administrators ir iesniedzis apelācijas sūdzību, cita starpā norādot, ka tiesa nav ņēmusi vērā CL 1415. pantu: *neatļauta un nepieklājīga darbība, kuras mērķis ir pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem, vai kura vērsta uz to, lai apietu likumu, nevar būt par tiesiska darījuma priekšmetu; tāds darījums nav spēkā.* Arī apelācijas tiesa noraidījusi prasību, pievienojoties pirmās instances tiesas apsvērumiem un kā galveno argumentu norādot apstākli, ka ir beidzies termiņš darījuma apstrīdēšanai. Turklāt tiesa norādīja, ka administratore savā pieteikumā nebija pietiekami skaidri norādījusi uz CL 1415. pantu, kā prasības pamatu un tāpēc tiesai nav bijis pienākuma to vērtēt prasības priekšmeta ietvaros.

1.3.3. Zaudējumi

Zaudējumu nodarīšanas fakts ir būtiskākais kritērijs darījuma apstrīdēšanai, atbilstoši maksātnespējas likumu vispārējam darījumu apstrīdēšanas regulējumam. Šis kritērijs tiesu nolēmumos par darījumu apstrīdēšanu ir visvairāk analizētais. Zaudējumu kritērija neizpilde ir bijis izplatītākais pamats darījumu apstrīdēšanas prasību noraidīšanai.

Zaudējumu izpratne

Maksātnespējas likumos nav ietverta zaudējumu definīcija, kas būtu piemērojama tieši parādnieka apstrīdamo darījumu vērtēšanā. Zaudējumu tiesiskā sastāva noteikšanai ir

²⁸ Spriedums pētījuma tapšanas brīdī bija pārsūdzēts, ar AT Civillietu tiesu palātas 12.02.2013 lēmumu kasācijas sūdzība pieņemta, lieta nosūtīta AT Senātam (lietas Nr.SKC-0629/2014).

izmantojams vispārējais Civillikuma regulējums. Saskaņā ar CL 1770. pantu ar zaudējumu jāsaprot katrs mantiski novērtējams pametums.

Definējot darījumu apstrīdēšanas priekšnoteikumus, maksātnespējas likumos ir norādīti atšķirīgi no zaudējumiem cietušie subjekti jeb subjekti, kuriem darījuma rezultātā iestājas mantiskais pametums Civillikuma 1770. panta izpratnē. Sākotnēji likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 69. pantā bija norāde uz zaudējumu nodarīšanu kreditoriem. Savukārt, gan pieņemot 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 92. pantu, gan arī 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 96. pantu, likumdevējs ir formulējis, ka darījums ir apstrīdams, ja tas ir radījis zaudējumus parādniekam. Neskatoties uz šo formulējumu maiņu, nav mainījusies darījumu apstrīdēšanas institūta būtība: nodrošināt kreditoru prasījumu apmierināšanu un novērst tādu parādnieka rīcību, kas kaitē kreditoru kopuma interesēm. Ja darījums rada zaudējumus parādniekam, kā rezultātā cieš parādnieka spēja izpildīt saistības pret kreditoriem, tad zaudējumus cieš gan pats parādnieks, gan vienlaikus arī kreditori.

Bez Civillikuma noteikumu piemērošanas, vērtējot zaudējumu nodarīšanas faktu, ir jāņem vērā arī maksātnespējas likumu mērķi un darījumu apstrīdēšanas normu mērķi. Uz to ir norādīts vairākos tiesu nolēmumos.

AT Civillietu tiesu palāta 2012.gada 17.decembra spriedumā lietā Nr.PAC- 0731²⁹ un 2012.gada 21.decembra spriedumā lietā Nr.PAC-1566³⁰ ir skaidrojusi, kāds darījums ir uzskatāms par tādu, kas nodarījis zaudējumus parādniekam.

Tiesas tēzes: „[2007. gada 1. novembra] Maksātnespējas likuma 92. pantā lietotais jēdziens „darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam” tulkojams maksātnespējas tiesību izpratnē, ņemot vērā [2007. gada 1. novembra] Maksātnespējas likuma 1. pantā deklarēto šā likuma mērķi – veicināt maksātnespējas subjekta maksātspējas atjaunošanu un aizsargāt kreditoru kopuma intereses parādnieka ierobežotas maksātspējas vai maksātnespējas gadījumā. Saskaņā ar minēto darījums atzīstams par spēkā neesošu, ja tiek konstatēts, ka parādnieka iespējas saglabāt maksātspēju, turpinot normālu saimniecisko darbību, vai kreditoru iespējas gūt apmierinājumu no parādnieka mantas būtu lielākas, ja attiecīgais darījums nebūtu noslēgts un neiestātos no tā izrietošās tiesiskās sekas – mantas aktīvu masas samazinājums vai pasīvu masas palielinājums.

Šī tēze ir attīstīta tālāk, un, atsaucoties uz UNCITRAL Maksātnespējas tiesību vadlīnijām, izvērstu skaidrojumu par zaudējumu izpratni maksātnespējas likumos ietvertā darījumu apstrīdēšanas regulējuma izpratnē ir devusi AT Civillietu tiesu palāta savā 2013. gada 11. februāra spriedumā lietā Nr. PAC- 0526³¹ (pētījuma tapšanas brīdī šis spriedums vēl nebija stājies spēkā).

Tiesas tēzes:

---

²⁹ Spriedums stājies spēkā 02.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

³⁰ Spriedums stājies spēkā. 05.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

³¹ Ar Senāta 01.10.2013 lēmumu lietā Nr. SKC-0794/2014 lieta nodota izskatīšanai kasācijas kārtībā.

[..] Maksātnespējas likuma 92. panta kā vispārējās normas izpratnē, pretēji speciālajam regulējumam, kas ietverts Maksātnespējas likuma 93., 94., 95. pantā, kur norādīti papildu speciālie darījumu apstrīdēšanas pamati, apstrīdamo darījumu kopums neaprobežojas tikai ar darījumu apstrīdēšanu, kas tieši radījuši kaitīgās sekas mantas samazinājuma veidā (tiešus zaudējumus). Turklāt zaudējumu atlīdzības prasība var pastāvēt arī bez prasījuma par zaudējumu apstrīdēšanu. Šīs normas [Maksātnespējas likuma 92. panta] ietvaros apstrīdami ir arī tādi darījumi, kas pastarpināti izraisījuši kaitīgās sekas parādniekam un/vai kreditoru kopumam, kuram iespējas gūt apmierinājumu no parādnieka mantas būtu lielākas, ja attiecīgie darījumi netiktu veikti.

Maksātnespējas likuma 92. panta izpratnē lietotais „zaudējumu” jēdziens nav lietots tikai Civillikuma 1770. panta izpratnē, bet gan plašāk, apzīmējot visas kaitīgās sekas, kas samazina parādnieka mantas masu vai palielina pasīvu masu. [..]Likumā lietotais jēdziens „darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam” ir jātulko īpašā, t.i., maksātnespējas likuma izpratnē.

Lai nodibinātu Maksātnespējas likuma 92 .panta piemērošanas tiesisko sastāvu, apstrīdamajam darījumam ir jābūt tādām, ar ko neattaisnoti izraisītas parādniekam kaitējošas izmaiņas (gan tiešā, gan pastarpinātā veidā) viņa mantā (cēloniskais sakars). Par kaitējošām un neattaisnoti izraisītām sekām maksātnespējas kontekstā ir runa tad, ja no saimnieciskā (ekonomiskā) viedokļa darījumi nav attaisnojami, turklāt, iestājoties papildu apstākļiem, kam nav jābūt pašam darījuma noslēgšanas faktam, notiek negatīvas izmaiņas parādnieka mantā (samazinās parādnieka mantas aktīvu masa vai palielinās pasīvu masa), kaitējot kā parādniekam, tā kreditoru kopuma iespējām gūt apmierinājumu no parādnieka mantas.

Komentārs: Tiesa, lietojot terminu „pasīvu masa”, acīmredzot ir domājusi kopējās saistības. Tāds jēdziens kā „pasīvu masa” nepastāv. Pasīvs kopā ar aktīviem ir bilances sastāvdaļa (Gada pārskatu likuma 10. pants). Bilance ir reģistrs, kurš sastāv no divām ailēm, pirmo aili sauc par aktīvu un tajā uzskaita to, kas pieder, bet pretējo aili sauc par pasīvu, kurā tiek uzskaitīts kapitāls. Aktīvs vienmēr sakrīt ar pasīvu šo sakrišanu arī sauc par bilanci. Aktīva puse atbild uz jautājumu kur kapitāls ieguldīts, savukārt pasīva puse atbild uz jautājumu – no kurienes kapitāls radies.³² Aprakstot parādnieka mantu, precīzāk būtu lietot terminus „aktīvi” un „saistības”.

Uz to, ka zaudējumus radošs darījums ir tāds, kurš negatīvi ietekmē parādnieka spēju pildīt saistības, AT Senāts ir norādījis lietā Nr.SKC–463/2011.

Senāta tēze: *Apelācijas instances tiesa pareizi secinājusi, ka, atsavinot vienīgo strīdus īpašumu un nesaņemot par to pirkuma maksu, ar šādu darījumu maksātnespējīgās SIA „Rindeks” kreditoriem ir nodarīti zaudējumi, jo parādnieci nav nedz mantas, nedz naudas līdzekļu prasījumu apmierināšanai. Senāta ieskatā, šāds secinājums atbilst vienam no likuma*

³² Grāmatvedības pamati. Mācību materiāls. Rīga, 2011, 7 lpp., pieejams www.lbwa.lv/gramatvedibas_pamati.doc

„Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” mērķiem – aizsargāt kreditoru kopuma intereses.

Uz to, kādi darījumi ir atzīstami par tādiem, kas rada zaudējumus kreditoriem, ir norādījis arī Senāts lietā Nr.SKC-240/2012.

Senāta tēze: „ar zaudējumiem kreditoriem Maksātnespējas likuma 59. panta pirmās daļas izpratnē ir jāsaprot situācija, kad parādnieka vai kāda cita kreditora darbību rezultātā samazinās parādnieka manta līdz tādām līmenim, ka tās nepietiek visu kreditoru prasījumu segšanai.”

Par zaudējumus radošu darījumu tiesu praksē ir atzīti arī tādi darījumi, kas paši par sevi nesamazina parādnieka mantas sastāvu (nemaina aktīvu un saistību attiecību), taču apzināti maina aktīvu un/vai saistību proporciju veidā, kas maksātnespējas procesā rada priekšrocības kādam no kreditoriem. Uz to ir norādījis Senāts savā 2009. gada 28. janvāra spriedumā lietā Nr.SKC-34/2009, analizējot apstrīdētu ieskaita darījumu.

Senāta tēze: *[..] parādnieks apstrīdētos darījumus slēdzis, apzinoties savu faktisko maksātnespēju. Apelācijas instances tiesa, atzīstot, ka zaudējumi kreditoriem nav nodarīti, nav ņēmusi vērā minētos apstākļus un vērtējusi tos saistībā ar likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 107. pantā norādīto par parādu segšanas kārtību. Šī tiesību normu paredz īpašu kreditoru prasījumu apmierināšanas kārtību, un parādnieks pats, apzinoties savu faktisko maksātnespēju, nevar izvēlēties, kuru kreditoru parādus apmierināt vispirms.*

Izvērstāk ieskaita darījumu apstrīdēšanas īpatnības, kā arī kreditoru vienlīdzības principa ievērošanas jautājums ir apskatīts šī pētījuma 1.3.5. sadaļā.

Darījuma atcelšanas seku izvērtējums

Vērtējot, vai darījums ir atzīstams par tādu, kas radījis zaudējumus, tiesas ir ņēmušas vērā arī to, kādas būtu sekas (ieguvums) kreditoriem, ja darījums tiktu atcelts. Piemēram, lietā Nr.PAC-0731³³ tika konstatēts, ka maksātnespējīgais parādnieks vienu mēnesi pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas bija pārdevis 35 transportlīdzekļus līzings sabiedrībai, kura tos tālāk nodeva līzings trešajai personai. Visi transporta līdzekļi pirms tam bija iekļāti par labu līzings sabiedrībai. Administrators apstrīdēja darījumus, norādot, ka transportlīdzekļi nav tikuši novērtēti un iespējams tos varētu pārdot dārgāk maksātnespējas procesa ietvaros. Pirmās instances tiesa prasību ir noraidījusi. Arī AT Civillietu tiesu palāta, izskatot lietu apelācijas kārtībā, ar savu 2012. gada 17. decembra spriedumu prasību noraidīja.

Tiesas tēze: *Civillietu tiesu palāta secina, ka maksātnespējīgās SIA „AAAFG” administratore prasību pamatojusi ar nekonkrētu apsvērumu, ka ar apstrīdētajiem darījumiem, iespējams, ir nodarīti zaudējumi parādniekam un tā kreditoriem, bet nav to pierādījusi, proti, nav pamatojusi, ka, ja šie darījumi nebūtu noslēgti, parādnieka iespējas saglabāt maksātnespēju vai*

³³ Spriedums stājies spēkā 02.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

kreditoru iespējas gūt apmierinājumu no parādnieka mantas būtu lielākas. Administratori, lai panāktu prasības apmierināšanu, būtu jāpamato, ka, ja darījumi tiktu atzīti par spēkā neesošiem un transportlīdzekļi tiktu pārdoti izolē nodrošinātā kreditora prasījuma apmierināšanai Maksātnespējas likumā noteiktajā kārtībā, pārējiem kreditoriem pastāvētu iespēja gūt kaut kādu apmierinājumu no izsoles rezultātā iegūtās naudas, bet viņa to nav darījusi.

Nepieciešamību vērtēt kreditoru ieguvumu no darījuma atzīšanas par spēkā neesošu, AT Civillietu tiesu palāta ir akcentējusi arī savā 2012. gada 21. decembra spriedumā lietā Nr.PAC-1566³⁴. Lietā pirmās instances tiesa bija noraidījusi prasību par nekustamā īpašuma dāvinājuma atzīšanu par spēkā neesošu. Kā vienu no iemesliem tiesa minēja apstākli, ka uz nekustamo īpašumu ir nostiprināta hipotēka par labu kredītiestādei un tāpēc, pat atzīstot dāvinājumu par spēkā neesošu, tā pārdošana maksātnespējas procesa ietvaros parādnieka saistību dzēšanai būtu apgrūtināta. Savukārt apelācijas tiesa prasību, cita starpā norādot, ka pirmās instances tiesa ir nepietiekami izvērtējusi darījuma atcelšanas sekas

Tiesas tēze: *Pirmās instances tiesa bez pietiekama pamata secinājusi, ka viens no šķēršļiem prasības apmierināšanai ir tas, ka strīdus nekustamais īpašums ir apgrūtināts ar hipotēku par labu valsts akciju sabiedrībai „Latvijas Hipotēku un zemes banka”, kamdēļ nenodrošināto kreditoru iespējas gūt prasījumu apmierinājumu no tā būtu apgrūtinātas vai neiespējamās. Lietā nebija pierādījumu par to, kādu saistību nodrošināšanai hipotēka nodibināta, kāds ir neizpildīto saistību apmērs un vai konkrētā hipotēka ir vienīgais saistību nodrošinājums.*

Komentārs: Atzīstot par spēkā neesošu darījumu, tiek atgūta manta, kura ir jārealizē un iegūtie līdzekļi jāsadala kreditoru starpā atbilstoši maksātnespējas likuma noteikumiem. Visu trīs maksātnespējas likumu noteikumi paredz, ka ienākumi no ieķīlātas mantas pārdošanas pēc pārdošanas izmaksu atskaitīšanas vispirms tiek novirzīti nodrošinātā kreditora prasījuma segšanai.³⁵ Ja tiek apstrīdēts darījums, kura rezultātā ir bijusi atsavināta ieķīlāta manta, novirzot iegūtos līdzekļus nodrošinātā prasījuma segšanai, tad ieķīlātā manta būtu jāpārdod atkārtoti un atkārtoti jāsedz nodrošinātā kreditora prasījums, ja vien šis prasījums nav apstrīdēts un atzīts par spēkā neesošu. Tādā gadījumā ir būtiski novērtēt, vai no atkārtotas mantas realizācijas iegūtu kreditoru kopums. Piemēram, visa parādnieka manta ir bijusi ieķīlāta, nodrošinātā kreditora prasījums ir EUR 100 000, bet nenodrošināto kreditoru prasījumi EUR 30 000 apmērā. Pirms maksātnespējas atsavināta ieķīlāta manta par EUR 40 000, sedzot daļu no nodrošinātā kreditora prasījuma. Pat ja pārdošanas cena būtu zemāka par potenciālo tirgus cenu, lai šāda darījuma atcelšana atbilstu maksātnespējas procesa efektivitātes principam, būtu jāgūst pārliecība, ka maksātnespējas procesa ietvaros to būtu iespējams pārdot par tādu cenu, kas ļautu gan pilnībā apmierināt nodrošinātā kreditora prasījumu, gan arī vismaz daļēji segt nenodrošināto kreditoru prasījumus. Gadījumā, ja visa manta ir ieķīlāta un nesedz pilnībā nodrošinātā kreditora prasījumu, nenodrošināto kreditoru tiesību apjoms nemainās atkarībā no tā, cik daudz līdzekļi tiek iegūti, lai daļēji segtu nodrošinātā kreditora prasījumu. Minētajā piemērā summa, ko būtu iespējams novirzīt nenodrošināto kreditoru prasījumu segšanai būtu

³⁴ Spriedums stājies spēkā spēkā 05.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

³⁵ Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību” 68. panta sestā daļa, 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 99. panta ceturrtā daļa, 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 116. panta ceturrtā daļa.

O gan tad, ja nodrošinātā kreditora prasījums tiktu segts EUR 40 000 apmērā, gan arī, piemēram, EUR 70 000 apmērā. Nodrošinātā kreditora prasījuma segšanas apmērs ietekmē nenodrošinātos kreditorus tikai tad, ja parādniekam ir arī neieķīlāta manta, no kuras ir iespējams segt nenodrošināto kreditoru prasījumus. Pēc ieķīlātās mantas pārdošanas nodrošinātais kreditors prasījuma nesegtajā daļā iegūst nenodrošinātā kreditora statusu,³⁶ un, jo lielāka ir šī nesegta daļa, jo pretendē uz proporcionāli lielāku daļu no ienākumiem, kas gūti, realizējot neieķīlātu mantu.

Zaudējumu apmēra noteikšana

Lietā Nr.PAC-0731³⁷ AT Civillietu tiesu palāta savā 2012. gada 17. decembra spriedumā ir paudusi atziņu, ka darījumu apstrīdēšanas lietās nav nepieciešams precīzi pierādīt zaudējumu apmēru.

Tiesas tēze: *Prasījums par darījumu apstrīdēšanu nav prasījums par zaudējumu atlīdzināšanu, līdz ar to prasītājam nav jāpierāda priekšnoteikumi zaudējumu atlīdzībai, t.sk. atbildētāja prettiesiska rīcība un zaudējumu nodarīšana konkrētā apmērā.*

Komentārs: Zaudējumu konstatēšana ir obligāts darījuma apstrīdēšanas priekšnoteikums, taču minētā tiesas atziņa būtu piemērota gadījumos, kad lietā ir iespējams konstatēt, ka darījums ir radījis zaudējumus, tomēr ir strīds par konkrētu zaudējumu apmēru. Ņemot vērā to, ka lietas ietvaros nav jānoskaidro precīza piedzenamā summa, bet jāatzīst par spēkā neesošu darījums, atjaunojot iepriekšējo stāvokli, precīza zaudējumu apmēra noteikšanai nav nozīmes. Piemēram, lietā Nr.PAC-0220³⁸ parādnieks bija pārdevis nekustamo īpašumu un saņemtus līdzekļus uz fiktīvu saistību pamata pārskaitījis trešajām personām. Šajā gadījumā nebija būtiski noskaidrot to, kāda bija pārdotā nekustama īpašuma tirgus vērtība, un to, vai saņemtā pirkuma maksa bija atbilstoša šai vērtībai. Zaudējumi izpaudās faktā, ka ar atsavināšanas darījumu un tam sekojošajam darbībām tika radīta situācija, ka parādniekam nebija vairs ne īpašuma, ne arī ekvivalentu naudas līdzekļu, no kuriem segt kreditoru prasījumus.

Tomēr lietā Nr.PAC-0616³⁹ AT Civillietu tiesu palāta ir vērtējusi atsavinātā īpašuma pārdošanas cenu un īpašuma tirgus vērtību, kura saskaņā ar novērtējumu bija 10% augstāka. Tiesa to atzina par nebūtisku atšķirību, turklāt norādīja, ka darījuma atzīšana par spēkā neesošu neietekmētu kreditoru stāvokli. Lietā tika konstatēts, ka 2008. gada 1. februārī un 4. februārī starp SIA „Baltijas Zivs” un SIA „Pulka 4” tikuši noslēgti pirkuma-pārdevuma līgumi par SIA „Baltijas Zivs” piederošo nekustamā īpašumu „Ronīši” un „a/s Kolka pārdošanu SIA „Pulka 4” par 4 latiem. Savukārt SIA „Pulka 4” 2008. gada 28. februārī un 29. februārī nekustamos īpašumus „Ronīši”, un „a/s Kolka” pārdevusi SIA „Kolkas liedags” par 4 latiem. Ar 2008. gada 1. aprīļa Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas spriedumu SIA „Baltijas Zivs”

³⁶ Skat. 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 116. panta piekto daļu.

³⁷ Spriedums stājies spēkā 02.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

³⁸ Spriedums stājies spēkā 29.09.2009. Spriedums kasācijas kārtībā nav skatīts, ar tiesneša lēmumu kasācijas sūdzība atdota iesniedzējam (nebija iemaksāta drošības nauda).

³⁹ Spriedums stājies spēkā 28.02.2012. Ar Senāta lēmumu lietā Nr.SKC-0232 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

pasludināta par maksātnespējīgu. No Talsu zemesgrāmatu nodaļas izrakstiem redzams, ka uz nekustamiem īpašumiem „Ronīši” un „a/s Kolka” sakarā 2005.gadā ir nostiprināta hipotēka 471 822,82 EUR jeb Ls 331 598,97 apmērā AS „NORD/LB Latvija” (tagadējais nosaukums AS „DnB NORD Banka”) labā. AS „DnB NORD Banka” 2007. gada 30. augustā cedējusi prasījuma tiesību pret SIA ”Baltijas Zivs” par neatmaksāto kredītu 471 822, 82 EUR apmērā AS „Dominante Capital”. 2008. gada 4. februārī starp kreditoru AS „Dominante Capital”, parādnieku SIA „Baltijas Zivs” un pircēju SIA „Pulka 4” tikusi noslēgta vienošanās, kurā līgumslēdzēji vienojušies, ka SIA „Pulka 4”, nopērkot nekustamos īpašumus „Ronīši” un „a/s Kolka”, pārņem parādnieka saistības un apņemas samaksāt kreditoram parādu saskaņā ar AS „DnB NORD Banka” un AS „Dominante Capital” noslēgto cesijas līgumu. Saskaņā ar šīs vienošanās 2. punktu puses vienojušās, ka abu nekustamo īpašumu faktiskā iegādes cena ir 2008. gada 1. februāra un 4. februāra pirkuma līgumos noteiktā pirkuma maksa Ls 4 plus parādnieka parāda summa Ls 331 598,97. Minētā vienošanās paredz, ka SIA „Pulka 4” uzņemas SIA „Baltijas Zivs” parāda saistības, apņemas samaksāt no kredīta dokumentiem izrietošās parāda summas, ar vienošanās spēkā stāšanās brīdi tiek izbeigtas visas no kredīta un cesijas līguma izrietošās tiesiskās attiecības starp kreditoru un parādnieku, un parādnieks tiek atbrīvots no savām kredītsaistībām, kas izriet no kredīta līguma. Administrators apstrīdēja notikušo nekustamo īpašumu atsavināšanas darījumu, kā faktisku dāvinājumu. Ar pirmās instances tiesas spriedumu prasība noraidīta. Arī AT Civillietu tiesu palāta ar savu 2010. gada 21. decembra spriedumu prasību noraidījusi. Civillietu tiesu palāta atzina, ka patiesā darījuma summa nav Ls 4, bet gan Ls 331 602,97, līdz ar ko nav atzīstams par pamatotu prasītāja apgalvotais, ka savstarpējo darījumu nevienlīdzības dēļ faktiski ir noticis dāvinājums, nevis pirkums. Turklāt tiesa neņēma vērā administratora norādi, ka īpašums bija novērtēts par augstāku cenu, jo vērtējums bija veikts, ņemot vērā to, ka īpašums ir bez apgrūtinājumiem. Piespiedu atsavināšanas vērtība bija mazāka nekā nodrošinātais prasījums. Tiesa norādīja, ka 10% starpība starp novērtējumu un atsavinātās lietas cenu ir nebūtiska, turklāt, īpašumu pārdodot maksātnespējas procesa ietvaros, nodrošinātais kreditors jebkurā gadījumā saņemtu visus iegūtos līdzekļus.

Zaudējumu pierādīšana

Zaudējumu pierādīšana un izmantojamie pierādīšanas līdzekļi ir atkarīgi no darījuma veida un zaudējumu izpausmes. Aplūkojot tiesu praksi, var konstatēt vairākus tipiskus apstrīdamos darījumus un pierādījumus, kas tiesu ieskatā vai nu liecina vai tieši pretēji – nespēj pamatot zaudējumu nodarīšanu.

Atsavinātu īpašumu vērtības noteikšana

Tipisks apstrīdēto darījumu veids ir nekustamo īpašumu un citu parādnieka aktīvu atsavināšana par pazeminātu vērtību. Tiesu praksē tiek izmantoti dažādi pierādījumi, kas apliecina pazemināto pārdošanas cenu, ir arī atšķirīga šo pierādījumu vērtēšanas prakse.

Lietā Nr.PAC-0216⁴⁰ tika konstatēts, ka 2006. gada 2. maijā SIA „Varlinde” atzīta par maksātnespējīgu. Administrators apstrīdējis darījumu, ar kuru SIA „Varlinde” 2005. gada augustā pārdevusi tai piederošo nekustamo īpašumu SIA “Eiro lini” par Ls 40 000. Prasība pamatota ar faktu, ka nekustamā īpašuma kadastrālā vērtība 2006. gadā bija Ls 114 635,0. Uz pušu nelabticību, pēc pieteicēja domām, norādīja fakts, ka pārdevēju darījumā pārstāvēja I. I., savukārt pircēju: K. J., kuri ir brāļi un māsa. Pirmās instances tiesa prasību apmierināja, savukārt AT Civillietu tiesu palāta, izskatot lietu apelācijas kārtībā, ar savu 2009. gada 25. jūnija spriedumu prasību noraidīja.

Tiesas tēze: *Kadastrālās vērtības aprēķināšanas datumam šajā gadījumā ir svarīga nozīme, jo nekustamo īpašumu tirgus cenas, kam ir būtiska ietekme arī uz īpašuma kadastrālās vērtības noteikšanu, 2005. un 2006. gadā piedzīvoja nepieredzēti strauju pieaugumu. Turklāt nekustamā īpašuma kadastrālā vērtība nav tā tirgus vērtība, tādēļ administratora pieņēmums, ka strīdus īpašumu 2005. gada 8. augustā varēja pārdot par tā kadastrālo vērtību, ir nepamatots, jo pierādījumi par īpašuma kadastrālo vērtību tā pārdošanas brīdī, un pierādījumi, ka šī vērtība sakrita ar īpašuma faktisko tirgus vērtību, tiesai nav iesniegti. Minēto apsvērumu dēļ Civillietu tiesu palāta atzīst, ka nav pamata uzskatīt, ka parādniece, pārdodot strīdus īpašumu par Ls 40 000,0, to ir atsavinājusi par nesamērīgi zemu cenu, kas neatbilst īpašuma tirgus vērtībai, tādējādi apzināti nodarot zaudējumus kreditoru kopumam.*

Nekustamā īpašuma kadastrālo vērtību kā mērauklu ir aplūkojusi Kurzemes apgabaltiesa lietā Nr. C02034509. Šajā lietā parādnieks bija iegādājies nekustamo īpašumu 2002. gadā par Ls 7500, savukārt 2005. gadā, būdams jau finansiālās grūtībās, pārdevis par 1732,50. Atsavināšanas darījums tika apstrīdēts. Uz atbildētāja iebildumiem, ka atsavināšanas cena ir bijusi atbilstoša īpašuma tā brīža kadastrālajai vērtībai, tiesa norādīja: *strīdus nekustamais īpašums atsavināts atbildētājam par kopējo pirkuma cenu 1 732,50 latu, kas aptuveni atbilst nekustamā īpašuma kadastrālajai vērtībai, bet Civillikuma 2015. panta izpratnē minētais darījums nav atzīstams par draudzības pirkumu vai dāvinājumu, jo 2005. gadā nekustamo īpašumu tirgus bija stabils un nekustamo īpašumu atsavināšanas cenas pārsvarā bija augstākas par nekustamo īpašumu kadastrālajām vērtībām. Tādējādi ar apstrīdētajiem darījumiem ir nodarīti zaudējumi kreditoriem, jo pirkuma cena bija zemāka par īpašuma sākotnējās iegādes cenu (7500 latiem) un reālajām tirgus cenām.* Apelācijas tiesa savā 2012. gada 27. marta spriedumā šai tēzei pievienojās (lieta Nr.PAC-0083).⁴¹

Lietā Nr.PAC-1619 AT Civillietu tiesu palāta savā 2012. gada 4. oktobra spriedumā⁴² nonāca pie pretēja slēdziena: *Nemot vērā to, ka strīdus nekustamais īpašums atsavināts atbildētājam SIA „Camelia” par summu Ls 22 422,92, bet nekustamā īpašuma kadastrālā vērtība ir Ls 90 064, ir noticis prasītāja tagadējās mantas samazinājums, ko veido starpība starp nekustamā īpašuma kadastrālo vērtību un pirkuma summu.* Šajā lietā gan pārdošanas cenai nebija izšķirošas nozīmes, jo īpašums bija atsavināts saistītajai personai un pircēja pienākums veikt

⁴⁰ Ar AT Senāta 09.02.2011 spriedumu lietā Nr.SKC-0058 spriedums atcelts daļā, ar kuru noraidīta sabiedrības ar ierobežotu atbildību „Varlinde” prasība par 2005. gada 8 augusta pirkuma līguma atzīšanu par spēkā neesošu. Pārējā daļā spriedums atstāts negrozīts.

⁴¹ Spriedums stājies spēkā 11.05.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁴² Spriedums stājies spēkā 21.11.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

samaksu dzēsts ar savstarpējo ieskaitu, t.i., veiktas darbības, lai parādnieks nesaņemtu pirkuma maksu.

Lietā Nr.PAC-0114 SIA “Ezergaiļi” bija pārdevusi nekustamo īpašumu par Ls 48 500 sabiedrības valdes locekļa laulātajai dažus mēnešus pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas. Administrators apstrīdējis darījumu, kā pierādījumu zaudējumiem iesniedzot tiesā SIA „AB Nami” vēstuli, kurā norādīts, ka atsavinātā nekustamā īpašuma iespējamā vērtība ir ne mazāka kā Ls 100 000. Pirmās instances tiesa prasību apmierinājusi, taču AT Civillietu tiesu palāta, izskatot apelācijas sūdzību, ar savu 2011. gada 7. jūnija spriedumu⁴³ prasību noraidīja. Jautājumā par zaudējumu nodarīšanas faktu tiesa norādīja, ka īpašuma atsavināšanas brīdī uz nekustamo īpašumu bija AS „SEB banka” hipotēka Ls 100 000 apmērā, savukārt SIA „AB Nami” vēstulē norādītā nekustamā īpašuma iespējamā vērtība vērtējama kritiski, *jo no minētā dokumenta nav saprotams, kā šāda īpašuma vērtība ir noteikta. Turklāt tās autors norādījis, ka, lai iegūtu precīzu šī nekustamā īpašuma novērtējumu uz 2005. gada decembri, ir jāgriežas pie sertificētiem nekustamo īpašumu vērtētājiem, iesniedzot visus dokumentus, kā arī apsekojot īpašuma stāvokli dabā. Tātad, nosakot nekustamā īpašuma „Jaunrīdznieki” iespējamo vērtību, vēstules autors nemaz nav iepazinies ar Zlēku pagasta zemesgrāmatas nodaļā Nr.23 izdarītajiem ierakstiem un īpašumu nav apsekojis dabā.* Šo iemesla dēļ tiesa uzskatīja zaudējumu nodarīšanas faktu par nepierādītu.

Lietā Nr.PAC-0818 tika apstrīdēta nekustamā īpašuma pārdošana izsolē. Kā pierādījumu zaudējumu nodarīšanai prasītājs izmantoja apstākli, ka, saskaņā ar finanšu pārskatu informāciju, nekustamajā īpašumā bija veikti ieguldījumi tādā apmērā, kas vairākkārt pārsniedz izsoles sākumcenu un cenu, par kuru īpašums tika nosolīts. Skatot lietu apelācijas kārtībā, AT Civillietu tiesu palāta savā 2011.gada 26.aprīļa spriedumā⁴⁴ norādīja: *Gada pārskatos atspoguļotā nekustamajā īpašumā veikto ieguldījumu summa nevar tikt uzskatīta par nekustamā īpašuma vērtību, jo atbildētāja iegādājās izsolē ar lietu un saistību tiesībām apgrūtinātu īpašumu ar nepabeigtu būvniecības objektu.*

Prasījuma tiesību cesija

Tiesu praksē par darījumu apstrīdēšanu ir sastopamas lietas, kurās tiek apstrīdēts prasījuma tiesību cesijas darījums.

Lietā Nr.PAC-0263 apstrīdētais darījums bija parādu cesija, kurā atlīdzības summa bija mazāka par cedēto prasījumu. AT Civillietu tiesu palāta savā 2010. gada 11. februāra spriedumā,⁴⁵ vērtējot zaudējumu nodarīšanas faktu, norādīja: *Tas vien fakts, ka cesionāra prasījuma tiesības pret cedentu veido mazāku summu (Ls 283 505,75) nekā SIA „AB Būvkomplekss” parāda summa cedentam (Ls 330 831,06), vai, citiem vārdiem, ka cesijas līguma slēgšanas rezultātā cedētās parādsaistības ir par Ls 47 325,31 mazākas nekā dzēstās parādsaistības pret cedentu, neapstiprina zaudējumu nodarīšanu prasītājam Ls 47 325,31 apmērā. Jāņem vērā, ka atbildētājam tika cedētas tikai prasījuma tiesības, kuru vērtība nevar būt analogiska parāda*

⁴³ Spriedums stājies spēkā 02.09.2011. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁴⁴ Ar Senāta 27.08.2012 lēmumu lietā Nr.SK-0650 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

⁴⁵ Spriedums stājies spēkā 16.03.2010. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

summai sekojošās, iespējams, ilgstošās, tiesvedības un izpildes procesa dēļ. Tiesvedības rezultātā iegūstamo reālo naudas summu ir iespējams tikai aptuveni prognozēt, un, ņemot vērā ievērojamās augstākminēto darījumu summas, starpība Ls 47 325,31 nav uzskatāma par būtisku un tādu, kas pati par sevi liecinātu par cedentam neizdevīgu darījumu. Bez tam minētie Ls 47 325,31 nekad reāli nav bijuši MSIA „Būvtehrent” mantā, un līdz ar to nav pamata uzskatīt, ka noticis mantas samazinājums vai nodarīts zaudējums.

Prasījuma tiesību kā cesijas priekšmeta vērtība ir analizēta arī AT Civillietu tiesu palātas 2012. gada 10. decembra spriedumā lietā Nr.PAC-1518⁴⁶. Tiesa ir norādījusi: *SIA „Alkantra” cedēto prasījuma tiesību apmēru (prasības summu) pret Apdrošināšanas akciju sabiedrību „Baltijas Apdrošināšanas Nams” nav pamata identificēt ar šāda prasījuma kā lietas vērtību (Civillikuma 841. pants). Prasības summa atspoguļo vien prasītāja subjektīvo attieksmi pret savu interešu iespējamo aizskārumu, kamēr prasījuma kā lietas vērtība – objektīvās iespējas panākt pieteikto prasījumu apmierināšanu mantiskā veidā. Līdz ar to, runājot par iespējamo zaudējumu nodarīšanu SIA „Alkantra”, vērā jāņem nevis pret Apdrošināšanas akciju sabiedrību „Baltijas Apdrošināšanas Nams” pieteiktās prasības summa, bet gan cedēto prasījumu kā lietas vērtība.*

1.3.4. Darījuma pušu subjektīvā attieksme

Maksātnespējas likumu normas, kas regulē darījumu apstrīdēšanu, paredz pušu subjektīvo attieksmi kā nepieciešamu darījuma apstrīdēšanas kritēriju tad, ja darījums ir slēgts salīdzinoši senākā laika posmā pirms maksātnespējas.

Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju” 69. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka darījumi ir atzīstams par spēkā neesošiem, ja „*tie noslēgti piecu gadu laikā pirms maksātnespējas iestāšanās dienas, parādnieks ar tiem apzināti nodarījis zaudējumus kreditoriem un persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, ir zinājusi par šādu zaudējumu nodarīšanu*”. 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 92. panta pirmās daļas 2. punkts paredz administratora pienākumu celt tiesā prasību par darījuma atzīšanu par spēkā neesošu, ja *tas noslēgts piecu gadu laikā pirms maksātnespējas procesa iestāšanās dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi, turklāt persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, zināja vai tai bija jāzina par šādu zaudējumu nodarīšanu*. Analoģisks subjektīvās puses formulējums, taču ar īsāku „aizdomu” termiņu, ir paredzēts 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 96. panta pirmās daļas 2. punktā, kas paredz, ka administratora pienākumu sniegt tiesa prasību par parādnieka darījumu apstrīdēšanu, ja *tas noslēgts triju gadu laikā pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi, turklāt persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, zināja vai tai bija jāzina par šādu zaudējumu nodarīšanu*.

Visas minētās normas, raksturojot otras darījuma puses vai ieinteresētās puses subjektīvo attieksmi, lieto apzīmējumu „*zināja vai tai bija jāzina par [...] zaudējumu nodarīšanu*”. Pārsvārā šo apstākļu konstatēšana ir iespējama tikai ar netiešiem pierādījumiem un faktiem,

---

⁴⁶ Spriedums stājies spēkā 09.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

kas ļauj loģiski secināt, ka noteiktos apstākļos attiecīgajai pusei būtu bijis jāzina par zaudējumu nodarīšanas faktu.

Ieinteresētās personas

Gan likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību” 69. panta otrā daļa, gan 2007. gada 1. novembra Maksātne spējas likuma 92. panta otrā daļa, gan arī 2010. gada 26. jūlija Maksātne spējas likuma 96. panta otrā daļa paredz saturiski vienādu prezumpciju: *Ja darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam, ir noslēgts ar ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku vai šo personu labā, uzskatāms, ka šīs personas ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, ja tās nepierāda pretējo.*

Ieinteresētās personas legāļdefinīcija ir atrodama katrā no maksātne spējas likumiem: likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātne spēju” 35. pantā, 2007. gada 1. novembra Maksātne spējas likuma 69. pantā un 2010. gada 26. jūlija Maksātne spējas likuma 72. pantā. Definīcijas ir atšķirīgas, taču visās trijās par ieinteresēto personu tiek atzīti parādnieka pārvaldes institūciju locekļi (t.sk. dalībnieki), ka arī to laulātie un radnieki līdz otrajai pakāpei (likumā „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātne spēju” – līdz trešajai).

Tiesu praksē ieinteresēto personu konstatēšana darījumos parasti nesagādā grūtības, ja darījums ir slēgts tieši starp parādnieku un kādu no definīcijā minētajām personām, piemēram, kādu no amatpersonām, vai amatpersonu radniekiem.

Tā, piemēram, AT Civillietu palāta savā 2012. gada 27. marta spriedumā lietā Nr.PAC-0083⁴⁷ konstatēja, ka parādnieks SIA “Velaks” nepilnus divus gadus pirms parādnieka maksātne spējas iestāšanās dienas ir atsavinājis nekustamo īpašumu J. K., kurš līdz darījuma slēgšanas brīdim bija SIA “Velaks” vienīgais dalībnieks un izpildinstitūcijas loceklis. Tiesa atzina, ka *atbildētājs kā pārvaldes institūcijas loceklis ir uzskatāms par ieinteresētu personu attiecībā pret parādnieci (SIA „Velaks”), un uz viņu ir attiecināma likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātne spēju” 69. panta otrajā daļā paredzētā prezumpcija par zaudējumu nodarīšanu.*

Nevienveidīgi tikuši vērtēti gadījumi, kad darījums ir slēgts nevis tieši ar kādu no personām, kas atbilst ieinteresētās personas definīcijai, bet gan ar juridisko personu, ar kuru ir saistīta ieinteresētā persona. Piemēram, ja darījums ir starp parādnieku un juridisko personu, kuras dalībnieks vai valdes loceklis ir vienlaikus arī parādnieka valdes loceklis vai valdes locekļa radnieks.

AT Civillietu tiesu palāta ar savu 2009. gada 25. jūnija spriedumu lietā Nr.PAC-0216⁴⁸ konstatēja, ka parādnieks SIA “Varlinde” nepilnu gadu pirms maksātne spējas pasludināšanas atsavināja tai piederošo nekustamo īpašumu SIA “Euro lini”. Lietā tika pierādīts, ka SIA „Varlinde” vārdā darījumā rīkojās valdes loceklis I. I. bet SIA „Euro lini” vārdā – valdes locekle K. J., kuri ir brālis un māsa. Tiesa nekonstatēja, ka ar darījumu būtu nodarīti zaudējumi

⁴⁷ Spriedums stājies spēkā 11.05.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁴⁸ Ar Senāta 09.02.2011 spriedumu lietā Nr.SK-0058 spriedums atcelts daļā, ar kuru noraidīta SIA „Varlinde” prasība par 2005.gada 8. augusta pirkuma līguma atzīšanu par spēkā neesošu.

parādniekam, un vienlaikus norādīja, ka „*Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju” 35. panta pirmās daļas 3. punkts nosaka, ka par ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku atzīstama persona, kura sastāv laulībā, radniecībā līdz trešajai pakāpei vai svainībā līdz otrajai pakāpei ar parādnieka pārvaldes institūciju vai revīzijas institūciju locekļiem. Šajā sakarā Civillietu tiesu palāta atzīst, ka administrators kļūdaini prasījumu par pirkuma līguma atzīšanu par spēkā neesošu pamatojis ar minēto tiesību normu, jo apstrīdētais līgums noslēgts ar juridisku personu, kura nevar sastāvēt radniecībā līdz trešajai pakāpei vai svainībā līdz otrajai pakāpei ar parādnieka pārvaldes institūciju vai revīzijas institūciju locekļiem.*”

Savukārt Senāts savā 2009. gada 28. janvāra spriedumā lietā Nr. SKC –34 nonāca pie pretējas atziņas. Lietā tika apstrīdēti vairāki darījumi, kas aptuveni pusgada laikā bija notikuši starp parādnieku SIA „Ruisa Seafoods” un AS „Brīvais Vilnis”. Tika konstatēts, ka fiziskā persona M. S. darījumu slēgšanas laikā bija gan parādnieka rīkotājdirektors, gan arī atbildētājas padomes loceklis, savukārt I. S. pirms darījumu slēgšanas bija parādnieka rīkotājdirektors, bet darījumu slēgšanas laikā atbildētājas valdes priekšsēdētājs. Abas personas parakstījušas apstrīdētos darījumus. Sākotnēji apelācijas tiesa neatzina, ka darījums būtu slēgts ar ieinteresēto personu, ņemot vērā, ka tas ir starp divām juridiskajām personām. Šo argumentu Senāts savā 2009. gada 28. janvāra spriedumā noraidīja.

Senāta tēze: *Atbilstoši Civillikuma 1410. pantam juridiskās personas darījumus slēdz caur saviem likumiskajiem pārstāvjiem. Bez likumisko pārstāvju līdzdalības juridiskā persona nevarētu savu darījumspeju īstenot. Tiesa nav apsvērusi, vai juridisko personu noslēgtie darījumi nav jāvērtē saistībā ar iepriekš minēto likumisko pārstāvju darbībām, slēdzot apstrīdētos darījumus un tulkojot likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju” 35. panta pirmās daļas 1. punkta noteikumus kopsakarā ar šī likuma 69. un 72. panta jēgu.*

Izskatot lietu atkārtoti, AT Civillietu tiesu palāta 2010. gada 21. oktobra spriedumā⁴⁹ sekoja Senāta norādēm un atzina, ka darījumi ir slēgti „ar ieinteresēto personu šīs personas labā” vienlaikus piebilstot, ka *juridisko personu likumiskie pārstāvji nevarēja nezināt, ka, slēdzot apstrīdētos darījumus (ieskaita darījumus) tiek nodarīti zaudējumi citiem SIA „Ruisa Seafoods” kreditoriem.*

Pie tāda paša secinājuma nonāca AT Civillietu Tiesu palāta 2012. gada 4. oktobra spriedumā lietā Nr.PAC-1619.⁵⁰ Lietā tika noskaidrots, ka parādnieks SIA „Carnikavas dārznieks” bija atsavinājis nekustamo īpašumu SIA „Camelia”, kuras dalībnieks un vienīgais valdes loceklis O.G. bija SIA „Carnikavas dārznieks” bijušā dalībnieka un valdes priekšsēdētāja K. G. brālis un bijušā SIA „Carnikavas dārznieks” valdes locekļa H. G. dēls. Pamatojoties uz šiem faktiem, tiesa pievienojās pirmās instances tiesas secinājumam, ka O. G. ir ieinteresētā persona attiecībā pret SIA „Carnikavas dārznieks”. Tiesa norādīja, ka *[..] juridiska persona nepastāv pati par sevi, bet tās darbību realizē konkrētas fiziskas personas. Atbilstoši Civillikuma 1410. pantam juridiskās personas darījumus slēdz caur saviem likumiskajiem pārstāvjiem. Bez likumisko*

⁴⁹ Ar Senāta 06.12.2012 lēmumu lietā Nr.SKC-0833 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

⁵⁰ Spriedums stājies spēkā 21.11.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

pārstāvju līdzdalības juridiskā persona nevarētu savu darījumspēju īstenot. Tāpēc lietā ir secināms, ka darījums noslēgts ar ieinteresēto personu pret parādnieku, kas nozīmē, ka viņš zināja par zaudējumu nodarīšanu, jo pierādījumi par pretējo lietā nav iesniegti.

Kopumā tiesas atzīst, ka darījumi, kas slēgti starp juridiskajām personām, ir uzskatāmi par slēgtiem ar ieinteresētajām personām vai šo personu labā, ja fiziskās personas, kas pārstāv vai citādi ir saistītas ar attiecīgajām juridiskajām personām ir savstarpēji saistītas, atbilstoši ieinteresēto personu definīcijai. Šo gadījumu kvalifikācijā gan nav konsekvences. Atsevišķos gadījumos tiesas to uzskata par darījumu, kas ir slēgts ar ieinteresēto personu, tādējādi paplašinot ieinteresētās personas izpratni. Citos gadījumos darījums tiek atzīts par slēgtu ieinteresētās personas labā. Trešais variants ir atzīt, ka, pamatojoties uz to, ka darījumā iesaistīto juridisko personu dalībnieki vai amatpersonas ir savstarpēji saistītas radniecības, darījumu vai citām saitēm, puse ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, nepiemērojot ieinteresētās personas definīciju un prezumpciju, bet balstoties uz pierādījumu vērtēšanu un loģiku. Šāds piemērs ir AT Civillietu tiesu palātas 2010. gada 1. aprīļa spriedums lietā Nr.PAC-0332,⁵¹ kur maksātnespējīgās zemnieku saimniecības „Katrīnas” īpašniece bija atsavinājusi nekustamo īpašumu SIA „A.R.D.T.”. Tiesa konstatēja zaudējumu nodarīšanas faktu un norādīja: *Tiesa uzskata, ka arī pircējam bija zināms, ka strīdus nekustamo īpašumu atbildētāja S.Z.R. nedrīkst pārdot, jo SIA „A.R.D.T.” vienīgais dalībnieks ir A. R., kas ir atbildētājas S.Z.R. dēls. A. R. Vidzemes apgabaltiesa bija iecēlusi arī par maksātnespējīgās zemnieku saimniecības „Katrīnas” parādnieka pārstāvi.* Šajā gadījuma tiesa neatsaucās uz ieinteresētās personas definīciju un prezumpciju par zaudējumu apzināšanos.

Komentārs: Kvalifikācijas jautājumam ieinteresēto personu gadījumā ir vairāk teorētiska nekā praktiska nozīme, jo visi trīs kvalifikācijas varianti noved pie vienām un tām pašām sekām – tiek atzīts, ka darījuma puse ir zinājusi vai tai bija jāzina par zaudējumu nodarīšanu kreditoram, respektīvi tā nav labticīga.

Maksātnespējīga parādnieka darījumi ar ieinteresētajām personu ir paaugstināta riska darījumi, kuri maksātnespējas administratoram ir jāvērtē jo īpaši. Tomēr, ja darījums ir slēgts ar ieinteresētajām personām, tas automātiski nenozīmē, ka darījums ir radījis zaudējumus. Zaudējumi ir patstāvīgs darījuma apstrīdēšanas priekšnoteikums, kas ir atsevišķi jāpierāda. Uz to ir norādījusi AT Civillietu tiesu palāta savā 2010. gada 21. decembra spriedumā lietā Nr. PAC-0616⁵²: *Tas apstāklis, ka īpašumi ar 2008. gada 28. un 29. februāra līgumiem tikuši atsavināti SIA „Kolkas liedags”, kurā valdes locekļi ir R. D. un V. M., kuriem piederēja arī SIA „Baltijas Zivs” kapitāla daļas, vēl nevar būt par pamatu atzinumam, ka šie darījumi slēgti nolūkā samazināt SIA „Baltijas Zivs” aktīvus, tādējādi nodarot zaudējumus parādniekam un kreditoru kopumam. Apstrīdētie darījumi nav atzīstami par dāvinājumiem, un ar tiem netiek nodarīti zaudējumi parādniekam.*

---

⁵¹ Ar Senāta 29.11.2010 lēmumu lietā Nr.SK-1059 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

⁵² Spriedums stājies spēkā 28.02.2012. Ar Senāta lēmumu lietā Nr. SK-0232 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

Citi pierādījumi par subjektīvo attieksmi

Lielākoties tiesu praksē pušu subjektīvā attieksme tiek pierādīta ar to, ka darījumā ar parādnieku ir iesaistītas vai nu ieinteresētās personas, atbilstoši likuma leģāledefinīcijai, vai arī personas, kuras ir saistītas ar parādnieku citādā veidā. Tomēr ir gadījumi, kad darījums ir radījis zaudējumus un parādnieka rīcība liecina par apzinātu zaudējumu radīšanu, taču darījuma otrā pusē ir persona, kuras saistību ar parādnieku ārēji nav iespējams konstatēt.

Tiesu praksē ir aplūkots jautājums, vai gadījumā, kad parādnieks slēdz darījumu, būdams finanšu grūtībās un ir arī publiski pieejama informācija, kas par to liecina, būtu prezumējams, ka otra puse to ir zinājusi vai varēja zināt.

Lietā Nr. PAC- 0287 tika konstatēts, ka parādnieks SIA „Rindeks” kopš 2005. gada nebija norēķinājies ar vienu no kreditoriem par saņemto preci. 2006. gadā augustā kreditors brīdināja parādnieku par maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu. Savukārt parādnieks trīs dienu laikā pēc brīdinājuma saņemšanas noslēdza līgumu ar SIA „E.S. Vira” par sev piederoša nekustamā īpašuma atsavināšanu. Līgums paredzēja darījuma konta atvēršanu un īpašuma tiesību reģistrāciju uz ieguvēja vārda pēc pirkuma maksas saņemšanas, taču šāds konts netika atvērts. SIA „Rindeks” valde uzdeva SIA „E.S. Vira” pārskaitīt naudas līdzekļus divām fiziskajām personām, kas it kā ir parādnieka kreditori, kā arī piekrita, ka SIA „E.S. Vira” tiek ierakstīta zemesgrāmatā kā nekustamā īpašuma ieguvējs, neskatoties uz to, ka pirkuma maksa nebija samaksāta. SIA „E.S. Vira” iegūto īpašumu ar dažu mēnešu intervālu pārdeva tālāk SIA Drafts Realtys, turklāt arī nesaņemot pirkuma maksu. SIA „Rindeks” 2006. gada novembrī pasludināts maksātnespējas process. Maksātnespējas administrators cēla prasību par nekustamā īpašuma atsavināšanas darījumu atzīšanu par spēkā neesošu. Pirmās instances tiesa prasību noraidīja, cita starpā norādot, ka nav pierādījumu, ka abi secīgie nekustamā īpašuma ieguvēji būtu zinājuši par zaudējumu nodarīšanu. Izskatot lietu apelācijas kārtībā, AT Civillietu tiesu palāta ar 2010. gada 3. jūnija spriedumu⁵³ prasību apmierināja. Analizējot nekustamā īpašuma ieguvēju labticību, tiesa norādīja, ka kopš 2005. gada 20. janvāra, t.i., laikā, kad notika abi atsavināšanas darījumi, Uzņēmumu reģistrā, pamatojoties uz VID lēmumu bija reģistrēts aizliegums parādniekam samazināt pamatkapitālu un veikt amatpersonu un īpašnieku maiņu. Pēc tiesas domām: *„No Uzņēmumu reģistrā ierakstītā VID aizlieguma bija redzams, ka pārdevējam ir nodokļu parādi un atsavinot īpašumu, tiek nodarīti zaudējumi kreditoriem.”* Savukārt kopš 2006. gada 2. oktobra, t.i., laikā, kad pirmais ieguvējs SIA „E.S. Vira” atsavināja nekustamo īpašumu otrajam ieguvējam SIA „Drafts Realtys” Uzņēmumu reģistrā jau bija ieraksts par parādnieka maksātnespējas procesu. Tiesa ņēma vērā arī apstākli, ka gan pirmais, gan arī otrais nekustamā īpašuma ieguvējs tika ierakstīts zemesgrāmatā, pirms tika veikta pirkuma apmaksa, un faktiski apmaksa tikai veikta tikai pēc tam, kad tiesā jau bija celta prasība par darījuma apstrīdēšanu. Turklāt, zinot par SIA „Rindeks” maksātnespējas procesu SIA „E.S. Vira” bija pārskaitījusi pirkuma maksu fiziskajām personām, kuras bija norādījis parādnieka pārstāvis, nevis parādniekam. Šo apstākli tiesa vērtēja kā nelabticības izpausmi.

⁵³ Ar Senāta 07.12.2011. spriedumu lietā Nr.SKC-0463 Civillietu tiesu palātas spriedums atstāts negrozīts.

Lietā Nr.PAC-0526 tika konstatēts, ka SIA „Delfīns Parteri” 2008. gadā – nepilnus divus gadus pirms maksātnespējas pasludināšanas – izsniedza galvojumu AS „Reverta” (tobrīd AS „Parex Banka”) par valdes locekles L. S. saistībām, kuras bija radušās jau 2006. gadā. AT Civillietu tiesu palāta 2013. gada 11. februāra spriedumā⁵⁴ atzina galvojuma līgumu par tādu, kas ir radījis kaitējumu kreditoru kopuma interesēm. Vērtējot to, vai AS „Reverta” zināja par galvojuma kaitīgajām sekām uz SIA „Delfīns Partneri” kreditoru kopuma interesēm, tiesa norādīja, ka galvojums sniegts ar mērķi novērst piedziņas vēršanu pret L. S. par neizpildītajām saistībām. Pēc tiesas domām, fakts, ka AS „Reverta” pieņēma galvojumu no SIA „Delfīns Partneri”, norāda, ka AS „Reverta” pastāvēja pamatotas šaubas par L. S. spēju norēķināties ar AS „Reverta” un līdz ar to apzinājās, ka pastāv liela iespējamība, ka galvojuma saistība iestāsies. Ņemot vērā, ka AS „Reverta” bija arī SIA „Delfīns Partneri” nodrošinātais kreditors, tā nevar aizbildināties ar to, ka nezināja SIA „Delfīns Partneri” mantisko stāvokli. Pētījuma tapšanas brīdī spriedums bija pārsūdzēts kasācijas instancē un nebija stājies spēkā.

Pie atšķirīga secinājuma AT Civillietu tiesu palāta ir nonākusi lietā Nr.PAC-0263. Lietā nodibināts, ka 2007. gada 30. augustā SIA „Būvtehrent” ir cedējusi savas prasījuma tiesības pret SIA „AB Būvkomplekss” Ls 330 831,06 apmērā SIA „Rudus Latvija”, nosakot atlīdzību Ls 283 505,75 apmērā, ko SIA Būvtehrent” bija parādā SIA „Rudus Latvija”, un vienlaikus ir veikts ieskaits. 2007. gada 29. oktobrī SIA „Būvtehrent” atzīta par maksātnespējīgu. Administrators cēlis prasību saskaņā ar likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējiesabiedrību maksātnespēju” 69. panta pirmās daļas 2. punktu, norādot, ka SIA „Rudus Latvija” ir veikusi ieskaitu, nonākdama privilēģētā stāvoklī, un cedētā prasījuma summa ir lielāka nekā SIA „Rudus Latvija” prasījums pret parādnieku. Pirmās instances tiesa prasību apmierināja. Analizējot SIA „Rudus Latvija” labticību, tiesa norādīja, ka *jau pirms cesijas līguma noslēgšanas atbildētājs bija nosūtījis atkārtotus brīdinājumus SIA „Būvtehrent”, tomēr parāds netika samaksāts, līdz ar to atbildētājam kā uzņēmējam bija jāsaprot, ka darījuma partnerim radušās likviditātes problēmas, kas var norādīt arī uz maksātnespēju. Turklāt arī no 2006. gada pārskata ir konstatējams, ka SIA „Būvtehrent” likviditātes koeficients ir neliels. Atbildētājam kā labticīgam kreditoram šie apstākļi bija jāņem vērā, apzinoties iespējamo darījuma partnera maksātnespēju.* Izskatot lietu apelācijas kārtībā, AT Civillietu tiesu palāta ar savu 2010. gada 11. februāra spriedumu⁵⁵ prasību noraidīja. Attiecībā uz atbildētāja labticību tiesa norādīja: *[..] fakts, ka atbildētājs pirms cesijas līguma noslēgšanas bija nosūtījis atkārtotas pretenzijas SIA „Būvtehrent” par nepieciešamību samaksāt parādu Ls 283 505,75 apmērā, pats par sevi neliecina, ka atbildētājam bija zināms par nenovēršamo maksātnespējas procesu un līdz ar to – par zaudējumu nodarīšanu pārējiem kreditoriem. Civillietu tiesu palātas ieskatā, minētais fakts apstiprina vienīgi to, ka pušu starpā pastāvēja saistības, kuru dzēšanai bija nepieciešams meklēt iespējamus risinājumus, kas arī tika darīts. Pamatoti ir arī atbildētāja iebildumi par to, ka pirms darījumu slēgšanas juridisku personu starpā neviens likums neuzliek par pienākumu tām savstarpēji pārliecināties par pretējās puses finansiālo stāvokli. Par to, vai slēdzamais darījums būs izdevīgs konkrētajam uzņēmumam, kā tas ietekmēs tā finansiālo stāvokli un iespējamus kreditorus, pirmkārt, ir atbildīga persona, kas šo uzņēmumu darījumā*

⁵⁴ Pētījuma tapšanas brīdī par spriedumu bija iesniegta kasācijas sūdzība un ar Senāta 01.10.2013 lēmumu lietā Nr. SKC-0794/2014 lieta nodota izskatīšanai kasācijas kārtībā.

⁵⁵ Spriedums stājies spēkā 16.03.2010. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

pārstāv, nevis darījuma partneris. Bez tam jāņem vērā, ka partnera iespējas iegūt objektīvu, pilnīgu un aktuālu informāciju par pretējās puses finansiālo stāvokli ir ierobežotas, un iepriekšējā gada bilance vien pilnvērtīgu informāciju nesniedz.

Komentārs: No vienas puses, likums tieši neuzliek par pienākumu darījumu pusēm noskaidrot otras puses finansiālo stāvokli darījumu slēgšanas brīdī, turklāt informācijas iegūšanas iespējas ir ierobežotas. No otras puses, komercietiskajā apgrozībā piedalās komersanti un to pārstāvji, kuru kompetence un pieredze bieži vien ļauj identificēt otras darījumu puses maksātspējas problēmas. Atkarībā no tā, cik augstu tiesu praksē tiks nolikta otras puses labticības līnija, ir atkarīgs tas, cik rūpīgi otra darījumu puse pieies darījumu slēgšanai ar parādnieku, kurš atrodas finansiālās grūtības. No vienas puses, likumam un tiesu praksei nebūtu jāattur komersanti no darījumu slēgšanas ar finansiālās grūtībās esošu parādnieku, jo tādā veidā tiktu tikai samazinātas parādnieka iespējas atrisināt finansiālās grūtības. It īpaši ja ir runa par darījumiem, kas tiek slēgti parastās komercdarbības ietvaros. No otras puses, 2010. gada 26. jūlija Maksātspējas likuma 6. panta 3. punktā minētais patvaļas aizlieguma princips paredz darījumu partneru līdzatbildību par parādnieka darījumiem, kas var radīt kaitējumu kreditoru kopuma interesēm. Tāpēc tiesu praksei būtu jāveicina savstarpēji atbildīga komersantu rīcība, t.sk. izvirzot komersantiem krietna un rūpīga saimnieka mērauklu arī attiecībā uz darījumu slēgšanu ar finansiālās grūtībās esošu otru darījumu pusi.

Īpaši kritiski darījuma otras puses labticība būtu vērtējama gadījumos, kad ir iesniegti pierādījumi, ka darījums slēgts ārpus parādnieka parastās komercdarbības un parādnieka rīcība liecina par nodomu izvairīties no saistību izpildes pret kreditoriem. Šādi darījumi parasti tiek slēgti ar mērķi apmierināt parādnieka un ar to saistīto personu intereses, savukārt zaudējumi kreditoriem ir šādas rīcības neizbēgamas sekas. Lai parādnieka un parādnieka pārstāvju prettiesiskās intereses tiktu apmierinātas, darījums pārsvarā nav iedomājams bez otras darījuma puses apzinātas līdzdarbības.

Parādnieka pārstāvja nelabticību ir konstatējusi AT Civillietu tiesu palāta 2012. gada 27. marta spriedumā lietā Nr.PAC-0083.⁵⁶ Lietā tika noskaidrots, ka SIA „Velaks” 2002.gadā iegādājās nekustamo īpašumu par Ls 7500. Īpašums 2005.gadā pa daļām tika pārdots SIA „Velaks” valdes loceklim J.K. par Ls 1350. Pēc tam SIA „Velaks” daļas atsavinātas fiktīvam dalībniekam un valdē iecelta fiktīva amatpersona. 2007. gadā SIA „Velaks” pasludināta par maksātnespējīgu. Administrators cēlis tiesā prasību par nekustamā īpašuma atsavināšanas līguma atzīšanu par spēkā neesošu. Konstatēts, ka SIA „Velaks” ir nodokļu parādi aptuveni Ls 100 000, kas sākuši krāties jau 2002. gadā, savukārt 2005. gadā tie vēl ir bijuši tādā apmērā, ka tos būtu iespējams apmaksāt no naudas summas, kas iegūta, atsavinot nekustamo īpašumu. Tiesa apmierināja administratora prasību, atzīstot, ka J. K. ir bijis ieinteresētā persona un zināja, ka nekustamais īpašums bija vienīgais vērtīgais aktīvs, un, to atsavinot, J. K. apzinājās, ka nodara zaudējumus parādniekam un kreditoriem. Zaudējumus pierādīja fakts, ka parādniekam nav mantas, ir nodokļu parāds un vienīgais likvidais aktīvs tika atsavināts. Cita starpā tiesa konstatēja, ka par 20 latiem ir atrasts jauns SIA dalībnieks un valdes loceklis, kas norāda uz to,

⁵⁶ Spriedums stājies spēkā 11.05.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

ka J. K. ir mēģinājis pasargāt savas individuālās intereses, liedzot SIA norēķināties ar kreditoriem. Tiesa uzskatīja, ka tas norāda uz acīmredzamu nelabticību.

Komentārs: Kapitāla daļu fiktīva atsavināšana un fiktīvu valdes locekļu iecelšana ir izplatīta parādība praksē. Ja arī šīs darbības pašas par sevi parasti nerada zaudējumus, tomēr šie apstākļi liecina par nodomu izvairīties no tiesiskas atbildības, t.sk. ar fiktīvo amatpersonu starpniecību veicot darījumus vai arī organizējot parādnieka grāmatvedības dokumentu iznīcināšanu, lai slēptu iepriekš veiktas prettiesiskas darbības ar parādnieka mantu. Vērtējot konkrētus parādnieka darījumus, fiktīvu amatpersonu un dalībnieku esamība ir pierādījums parādnieka nelabticībai un tāpēc jebkurš darījums vērtējams īpaši kritiski. Lai tiesa konstatētu, ka attiecīgā persona fiktīvi ir parādnieka dalībnieks vai valdes loceklis, prasītājam šis apstāklis ir jāpierāda.

1.3.5. Atsevišķu darījumu veidu apstrīdēšanas īpatnības

Ieskaits

Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējiesabiedrību maksātnespēju” 106. pants paredz, ka nav pieļaujama parādnieka saistību pilnīga vai daļēja dzēšana ar ieskaitu, specifiski nenorādot uz kādu laika posmu šis ierobežojums attiecas. 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 101. pants paredz, ka ieskaits nav pieļaujams maksātnespējas procesā. Savukārt saskaņā ar spēkā esošā 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 104. pantu, ieskaits juridiskās personas maksātnespējas procesā ir pieļaujams, ja parādnieka un kreditora savstarpējie prasījumi radušies vismaz sešus mēnešus pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas.

Vairākās pētījumā aplūkotajās lietās administrators bija lūdzis tiesu atzīt par spēkā neesošus pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas veiktus ieskaita darījumus.

No vienas puses šajās lietās, kā darījuma atcelšanas priekšnoteikums ir analizēts ieskaita veikšanas laiks, lai konstatētu, vai ieskaits ir veikts pretēji maksātnespējas likumu aizliegumam.

Piemēram, lietā Nr.SKC-267/2012 konstatēts, ka spriedums par SIA „Lintreks” pasludināšanu par maksātnespējīgu ir pieņemts 2009. gada 21. maijā, par maksātnespējas iestāšanās dienu nosakot 2008. gada 31. decembri. 2008. gada 31. decembrī parādnieks ir veicis ieskaita darījumu ar vienu no kreditoriem. Administrators apstrīdējis ieskaitu, pamatojoties uz 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 101. pantu. Visas tiesu instances prasību noraidījušas. Senāts, izskatot kasācijas sūdzību, 2012. gada 28. jūnija spriedumā ir norādījis, ka maksātnespējas iestāšanās diena ir nošķirama no maksātnespējas procesa uzsākšanas dienas.

Senāta tēzes: *Atbilstoši Maksātnespējas likuma 5. panta pirmajai daļai maksātnespējas process ir tiesiska rakstura pasākumu kopums, kas vērsts uz maksātnespējas subjekta maksātnespējas atjaunošanu un kreditora kopuma interešu aizsardzību. Šā panta otrajā daļā noteikts, ka maksātnespējas process tiek uzsākts ar dienu, kad tiesā ierosināta maksātnespējas*

procesa lieta, un noris līdz dienai, kad tiesa pieņem lēmumu par maksātnespējas procesa izbeigšanu.

Citētā teksta vārdiskā jēga pietiekami skaidri atklāj šīs tiesību normas saturu, proti, ka maksātnespējas process sākas ar maksātnespējas lietas ierosināšanu tiesā.

Tas izriet arī no Civilprocesa likuma 363.⁷ panta ceturtās daļas (spēkā līdz 2010. gada 31. oktobrim), kurā maksātnespējas procesa iestāšanās diena tiek saistīta ar maksātnespējas pieteikuma iesniegšanas dienu.

Kaut gan minētajā pantā bija ietverts noteikums, kas deva iespēju tiesai, konstatējot attiecīgus apstākļus, noteikt arī citu (agrāku) maksātnespējas procesa iestāšanās dienu, tomēr tas nemaina izpratni par maksātnespējas procesa sākuma brīdi. Senāta ieskatā, tiesas noteiktais termiņš bija saistāms ar maksātnespējas iestāšanos, citiem vārdiem, kad attiecīgais parādnieks bija kļuvis maksātnespējīgs, jo, kamēr lieta tiesā nav ierosināta, maksātnespējas process likuma izpratnē tiesiski nav iespējams. Līdz ar to nav pamata tiesas noteikto parādnieka maksātnespējas iestāšanās dienu uzskatīt par maksātnespējas procesa (tiesiska rakstura pasākumu kopuma) sākumu, jo, kā tas pareizi norādīts pārsūdzētajā spriedumā, maksātnespējas iestāšanās un maksātnespējas procesa sākums nav identī jēdzieni.

Izskatāmajā gadījumā tika atzīts, ka ieskaits nav noticis pretēji 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 101. panta aizliegumam, t.i., ieskaits nav noticis maksātnespējas procesā.

No otras puses, vērtējot ieskaita darījumus, tiesas ir analizējušas, vai darījums ir uzskatāms par tādu, kas ir radījis zaudējumus parādniekam un kreditoriem darījumu apstrīdēšanas normu izpratnē. Šajā jautājumā tiesu prakse nav vienvēidīga.

Lietā Nr.SKC–34/2009 tika konstatēts, ka parādnieks SIA „Ruisa Seafoods” ir pasludināts par maksātnespējīgu 2005. gada 1. februārī, par maksātnespējas iestāšanās dienu nosakot 2003. gada 31. decembri. Parādnieks bija slēdzis vairākus ieskaita darījumus ar ieinteresētajām personām 2004. gadā un administrators tos apstrīdēja, pamatojoties uz 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 92. panta pirmās daļas 2. punktu. Pirmās divas instances tiesas prasību noraidīja, cita starpā tāpēc, ka nesaskatīja zaudējumu nodarīšanu. Apelācijas instance norādīja, ka *savstarpēja saistību dzēšana nevar nedz pasliktināt, nedz uzlabot vienas no pusēm finansiālo stāvokli, jo abpusēji vienlaikus tiek dzēstas gan kredīta, gan debeta saistības.* Taču Senāts, izskatot lietu kasācijas kārtībā, ar 2009.gada 28. janvāra spriedumu apelācijas instances tiesas spriedumu atcēla. Senāts norādīja, ka ieskaita veikšana faktiskas maksātnespējas apstākļos rada zaudējumus kreditoru kopumam.

Senāta tēze: *[..] parādnieks apstrīdētos darījumus slēdzis, apzinoties savu faktisko maksātnespēju. Apelācijas instances tiesa, atzīstot, ka zaudējumi kreditoriem nav nodarīti, nav ņēmusi vērā minētos apstākļus un vērtējusi tos saistībā ar likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējdarbību maksātnespēju” 107. pantā norādīto par parādu segšanas kārtību. Šī tiesību normu paredz īpašu kreditoru prasījumu apmierināšanas kārtību, un parādnieks pats, apzinoties savu faktisko maksātnespēju, nevar izvēlēties, kuru kreditoru parādus apmierināt*

vispirms. Uz šīs tiesības normas piemērošanas nepieciešamību tika norādīts jau apelācijas sūdzībā, bet Civillietu tiesu palāta savā spriedumā nav motivējusi, kāpēc tā noraida prasītāja argumentus, ka ieskaits izdarīšana attiecībā pret vienu kreditoru ir nodarījusi zaudējumus citiem kreditoriem, proti, kreditoru kopuma interesēm iepriekš norādītās tiesību normas izpratnē.

AT Civillietu tiesu palāta, atkārtoti izskatot lietu, 2010. gada 21. oktobra spriedumā Senāta izteikto tēzi formulēja kodolīgāk: *Civillietu tiesu palāta secina, ka, slēdzot ieskaits darījumus ar vienu no kreditoriem laikā, kad citu saistību izpildes termiņš jau bija iestājies, tika nodarīti zaudējumi kreditoru kopuma interesēm.*

Tomēr, piemēram, lietā Nr.C36072810 Kurzemes apgabaltiesa 2011. gada 13. jūnija spriedumā⁵⁷ konstatēja, ka parādnieks SIA „Stoners” ir veicis ieskaits darījumu aptuveni divus mēnešus pirms maksātnespējas procesa ierosināšanas tiesā, taču pēc datuma, kuru tiesa bija noteikusi par faktisko maksātnespējas iestāšanās dienu. Tāpat kā Senāts lietā Nr.SKC-267/2012, tiesa norādīja, ka aizliegums slēgt ieskaits saskaņā ar 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 101. pantu attiecas uz periodu pēc maksātnespējas procesa ierosināšanas. Vienlaikus tiesa analizēja darījumu atbilstoši ar 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 92. panta kritērijiem un nonāca pie slēdziena, ka ieskaits pats par sevi ir Civillikuma 1853. un 1854. pantā paredzēts tiesisks darījums un tā noslēgšana pati par sevi nerada zaudējumus.

Komentārs: Ieskaits aizliegums līdz pat 2010. gada 26. jūlijā Maksātnespējas procesa likuma pieņemšanai bija balstīts uz kreditoru vienlīdzības apsvērumiem. Par taisnīgu tika uzskatīts, ka kreditoram, kurš vienlaikus ir parādā parādniekam, ir pilnībā jānorēķinās ar parādnieku un savs prasījums jāsaņem atbilstoši likumā noteiktajai maksātnespējas procesa prioritātei un proporcijai. Taču, ņemot vērā starptautisko praksi,⁵⁸ likumdevējs spēkā esošajā Maksātnespējas likumā ir atteicies no ieskaits aizlieguma maksātnespējas procesā. Vienlaikus, lai izvairītos no ieskaits stratēģiskas izmantošanas, 2010. gada 26. jūlijā Maksātnespējas likuma 104. pantā ir noteikts, ka ieskaits juridiskās personas maksātnespējas procesā ir pieļaujams, ja parādnieka un kreditora savstarpējie prasījumi radušies vismaz sešus mēnešus pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas. Ieskaits stratēģiska izmantošana var izpausties, piemēram, prasījuma tiesību uzpirkšanā, parādnieka debitoram iegādājoties kreditora prasījumus, lai dzēstu savu parādu. Ja šāds prasījuma tiesību iegādes darījums ir noticis maksātnespējas procesa laikā vai sešus mēnešu pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas, iegūtā prasījuma tiesība nevar tikt izmantota ieskaitam. Ieskaits var tikt izmantots arī, piemēram, kā vairāku savstarpēji saistītu darbību posms, mākslīgi radot saistības, lai rezultātā atsavinātu parādnieka aktīvus saistītajām personām, par tiem

⁵⁷Ar Senāta 06.09.2012 lēmumu lietā Nr.SKC-0668 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts .

⁵⁸ UNCITRAL Maksātnespējas likumdošanas vadlīnijās valstis ir aicinātas aizsargāt vispārējās ieskaits tiesības, ņemot vērā komercietiskās apgrozības intereses (UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004, para 204-207 p. 155.

nenorēķinoties. Šāds ieskaits darījums ir aplūkojams saskaņā ar darījumu apstrīdēšanas normām.

Ņemot vērā, ka spēkā esošais Maksātnespējas likums pieļauj ieskaits veikšanu maksātnespējas procesā, ieskaits veikšana parastās komercdarbības ietvaros pati par sevi nav uzskatāms par darījumu, kas rada zaudējumu kreditoru kopuma interesēm, ja vien pretēji vērstās saistības nav radušās likumā noteiktajā ierobežojuma periodā vai nav saskatāmas pazīmes, kas liecina, ka tas ir veikts ļaunprātīgos nolūkos. Senāta tēze, ka zaudējumus radošs darījums ir arī tāds, kas pārkāpj kreditoru vienlīdzības principu, var būt aktuāla ne tikai attiecībā uz ieskaits darījumiem. Kreditoru vienlīdzību var pārkāpt arī cita veida darījumi. Piemēram, parādniekam un kādam no kreditoriem (praksē parasti tādām kreditoram, kas saistīts ar parādnieku) vienojoties, ka blakus prasījumi (līgumsods) tiks uzskatīti par galveno prasījumu. Šāds darījums var būt virzīts gan uz to, lai iegūtu papildu balsstiesības kreditoru sapulcē, gan arī priekšrocības parādnieka līdzekļu sadalē.⁵⁹

Nodrošinājumi par labu trešajām personām

Vairākās pētījumā aplūkotajās lietās tika apstrīdēts darījums, ar kuru parādnieks pirms maksātnespējas procesa bija sniedzis galvojumu vai devis ķīlā savu īpašumu par trešās personas saistībām. Izskatot šīs lietas, tiesas ir nonākušas pie atšķirīgiem secinājumiem.

Lietā Nr.PAC-0909/2012 tika konstatēts, ka ar Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2010. gada 1. decembra spriedumu pasludināts SIA „Āzenes Properties” maksātnespējas process. Administrators cēlis prasību, lūdzot tiesu atzīt par spēkā neesošiem vairākus 2006.gadā noslēgtus hipotēkas līgumus, ar kuriem parādnieks bija ieķīlājis par labu trīs personām savu nekustamo īpašumu, lai nodrošinātu prasījumus pret parādnieka vienīgo dalībnieku SIA „Admiral properties”. Prasījumi radušies SIA „Armiral properties” saņemot aizdevumu, kas izmantots, lai iegādātos parādnieka kapitāla daļas. SIA „Admiral properties” iegādājās parādnieka kapitāla daļas no savas 50% mātes sabiedrības SIA „Manutent Latvia”, kura savukārt saņemto pirkuma maksu izmantoja, lai dzēstu savas saistības pret AS „UnicreditBank”, kas bija radušās uz aizdevuma līguma pamata un arī pirms tam nodrošinātas ar hipotēku uz parādnieka nekustamo īpašumu. Ar pirmās instances tiesas spriedumu prasība apmierināta. Arī izskatot lietu apelācijas kārtībā, AT Civillietu tiesu palāta ar 2012. gada 6. februāra spriedumu⁶⁰ hipotēku līgumus atzina par spēkā neesošiem. Tiesa balstījās uz diviem apsvērumiem: 1) hipotēkas došana par prasījumu, kas radies, lai iegādātos parādnieka kapitāla daļas ir pretrunā ar Komerclikuma 241. panta aizliegumu akciju sabiedrībai finansēt savu akciju iegādi. Šis ierobežojums pēc analogijas piemērojams arī sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, 2) hipotēka ir radījusi apgrūtinājumu parādnieka mantai, taču parādnieks nav saņēmis atbilstošu pretizpildījumu, t.i., darījums ir saimnieciski neizdevīgs parādniekam un tāpēc zaudējumus radošs 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 92. panta izpratnē.

⁵⁹ Saskaņā ar 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 87. panta trešo daļu balsstiesības kreditoru sapulcē tiek noteiktas atbilstoši galvenā prasījuma apmēram, savukārt šā likuma 118. panta piektā, septītā un devītā daļa paredz, ka galvenie prasījumi maksātnespējas procesā tiek apmierināti prioritāri pār blakus prasījumiem.

⁶⁰ Ar Senāta 19.10.2012 lēmumu lietā Nr.SKĶ-1607 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

Tiesas tēzes:

Pamatojoties uz taisnīguma principu un kapitālsabiedrības mantas saglabāšanas (pamatkapitāla neaizskaramības) principu, SIA mazākumdalībnieki un kreditori ir aizsargājami ne mazākā mērā, vismaz tādā pašā līmenī, kādā ar Komerclikuma 241. pantā noteikto aizliegumu tiek aizsargāti AS mazākumakcionāri un kreditori, jo arī tad, ja SIA tieši vai netieši finansē citu personu, lai tā iegādātos šīs SIA kapitāla daļas, var tikt samazināti SIA finanšu resursi (manta), tādā veidā aizskarot gan mazākumdalībnieku līdzdalības tiesības, gan SIA kreditoru tiesiskās iespējas apmierināt viņu prasījumus no šīs kapitālsabiedrības mantas. [...] likumā nav ietverts pozitīvs tiesiskais regulējums jautājumā par to, vai pastāv kādi ierobežojumi SIA iespējai finansēt citas personas, lai tās varētu iegādāties šīs SIA kapitāla daļas, bet, ievērojot kapitālsabiedrības mantas saglabāšanas (pamatkapitāla neaizskaramības) principu, Komerclikuma 241. pantā noteiktā aizlieguma mērķi, kā arī SIA un AS starpā pastāvošo būtisko līdzību, analogiskam aizliegumam attiecībā uz SIA būtu jābūt ietvertam likumā. Proti, šajā jautājumā ir runa par likuma mērķim un pamatprincipiem pretēju tiesiskā regulējuma nepilnību (likuma robu), kas novēršama analogijas ceļā.

Komercedarbības mērķis ir veikt saimniecisko darbību par atlīdzību nolūkā gūt peļņu. Ja komersants noslēdz darījumu, piem., dāvinot uzņēmuma aktīvus vai kādu citu mantas atsavināšanas bezatlīdzības darījumu, kas atbilst vispārējiem tiesiskuma kritērijiem, bet kam nav ekonomiski attaisnojama pamata saimnieciskās darbības mērķa nodrošināšanā, komersanta maksātnespējas gadījumā var tikt atzīts par pietiekamu pamatu tiesiskā sastāva nodibināšanai, kam juridisko seku ziņā piemērojams Maksātnespējas likuma 92. pants, novēršot ekonomiski neattaisnojamas rīcības dēļ cēlušos komersanta mantas samazinājumu.

Lietā Nr.PAC-0526/2013 tika konstatēts, ka SIA „Delfīns Parteri” pasludināts maksātnespējas process 2010. gada 11. augustā. Administrators apstrīdējis 2008. gada 19. decembra galvojuma līgumu, ar kuru SIA „Delfīns Partneri” galvoja AS „Reverta” (tobrīd AS „Parex Banka” par SIA „Delfīns Partneri” vienīgās dalībnieces L. S. kredītaistībām. Prasība pamatota ar apstākli, ka L. S. saņēmusi aizdevumu no AS „Reverta” jau 2006. gadā, galvojums izsniegts, zinot, ka L. S. ir grūtības nokārtot savas saistības. Par to ir zinājuši gan parādnieks, gan L. S., gan arī AS „Reverta”. Galvojuma izsniegšana aizskar pārējo nenodrošināto kreditoru intereses. Pirmās instances tiesa prasību noraidījusi, savukārt AT Civillietu tiesu palāta, skatot lietu apelācijas kārtībā, ar savu 2013. gada 11. februāra spriedumu⁶¹ prasību ir apmierinājusi. AT Civillietu tiesu palāta ir atsaukusies uz UNCITRAL Maksātnespējas tiesību vadlīniju aprakstu par apstrīdamiem darījumiem, kā arī norādījusi, ka zaudējumi maksātnespējas likuma izpratnē ir tulkojami plašāk, nekā Civillikuma 1770. panta izpratnē (skat. šī pētījuma 1.3.3. punktu). Tiesa ir norādījusi, ka noslēgtais galvojuma līgums ir bezatlīdzības darījums un tā slēgšana ir nostādījusi AS „Reverta” privilēģētā stāvoklī pār pārējiem nenodrošinātajiem kreditoriem. Šis spriedums pētījuma tapšanas brīdī nebija stājies spēkā.

Tiesas tēzes:

⁶¹ Pētījuma tapšanas brīdī par spriedumu bija iesniegta kasācijas sūdzība, ar Senāta 01.10.2013 lēmumu lietā Nr. SKC-0794/2014 lieta nodota izskatīšanai kasācijas kārtībā.

Bezatlīdzības darījums par labu trešajai personai konkrētajā gadījumā ir pretrunā ar komercdarbības mērķiem, kas noteikti Komerclikuma 1. panta otrajā daļā, ka komersants veic saimniecisko darbību nolūkā gūt peļņu, tāpēc šāds darījums parādnieka maksātnespējas ietvaros nav attaisnojams.

Strīdus galvojuma līgumi kā bezatlīdzības līgumi, kas vienam kreditoram uz neattaisnota darījuma pamata piešķir privilēģiju saņemt savus līdzekļus par trešās personas saistībām uz parādnieka mantas rēķina, aizskar pārējo nenodrošināto kreditoru kopuma intereses, kas vērtējama kā [...] Maksātnespējas likuma 92. panta pirmās daļas 2. punktā paredzētā nepieciešamā darījumu apstrīdēšanas pazīme, jo ar strīdus galvojuma līgumiem neattaisnoti tiek izraisītas kaitējošas izmaiņas parādnieka mantā.

Prasība atzīt par spēkā neesošu ķīlas līgumu par labu trešajās personas saistībai ir noraidīta lietās Nr.PAC-1876, Nr.PAC-2047⁶² un Nr.PAC-0931.⁶³ Šajās lietās viena un tā pati komercsabiedrība SIA „B.V.L.” bija iekļājusī sev piederošos nekustamos īpašums par labu saistītu komercsabiedrību kredītsaistībām pret AS „Swedbank”. Maksātnespējas administrators apstrīdēja hipotēkas līgumus, kā vienu no galvenajiem argumentu norādot, ka ar tiem ir piešķirt mantisks labums par labu trešajai personai bez atbilstoša pretizpildījuma. Noraidot prasības, AT Civillietu tiesu palāta ir pievienojusies pirmās instances tiesas argumentiem. Savā 2011. gada 28. decembra spriedumā lietā Nr.PAC-1876⁶⁴ tiesa norāda uz tālāk minētajiem apsvērumiem.

Tiesas tēzes:

[..]neviens no nenodrošināto kreditoru prasījumiem, kas atzīti un ierakstīti reģistrā, nav pastāvējis apstrīdētā ķīlas tiesību dibināšanas brīdī, tādējādi nav konstatējams cēloniskais sakars starp apstrīdētā darījuma noslēgšanu un jēlkādiem zaudējumiem.

Tiesa konstatējusi, ka apstrīdētā darījuma veikšanas brīdī galvenā parādnieka – trešās personas – 50 % no pamatkapitāla piederēja A. G. un vienlaicīgi viņam piederēja 100 % parādnieka pamatkapitāla. Tādējādi SIA „B.V.L.” un SIA „Property Pool” ķīlas līguma noslēgšanas brīdī atradās vienā koncernā, un pirmā bija ieinteresēta trešās personas komercdarbības rezultātos caur kopīgo dalībnieku A.G., līdz ar to prasītājs tieši vai netieši varēja sagaidīt labumu gūšanu no trešās personas komercdarbības. Ķīlas došana par trešās personas saistību nodrošināšanu uzskatāma par komercdarījumu, un tiesai nav pamata to saistīt ar zaudējumu nodarīšanu. Apstākļi, ka vēlāk saimnieciskās darbības rezultātā, mainoties apstākļiem, radušies zaudējumi gan ķīlas devējam, gan galvenajam parādniekam, nevar tikt atzīts par pamatu darījuma apstrīdēšanai saskaņā ar Maksātnespējas likuma 92. pantu.

Komentārs: Nodrošinājuma (gan ķīlas, gan galvojuma) došana par trešās personas saistībām neapšaubāmi var ietekmēt parādnieka mantisko stāvokli un spēju norēķināties ar kreditoriem maksātnespējas procesa ietvaros. Tāpat nodrošinājuma došana var ietekmēt kreditoru

⁶² Spriedums taisīts 28.12.2011., stājies spēkā 14.02.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁶³ Spriedums taisīts 06.02.2012., stājies spēkā 09.03.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁶⁴ Spriedums stājies spēkā 16.02.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

prasījumu apmierināšanas secību un apmēru maksātnespējas procesa ietvaros. (skat. pētījuma 1.3.3. punktā minēto Senāta tēzi lietā Nr.SKC–34/2009). Tomēr šie apstākļi paši par sevi neļauj izdarīt viennozīmīgu secinājumu par to, ka šāds darījums ir apstrīdams maksātnespējas likuma izpratnē. Ir jāņem vērā, ka mūsdienu komercietiskajā apgrozībā komercdarbība tiek veikta, izmantojot daudzveidīgas struktūras, t. sk. koncernus, kur vienotās ekonomiskās interesēs var darboties vairākas savstarpēji saistītas komercsabiedrības, katrai pildot savu funkciju kopējā biznesa modelī. Ņemot vērā šo apstākli, ANO Komerctiesību komiteja 2010. gadā ir pieņēmusi atsevišķu Maksātnespējas tiesību vadlīniju sadaļu, kas ir veltīta uzņēmumu grupu maksātnespējai (UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law, Part Three: Treatment of enterprise groups in insolvency, 2010.). Šajā dokumentā ir atzīts, ka atsevišķi darījumi, kurus varētu uzskatīt par preferētiem vai slēgtiem par pazeminātu vērtību, ja tie būtu slēgti starp nesaistītām pusēm, tomēr ir aplūkojami atšķirīgi gadījumos, kad tas ir slēgts starp uzņēmumu grupas dalībniekiem.⁶⁵ Gan ieguvumi, gan iespējamā kaitīga ietekme šādā gadījumā ir skatāma daudz plašākā kontekstā. Grupas savstarpējie darījumi var atšķirties no tādiem, ko veic nesaistītas puses parastas komercdarbības apstākļos.⁶⁶ Grupas iekšienē var būt arī savstarpēji izsniegti nodrošinājumi, no kuriem nodrošinājuma devējam var būt nevis tiešs, bet pastarpināts labums, ievērojot aizņēmēja lomu grupas iekšienē. Šie apstākļi tiesai būtu jāņem vērā, vērtējot apstrīdētus darījumus, kas ir slēgti starp saistītām sabiedrībām vai to labā.⁶⁷ Vērtējot saistīto sabiedrību veiktos darījumus, ir jāņem vērā gan darījuma raksturs, gan mērķis, kā arī darījuma iesaistīto sabiedrību iepriekšējie savstarpējie darījumi un ietekme to kreditoru interesēm, kas parādnīkam bija darījuma slēgšanas brīdī.

2.Zaudējumu piedziņa no parādnieka pārstāvjiem

2.1. Zaudējumu piedziņas institūta būtība

Parādnieka pārstāvis Latvijas maksātnespējas likumu izpratnē ir persona, kurai ir īpašs statuss juridiskās personas maksātnespējas procesā. Parasti parādnieka pārstāvis ir parādnieka pārvaldes institūcijas loceklis (t. sk. dalībnieks) vai persona, kas ir citādi saistīta ar parādnieku (piemēram, grāmatvedis) un kuru, sākoties parādnieka – juridiskas personas –maksātnespējas procesam, šajā statusā ar īpašu lēmumu nozīmē maksātnespējas procesa administrators.⁶⁸ Parādnieka pārstāvim ir gan tiesības piedalīties maksātnespējas procesā, gan arī pienākumi sniegt maksātnespējas administratoram nepieciešamo informāciju un citādi sadarboties, lai veicinātu maksātnespējas procesa mērķu sasniegšanu.⁶⁹ Šī pētījuma ietvaros ar jēdzienu „parādnieka pārstāvis” tiek saprasta nevis persona, kas par tādu tiek noteikta maksātnespējas

⁶⁵ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, Part Three: Treatment of enterprise groups in insolvency, 2010, para 75, p. 48.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid, para 79., p.50.

⁶⁸ Skatīt, piemēram, 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 68. pantu.

⁶⁹ 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 69., 70.pants.

procesa ietvaros, bet gan parādnieka likumiskie pārstāvji. Ņemot vērā, ka juridiskās personas maksātnespējas process lielākoties tiek piemērots kapitālsabiedrībām,⁷⁰ savukārt zaudējumus sabiedrībām, izmantojot, savas pilnvaras, lielākoties nodara valdes locekļi, šī pētījuma ietvaros ir aplūkota kapitālsabiedrības valdes locekļu atbildība par zaudējumu nodarīšanu.

Kapitālsabiedrību vada un pārstāv valdes locekļi,⁷¹ kuriem ir pilnvaras rīkoties ar sabiedrības mantu. Sabiedrības amatpersonām kā uzticības personām, no vienas puses, ir jāmaksimizē sabiedrības peļņa, no otras puses, tām jā saglabā sabiedrības manta.⁷² Kamēr sabiedrība ir maksātspējīga, galvenās tās finansiālajā darbībā ieinteresētās personas ir sabiedrības dalībnieki (akcionāri). Tomēr, kad sabiedrība kļūst maksātnespējīga, par galvenajām finansiāli ieinteresētajām personām sabiedrības darbībā kļūst kreditori, kas riskē ciest zaudējumus, parādniekam neveiksmīgi turpinot saimniecisko darbību.⁷³ Sākoties sabiedrības finansiālajām grūtībām, viens no valdes locekļu pienākumiem ir nodrošināt parādnieka aktīvu saglabāšanu, lai maksimāli būtu iespējams apmierināt kreditoru prasījumus.⁷⁴ Tāpēc maksātnespējas procesa ietvaros, viens no instrumentiem, kā atgūt līdzekļus kreditoru prasījumu segšanai ir zaudējumu piedziņa no valdes locekļiem, ja valdes rīcības dēļ ir samazinājušies sabiedrības līdzekļi, kurus būtu iespējams izmantot kreditoru prasījumu segšanai.

Starptautiskajā praksē valdes locekļu civiltiesiskā atbildība maksātnespējas kontekstā ir saistīta sabiedrības ar novešanu līdz maksātnespējai, kā arī valdes pienākumiem neatbilstošu rīcību situācijā, kad sabiedrībai iestājas finansiālas grūtības. Ir būtiski, lai, sabiedrībai esot finansiālās grūtībās, valdes rīcība situāciju vēl vairāk nepasliktinātu. Darbības, ar kurām valdes locekļi pasliktina situāciju, var izpausties dažādi. Piemēram, valdes locekļi slēdz augsta riska darījumus, darījumus, kas samazina aktīvu apmēru, kā arī bez attaisnojuma palielina saistību apmēru. Atbildība var tik piemērota, ja valdes locekļi, zinādami par nenovēršamo sabiedrības maksātnespēju, turpina saimniecisko darbību, saņem preces un pakalpojumus, lai gan zina, ka nespēs par tiem samaksāt.⁷⁵

2.2. Tiesiskais pamats zaudējumu piedziņai Latvijā

Atšķirībā no darījumu apstrīdēšanas neviens no trīs šobrīd piemērojamiem maksātnespējas likumiem neparedz īpašu regulējumu zaudējumu piedziņai no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesa ietvaros.

⁷⁰ Maksātnespējas reģistrā publiski ir pieejama statistika par ierosinātajiem juridiskās personas maksātnespējas procesiem pēc parādnieka darbības veida (formas). Statistika ir par laika posmu no 2008. gada janvāra līdz 2010. gada novembrim. Šajā laikā ir bijuši ierosināti 6625 juridiskās personas maksātnespējas procesi, no tiem 96% gadījumos parādnieks ir bijis SIA vai AS. Avots: https://www.ur.gov.lv/urpubl?act=MNR_STAT&stat_id=534&tablesequence=&tablepage=1

⁷¹ Komerclikuma 222., 223., 302., 303. pants.

⁷² Komerclikuma komentāri, izdevējs „Aigars Strupišs. A.Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003, 147. lpp.

⁷³ UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law, 2004, para 34, p. 171.

⁷⁴ UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law, Part four: Director’s obligations in the period approaching insolvency, 2013, para 2, p. 3.

⁷⁵ UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law, Part four: Director’s obligations in the period approaching insolvency, 2013, para 3, p. 9-10.

Likumā „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” zaudējumu piedziņas institūts nav pieminēts. 2008. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 63. panta ceturtā daļa un šobrīd spēkā esošā 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 65. panta pirmās daļas 8. punkts paredz administratora pienākumu izvērtēt un celt tiesā prasības pret juridiskās personas pārvaldes institūciju locekļiem un kapitālsabiedrības dalībniekiem (akcionāriem) par viņu nodarīto zaudējumu atlīdzību, kā arī pret personālsabiedrības personiski atbildīgajiem biedriem sakarā ar viņu pienākumu ar savu mantu atbildēt par personālsabiedrības saistībām. Tomēr ne prasības celšanas priekšnoteikumi un pamats, ne arī zaudējumu apmēra noteikšanas principi šajos likumos tieši nav noteikti.

Prasība par zaudējumu piedziņu pret personām, kuras, būdamas tiesīgas rīkoties ar parādnieka mantu, ir nodarījušas parādniekam zaudējumus, ir ceļama, pamatojoties uz vispārējiem Civillikuma noteikumiem par zaudējumu atlīdzināšanas pienākumu (Civillikuma 1770.-1792. pants). Ja parādnieks ir kapitālsabiedrība un zaudējumus ir nodarījuši valdes locekļi, piemērojami Komerclikuma 169. panta noteikumi par valdes locekļu atbildību. Tāpat kā darījumu apstrīdēšanas prasību gadījumā, arī piemērojot zaudējumu atlīdzināšanas regulējumu maksātnespējas procesu ietvaros ir jāņem vērā šī institūta mērķis maksātnespējas procesa kontekstā. Proti: zaudējumu atlīdzības prasības mērķis ir atgūt līdzekļus, no kuriem apmierināt kreditoru prasījumus. Tāpat ir jāņem vērā, ka valdes rīcība, kas ir novedusi parādnieku līdz maksātnespējai vai esot faktiskas maksātnespējas stāvokli vēl vairāk to pasliktinājusi, ir radījusi kaitīgas sekas ne tikai sabiedrībai, bet arī kreditoriem, kuru prasījumus valdes rīcības dēļ nav iespējams apmierināt tādā apmērā, kā tas būtu iespējams, ja valde būtu rīkojusies kā krietns un rūpīgs saimnieks.

2.3. Tiesu prakse zaudējumu piedziņā no parādnieka pārstāvjiem

Pētījuma ietvaros ir aplūkoti apelācijas un kasācijas instanču spriedumi 18 lietās laika posmā no 2008. līdz 2014. gada sākumam. Visās lietās ar prasību par zaudējumu piedziņu maksātnespējas procesa administrators bija vērsies pret bijušajiem kapitālsabiedrības valdes locekļiem. Visās lietās prasības pamatā bija apstākļi, ka parādnieka valdes locekļu rīcības dēļ bija samazinājies parādnieka mantas apjoms, no kura potenciāli varētu segt kreditoru prasījumus maksātnespējas procesa ietvaros. Zaudējumu nodarīšanas veids, kā arī zaudējumu pierādīšanas līdzekļi ir bijuši atšķirīgi.

2.3.1. Vainojamības prezumpcija prasībās pret kapitālsabiedrības valdes locekļiem

Civillikuma vispārējie noteikumi par delikttiesisko atbildību paredz trīs civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumus: 1) prettiesiska vainojama rīcība, 2) kaitējuma esamība un 3) cēloniskais sakars starp prettiesisko rīcību un kaitējumu⁷⁶. Tomēr, ja prasība tiek celta pret

---

⁷⁶ Skat. Torgāns, K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga : Tiesu namu aģentūra, 2013., 135. lpp.

kapitālsabiedrības valdes locekli par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ir jāņem Komerclikuma 169. panta trešās daļas noteikumus, kas paredz vainojamības prezumpciju.

Uz to ir norādījis AT Senāts savā 2012. gada 25. janvāra spriedumā lietā Nr. SKC–25. Lietā maksātnespējas procesa administrators cēla prasību pret maksātnespējīgās SIA „Rajss” valdes locekli J. K. Četrus mēnešus līdz tiesas noteiktā SIA „Rajss” maksātnespējas iestāšanās brīža SIA „Rajss” bija aizdevusi USD 18 000 uz 2% ASV Delaveras štatā reģistrētai sabiedrībai. Daļa no saņemta aizdevuma bija atmaksāta, administrators cēlis prasību par neatmaksāto aizdevumu Ls 9260 apmērā, norādot, ka aizdevums izsniegts bez nodrošinājuma, uz zemiem procentiem un parāds nav atgūstams. Pirmās instances tiesa un apelācijas instances tiesa prasību noraidīja, pamatojoties uz apstākli, ka parādnieks parādu ir daļēji sedzis un zemie procenti neliecina par zaudējumu nodarīšanu, turklāt prasītājs nav mēģinājis parādu atgūt un tāpēc nav pierādīts, ka tas ir neatgūstams. Šie apstākļi, tiesas ieskatā, nedeva pamatu konstatēt J.,K. prettiesisku rīcību, kā priekšnoteikumu zaudējumu piedziņai. AT Senāts atcēla apelācijas instances tiesas spriedumu.

Senāta tēzes: *Senāts piekrīt, ka vispārīgi Civillikuma noteikumus par delikttiesisko atbildību var piemērot pret sabiedrības valdes locekļiem par kaitējumu, kas ar neatļautu darbību izdarīts trešajai personai (sk. Civillikuma 1635.-1650. pantu), taču attiecībā ar sabiedrību likums pret valdes locekli izvirza stingrākas prasības. Proti, valdes loceklim kā sabiedrības dalībnieku uzticības personai, kuram uzticētas svešas mantas pārvaldīšana (skat. Komerclikuma 221. panta pirmo daļu, 222. pantu, 223. pantu), jāsekmē sabiedrības mērķu sasniegšana – dalībnieku ekonomisko interešu realizācija. Līdz ar to valdes locekļiem ir pienākums būt lojāliem gan pret sabiedrību kā patstāvīgu tiesību subjektu, gan arī pret visu tās dalībnieku ekonomiskajām interesēm (skat., piemēram, Komerclikuma 171. pantu, 221. panta ceturto daļu, 224. panta sesto daļu, 304. panta trešo daļu, 304. pantu, 306. pantu, 309. pantu), pildot pienākumus kā krietnam un rūpīgam saimniekam atbilstoši Komerclikuma 161. panta pirmajai daļai (valdes loceklim kā uzticības personai, no vienas puses, ir jāmaksimizē sabiedrības peļņa, no otras puses, tai jā saglabā sabiedrības manta).*

Rezumējot iepriekš minēto, secināms, ja valdes locekļa rīcība ir pretēja saprātīgai komerciālās apgrozības praksei un tiek pierādīts, ka sabiedrībai nodarīts zaudējums, konstatēta amatpersonas rīcība un pastāv cēloņsakars starp amatpersonas rīcību un nodarītajiem zaudējumiem, tad apstāklim, ka valdes locekļa rīcība nesatur ļaunprātīgu tiesību aizskārumu, nav tiesiskas nozīmes, jo viņš ir atbildīgs par katru, tostarp vieglu neuzmanību (sk. sal. A.Strupišs. Komerclikuma komentāri III. B daļa. Komersanti. XI sadaļa. Kapitālsabiedrības (134.-184. pants). Izdevējs: „A. Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003, 143.-152. lpp.). Atbildība neiestājas tikai tad, ja attiecīgais subjekts pierāda, ka viņš attiecīgajā situācijā ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks, respektīvi – nav pielaidis pat vieglu neuzmanību (sk. Komerclikuma 169. panta trešo daļu).

Komentārs: Īpaši jāuzsver Senāta norāde uz saprātīgas komerciālas prakses kritēriju, kas ir jāņem vērā, vērtējot valdes rīcību zaudējumu atlīdzības prasībās. Šis kritērijs ir piemērojams gadījumos, kad valdes rīcība formāli atbilst likuma noteikumiem, taču pēc būtības liecina vai nu par ļaunprātību, vai arī neuzmanību. Piemēram, aplūkojot izskatāmā gadījuma faktiskos

apstākļus, ir jāatzīst, ka aizdevumu izsniegšana bez nodrošinājuma „ārzonā” reģistrētai komercsabiedrībai nav uzskatāma par saprātīgu komercpraksi, jo saistību neizpildes gadījumā parāda piedziņa parasti ir faktiski neiespējama. Šādi aizdevumi parasti arī netiek doti nesaistītām sabiedrībām, līdz ar to pastāv liela iespēja, ka no izsniegtā aizdevuma faktiski ekonomisku labumu ir guvusi kāda ar parādnieku saistīta persona (parādnieka dalībnieki vai valdes locekļi), vienlaikus samazinot kreditoru prasījumu apmierināšanai nepieciešamo līdzekļu apjomu.

Senāts, aprakstot valdes locekļu īpašo atbildību par kapitālsabiedrības peļņas maksimizēšanu un mantas saglabāšanu, ir norādījis uz sabiedrības dalībniekiem kā galveno ekonomisko ieinteresēto pusi. Tomēr ir jāņem vērā, ka kapitālsabiedrības finansiālo grūtību gadījumā, galvenās ekonomiski ieinteresētās personas ir sabiedrības kreditori, par kuru prasījumu maksimālu apmierināšanu ir atbildīgi sabiedrības valdes locekļi. Uz kreditoru interešu prioritāti pār kapitālsabiedrības dalībnieku interesēm gadījumos, kad kapitālsabiedrības līdzekļi nav pietiekami visu saistību segšanai, ir norādījis arī likumdevējs, paredzot, piemēram, parādnieka līdzekļu sadales secību juridiskās personas maksātnespējas procesā. Vispirms tiek segti kreditoru prasījumi, un tikai tad, ja līdzekļi paliek pāri, tie tiek izmaksāti parādnieka dalībniekiem.⁷⁷ Tāpēc arī izskatāmajā gadījumā faktiskie apstākļi jāvērtē kritiski un ņemot vērā kreditoru interešu prioritāti pār sabiedrības dalībnieku interesēm.

Uz valdes vainojamības prezumpciju un pierādījumu nastu ir norādījusi Rīgas apgabaltiesa savā 2011. gada 25. janvāra spriedumā lietā Nr.CA-607/2011.⁷⁸ Zaudējumu piedziņas prasība bija pamatota ar apstākli, ka parādniekam pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas bija samazinājusies aktīvu vērtība, bet valde maksātnespējas procesā neiesniedza grāmatvedības dokumentus un dokumentāri nespēja pamatot aktīvu samazināšanās iemeslus.

Tiesas tēze: *[..] neatkarīgi no tā, vai atbildētājs bija vai nebija saņēmis administratora pieprasījumus, tiesvedības procesā atbildētāja pienākums ir līdzekļu izlietojumu pierādīt tiesai. Arī tiesas sēdē atbildētāja pārstāvis nevarēja iesniegt dokumentus, kas apliecinātu uzņēmuma līdzekļu izlietojumu.*

Tiesas tēze: *Civilprocesa likuma Civilprocesa likuma 93. panta pirmā daļa nosaka, ka katrai pusei jāpierāda tie fakti, uz kuriem tā pamato savus prasījumus vai iebildumus; prasītājam jāpierāda savu prasījumu pamatotību, atbildētājam jāpierāda savu iebildumu pamatotību. Prasītāja ir pierādījusi līdzekļu samazinājumu, bet nevar pierādīt negatīvu faktu – attaisnojuma dokumentu neveikšanu. Līdz ar to tas ir atbildētāja A. Č. pienākums pierādīt savu iebildumu pamatotību, proti, ka attaisnojuma dokumenti ir pastāvējuši un ir bijuši nodoti administratoram.*

Atšķirīgi pierādījumu nastas jautājumam Senāts ir pievērsies savā 2012. gada 8. februāra spriedumā lietā Nr.SKC-622. Lietā zaudējumu prasība pret valdes locekļiem bija balstīta uz parādniekam VID audita rezultātā veiktu nodokļu uzrēķinu, t. sk. nokavējumu un soda naudām.

⁷⁷ 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 118. pants.

⁷⁸ Ar Senāta 27.03.2012. lēmumu lietā Nr. SKC-0254 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

Senāts, noraidot kasācijas sūdzību, ir norādījis: *[..] SIA vainas atzīšana nav automātiski uzskatāma par valdes locekļa vai valdes locekļu vainas konstatējumu, bez konkrētas grāmatveža un citu darbinieku rīcības izvērtēšanas, par ko lietā nav iesniegti pierādījumi.* Tātad prasītājam bija jāiesniedz pierādījumi, ka VID papildus uzrēķinātie nodokļu maksājumi ir valdes rīcības sekas.

2.3.2. Zaudējumu nodarīšanas veidi

Pētījumā apskatīto lietu ietvaros ir sastopami šādi zaudējumu nodarīšanas veidi:

- 1) ir veikti ekonomiski nepamatoti darījumi un darbības, kas samazinājuši mantas apmēru un/vai noveduši parādnieku līdz maksātnespējai, savlaicīgi nav iesniegts maksātnespējas procesa pieteikums, nav pienācīgi kārtota grāmatvedība un/vai nav nodoti parādnieka grāmatvedības dokumenti;
- 2) nav pienācīgi kārtota grāmatvedība un/vai nav nodoti parādnieka grāmatvedības dokumenti;
- 3) savlaicīgi nav iesniegts maksātnespējas procesa pieteikums.

Prasības pieteikumos bieži ir norāde vienlaikus uz divām vai pat visām trim minētajām prettiesisko darbību izpausmēm valdes locekļu rīcībā.

Nepamatoti izmaksāti līdzekļi un mantas samazināšana

Praksē ir gadījumi, kad kapitālsabiedrības valdes locekļi, izmantodami savas pilnvaras, nodara zaudējumus sabiedrībai, vienlaikus personiski iedzīvojojies un iegūstot sabiedrības līdzekļus bez tiesiska pamata. Tipiskākais gadījums ir naudas līdzekļu izņemšana un pārskaitīšana no sabiedrības kontiem sev.

Piemēram, lietā Nr.CA-3559 ar Rīgas apgabaltiesas 2011. gada 12. decembra spriedumu⁷⁹ tika apmierināta SIA „Garden Pro Inc.” maksātnespējas administratora prasība par Ls 23 685 piedziņu no A. R. Lietā tika konstatēts, ka no 2006. gada 25. augusta līdz 2007. gada 11. jūlijam no SIA „Garden Pro Inc.” konta AS „DnB Nord banka” izņemti skaidrā naudā Ls 7100, bet no 2007. gada 7. decembra līdz 2008. gada 15. jūlijam no parādnieka norēķinu konta AS „Swedbank” izņemti skaidrā naudā Ls 16 585. Pēc AS „DnB Nord banka” izdrukas redzams, ka naudu no kartes konta noņēmis A. R.

Lietā Nr. PAC-2261 tika analizēta situācija, kad, pēc prasītāja domām, valdes locekļi bez tiesiska pamata bija ne tikai pārskaitījuši naudas līdzekļus sev, bet arī trešajai personai. AT Civillietu tiesu palāta savā 2011. gada 22. decembra spriedumā⁸⁰ konstatēja, ka SIA „Alis-7” valdes locekļi V. P. un A. K. 2008.–2009. gadā ar atkārtotiem maksājumiem pārskaitījuši naudas līdzekļus no parādnieka kontiem uz saviem personiskajiem kontiem: V. P. kopumā Ls

⁷⁹Spriedums stājies spēkā 21.02.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁸⁰ Spriedums stājies spēkā 11.02.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

192 589,83 apmērā, A. K. – Ls 30 231,50 apmērā. Kā maksājuma mērķis ir bijis norādīts: darba alga, kredīta dzēšana, samaksa par celtniecības maksājumiem un degvielu. Naudas līdzekļi kopumā Ls 13862,84 apmērā ir pārskaitīti D. B., maksājuma mērķi norādot – kredīta dzēšana, konta papildināšana un darba alga. SIA „Alis-7” pasludināta par maksātnespējīgu, un administrators cēlis prasību pret V. P. un A. K., pamatojoties uz Komerclikuma 169. panta trešo daļu un Civillikuma 2389. pantu. Prasībā norādīts, ka, pēc VSAA ziņām, V. P. ir saņēmis bruto algu Ls 90 mēnesī, veiktie maksājumi ir ievērojami lielāki, nav ziņu, ka sabiedrība būtu saņēmusi aizdevumus no V. P. vai arī veikusi kādus celtniecības darbus. Arī attiecībā uz A. K. nebija ziņu par līdzekļu izmaksas pamatojumu. D. B. nebija valdes locekle, tāpēc prasība tika celta, tikai pamatojoties uz Civillikuma 2389. pantu. Pirmās instances tiesa prasību pilnībā apmierināja. Spriedumu pārsūdzēja D. B., norādot, ka 2007. gadā aizdevusi naudu SIA „Alis-7” valdes loceklim V. P. Ls 14 112,84. No SIA „Alis-7” saņemtie līdzekļi nepārsniedzot aizdoto summu. Izskatot lietu apelācijas kārtībā, AT Civillietu tiesu palāta noraidīja prasību pret D. B., norādot, ka Civillikuma 2389. pants piemērojams tikai gadījumos, kad mantas nonākšanai pie atbildētāja pavisam nav tiesiska pamata, taču izskatāmajā gadījuma pamats bija aizdevuma līgums, kurš nav apstrīdēts.

Lietās, kurās prasītājs norāda uz nepamatotu naudas līdzekļu izmaksu vai mantas samazinājumu, kas radies valdes locekļu vainojamas rīcības dēļ, bieži vien prasība ir celta, pamatojoties uz to, ka tiek konstatēts mantas samazināšanās fakts, bet nav dokumentāru pierādījumu par mantas izlietojumu. Lai gan tiesas atzīst – parādnieka mantas samazinājums var būt pamats zaudējumu piedziņai no valdes, tomēr īpaša uzmanība tiek pievērsta pierādījumu nastas sadalei starp prasītāju un atbildētāju (skat. pētījuma 2.3.1. nodaļu), zaudējumu un cēloņsakarības pierādīšanai (skat. pētījuma 2.3.4. nodaļu), kā arī atbildētāju lomai un individuālajai atbildībai (skat. pētījuma 2.3.3. nodaļu).

Grāmatvedības dokumentu nenodošana

Visai izplatīta parādība maksātnespējas procesos ir parādnieka grāmatvedības dokumentu nenodošana maksātnespējas procesa administratoram. Grāmatvedības dokumenti ļauj iegūt informāciju par parādnieka mantisko stāvokli un darījumiem, t. sk. tādiem darījumiem, kas var liecināt par prettiesisku rīcību ar parādnieka mantu. Dokumentu slēpšana un iznīcināšana parasti liecina par parādnieka pārstāvju vai ar parādnieku saistīto personu vēlēšanos slēpt informāciju, kas varētu radīt šīm personām negatīvas civiltiesiskās vai pat krimināltiesiskās sekas. Bieži vien zaudējumu piedziņas prasībās no valdes locekļiem maksātnespējas procesu ietvaros ir atsauces uz dokumentu nenodošanu.

Tiesu praksē dokumentu nenodošanas apstākļi ir vērtēti dažādi. Ir atsevišķi gadījumi, kad tiesa, piemērojot valdes vainojamības prezumpciju, ir tulkojusi grāmatvedības dokumentu nenodošanu par sliktu valdes locekļiem un, iztrūkstot pierādījumiem par krietna un rūpīga saimnieka rīcību, piedzinusi mantas samazinājumu, kuru valde nav bijusi spējīga izskaidrot.

Šāds piemērs ir lieta Nr.CA-607, kurā ir spēkā stājies Rīgas apgabaltiesa 2011. gada 25. janvāra spriedums⁸¹. Lietā tika konstatēts, ka SIA „MariLats” 2007. gada 30. janvārī pasludināta par

⁸¹ Ar Senāta 27.03.2012. lēmumu lietā Nr.SKC-0254 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

maksātnespējīgu. Maksātnespējas administrators cēlis prasību par zaudējumu piedziņu pret parādnieka valdes locekli A. Č. Prasība pamatota ar apstākli, ka sabiedrības finanšu pārskati liecina, ka periodā no 2006. gada 1. janvāra līdz 2006. gada 1. novembrim sabiedrības aktīvu vērtība ir samazinājusies par Ls 74 836 un administratoram nav iesniegti dokumenti, kas pamatotu aktīvu vērtības samazinājumu. Prasība pamatota ar Komerclikuma 169. pantu, likuma „Par grāmatvedību” 2., 3. un 17. pantu. Pirmās instances tiesa prasību apmierināja. Atbildētājs iesniedza apelācijas sūdzību, norādot, ka ir iesniedzis administratoram grāmatvedības dokumentus, taču pierādījumu par to nav. Aktīvu vērtība saistīta ar amortizāciju – pamatlīdzekļi bijusi šūšanas tehnika, kas ātri nolietojas, līdzekļi izmantoti arī, lai atdotu aizdevumu pašam A.Č., kurš joprojām ir lielākais kreditors. Tiesa, izskatot apelācijas sūdzību, piekrita administratora argumentiem, ka no finanšu pārskatiem ir redzams aktīvu samazinājums, bet nav atspoguļoti ienākumi, kuriem būtu jābūt, ja aktīvi būtu atsavināti pret atlīdzību. Tiesa uzskatīja par pierādītu, ka A. Č. ir saņēmis administratora pieprasījumus iesniegt parādnieka grāmatvedības dokumentus un atzina par ticamu administratora apgalvojumu, ka tādi nav nodoti, jo nebija pierādījumu par pretējo. Par pretēju loģikai un dzīvē gūtiem novērojumiem tika novērtēts apgalvojums, ka šūšanas tehnika nolietojas 10 mēnešu laikā.

Tiesas tēzes: *[..] ir pārkāpts likuma „Par grāmatvedību” 2. pants, kas nosaka, ka uzņēmuma grāmatvedībā uzskatāmi atspoguļojami visi uzņēmuma saimnieciskie darījumi, kā arī katrs fakts vai notikums, kas rada pārmaiņas uzņēmuma mantas stāvoklī (turpmāk — saimnieciskie darījumi); grāmatvedību kārtoti tā, lai grāmatvedības jautājumos kvalificēta trešā persona varētu gūt patiesu un skaidru priekšstatu par uzņēmuma finansiālo stāvokli bilances datumā, tā darbības rezultātiem, naudas plūsmu noteiktā laikposmā, kā arī konstatēt katra saimnieciskā darījuma sākumu un izsekot tā norisei; grāmatvedības sniegtajai informācijai jābūt patiesai, salīdzināmai, savlaicīgai, nozīmīgai, saprotamai un pilnīgai, jānodrošina ieņēmumu un izdevumu norobežošana pa pārskata periodiem. Saskaņā ar šo pašu 2. pantu un 3. pantu par grāmatvedības kārtošānu un visu saimnieciskos darījumus apliecinošo dokumentu oriģinālu, kopiju vai datu attēlu saglabāšanu ir atbildīgs uzņēmuma vadītājs, kas kapitālsabiedrībā ir valde, tātad šajā gadījumā MSIA „MariLats” vienīgais valdes loceklis A. Č. Savukārt likuma „Par grāmatvedību” 17. pants paredz, ka uzņēmuma vadītājs ir atbildīgs par zaudējumiem, kas, pārkāpjot šā likuma noteikumus viņa vainas dēļ, nodarīti uzņēmumam, valstij (pašvaldībai) vai trešajai personai. Arī saskaņā ar Komerclikuma 169. pantu valdes loceklis atbild par zaudējumiem, ko viņš nodarījis sabiedrībai, ja vien nepierāda, ka rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Civillietu tiesas kolēģija uzskata, ka grāmatvedības nekārtošana normatīvo aktu kārtībā, attiecīgu dokumentu neradīšana vai nesaglabāšana un attiecīgi uzņēmuma mantas izputināšana 10 mēnešu laikā nekādi neatbilst krietna un rūpīga saimnieka rīcībai. [..] Kā izriet no Civillikuma 1772., 1773., 1774. un 1779. panta, zaudējumu atlīdzināšanai ir nepieciešami trīs priekšnoteikumi: zaudējumu esamība, kādas personas prettiesiska darbība vai bezdarbība un cēloņsakarība starp šo prettiesisko darbību vai bezdarbību un sekām jeb nodarīto zaudējumu. Civillietu tiesas kolēģija uzskata, ka šie priekšnoteikumi ir iestājušies, jo 74 836 lati ir MSIA „MariLats” mantas samazinājums – mantiski novērtējams pametums, kas radies tiešā cēloniskā sakarā ar atbildētāja prettiesisko*

darbību – nepamatotu mantas atsavināšanu un likuma „Par grāmatvedību” augstākminēto prasību nepildīšanu.

Tomēr lielākoties līdzšinējā tiesu praksē grāmatvedības dokumentu nenodošana ir atzīta par prettiesisku rīcību, kura pati par sevi nepierāda zaudējumu nodarīšanu un cēlonisko sakaru.

Piemēram, lietā Nr.PAC-0223 ar AT Civillietu tiesu palātas 2011. gada 14. jūlija spriedumu⁸² tika konstatēts, ka SIA „LatAr Koks” pasludināta par maksātnespējīgu 2007. gada 26. martā. Maksātnespējas procesa administratore cēlusi prasību pret A. V. un A. M. kā sabiedrības valdes locekļiem par solidāru zaudējumu piedziņu Ls 404 915 apmērā. Prasība pamatota ar apstākli, ka A. V., būdams parādnieka pārstāvis, nav iesniedzis sabiedrībai grāmatvedības dokumentus. Pēdējais gada pārskats ir iesniegts par 2005. gadu un tajā norādīts, ka sabiedrībai ir aizdevums Ls 394 000 apmērā „uzņēmuma līdzīpašniekiem un vadībai”, kā arī naudas līdzekļi Ls 10 616 apmērā. Līdz 2005. gada augustam vienīgais sabiedrības dalībnieks un valdes loceklis bija A. M., pēc tam: A. V. Tā kā nav citu ar aizdevumu saistīto dokumentu, kā arī dokumentu, no kuriem varētu noskaidrot naudas līdzekļu izlietojumu, administratore lūdz piedzīt no A. V. un A. M. solidāri 2005. gada pārskata aktīvos minēto summu. Administratore prasību pamatoja gan ar Civillikuma 1943. pantu, kas uzliek par pienākumu aizņēmējam atmaksāt aizdevumu, gan arī ar Komerclikuma 169. panta otro daļu, kas paredz valdes atbildību par zaudējumiem sabiedrībai. Gan pirmās instances tiesa, gan apelācijas instances tiesa prasību noraidīja. AT Civillietu tiesu palāta norādīja, ka prasība par aizdevuma atmaksu nav pierādīta, jo aizdevums ir reāllīgums, nav pierādīta naudas izsniegšana, kā arī nav pierādījumu par personu, kura būtu aizņēmējs. Attiecībā uz zaudējumu piedziņu tiesa norādīja, ka nav cēloņsakarības starp dokumentu nenodošanu un zaudējumiem.

Tiesas tēze: *Prasītāja kā zaudējumu rašanās pamatu ir norādījusi apstākli, ka sabiedrības valdes locekļi nav nodevuši administratorei grāmatvedības dokumentus, tādējādi ir pamats uzskatīt, ka bilancē norādītā naudas summa Ls 404 915 (uzņēmuma kasē esošā summa Ls 10 615 un aizdevuma summa Ls 394 300) atrodas pie atbildētājiem. Atbildētāji kā SIA „Lat Ar Koks” valdes locekļi atbilstoši likuma “Par grāmatvedību” 2. pantam bija atbildīgi par grāmatvedības kārošanu un visu saimnieciskos darījumus apliecinošo dokumentu oriģinālu vai kopiju saglabāšanu laikā, kad viņi bija valdes locekļi. [...] Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 34. pantā ir noteikti parādnieka pārstāvja pienākumi sniegt administratoram visu viņa pieprasīto informāciju. Lai gan dokumentu nenodošana administratoram ir uzskatāma par pretlikumīgu darbību, tā pati par sevi nerada zaudējumus un nav konstatējams cēloniskais sakars starp dokumentu nenodošanu un zaudējumiem prasībā norādītās summas apmērā.*

Pie līdzīga secinājuma AT Civillietu tiesu palāta ir nonākusi savā 2009. gada 28. aprīļa spriedumā lietā Nr. PAC-0079⁸³.

---

⁸² Spriedums stājies spēkā 16.08.2011. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁸³ Spriedums stājies spēkā 27.08.2009. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

Komentārs: Tiesību literatūrā ir pausts viedoklis, ka valdes vainas prezumpciju veido nevis jebkurš sabiedrībai radīts zaudējums, bet gan tāds, kurš rada saprātīgas šaubas par valdes rīcību atbilstoši krietna un rūpīga saimnieka mērauklai.⁸⁴ Ja maksātnespējas procesa administratora rīcībā ir informācija par to, ka sabiedrībai ir bijuši aktīvi un, sākoties maksātnespējas procesam, maksātnespējas procesa administratora rīcībā nav nodoti ne paši aktīvi, ne arī dokumenti, kas ļautu pārbaudīt šo aktīvu izlietojumu, neapšaubāmi var runāt par mantisku pametumu sabiedrībai. Savukārt grāmatvedības dokumentu nenodošana pati par sevi rada saprātīgas šaubas par to, vai valde ir rīkojusies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Jo īpaši tāpēc, ka dokumentu bieži ir saistīta ar centieniem slēpt prettiesiskas rīcības pēdas. Dokumentu nenodošana pati par sevi var radīt tiešu cēlonisku sakaru ar zaudējumiem, ja dokumentu trūkums, piemēram, liedz piedzīt debitoru parādus un atgūt mantu trešajām personām, uz kuru parādniekam ir tiesības. Pārējos gadījumos dokumentu nenodošana var netieši liecināt par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja lietas apstākļi norāda uz to, ka dokumentu nenodošanas mērķis ir bijis slēpt vainojamu rīcību.

Novēlota maksātnespējas pieteikuma iesniegšana

Visu trīs maksātnespējas likumu noteikumi paredz parādnieka pienākumu iesniegt maksātnespējas procesa pieteikumu, ja parādnieks atbilst kādai no likumā noteiktajai maksātnespējas pazīmei.⁸⁵ Šo normu mērķis ir panākt, lai maksātnespējas procesa pieteikums tiek iesniegts savlaicīgi un kreditoru prasījumus būtu iespējams segt pēc iespējas lielākā apmērā. Novēlota maksātnespējas procesa pieteikuma sekas parasti ir parādnieka mantas samazinājums, kas var izpausties vienlaicīgi gan aktīvu samazinājumā, gan arī saistību apmēra pieaugumā.

Zaudējumu piedziņas prasība sakarā ar novēlotu maksātnespējas pieteikuma iesniegšanu tika izskatīta lietā Nr.PAC-0400. Ar AT Civillietu tiesu palātas 2011. gada 24. novembra spriedumu⁸⁶ tika konstatēts, ka SIA „Ferros trading” no 2006. gada ir PVN parāds un uzkrājušās nokavējuma naudas. Pamatparāds Ls 149 195,41 apmērā un aprēķinātā nokavējuma nauda Ls 49 909,96 apmērā. 2008. gadā sabiedrībai pasludināta maksātnespēja pēc VID pieteikuma. Maksātnespējas procesa administrators cēlis prasību par zaudējumu piedziņu nodokļu parāda apmērā pret valdes priekšsēdētāju A. H., norādot, ka nodokļu pamatparāds radies dēļ likuma „Par nodokļiem un nodevām” un likuma „Par grāmatvedību” nepildīšanas, bet nokavējuma nauda tādēļ, ka nav savlaicīgi iesniegts maksātnespējas pieteikums. Pirmās instances tiesa prasību pilnībā apmierināja. Apelācijas instance prasību apmierināja daļēji. Tiesa konstatēja, ka A. H. ir vainojams nokavējuma naudas uzkrājumā, jo savlaicīgi nav iesniedzis maksātnespējas pieteikumu. Savukārt par nodokļu pamatparādu norādīja, ka nav pierādīts, ka tas izveidojies parādnieka pārstāvja vainas dēļ, jo bija krimināllieta, kuras ietvaros ekspertīze atzina, ka nevar atpazīt parakstu uz PVN atskaitēm, kas bija par pamatu PVN aprēķinam.

---

⁸⁴ Rudāns, S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. *Jurista Vārds*, Nr.2 (753), 2013, 15. janv.

⁸⁵ Likuma “Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju” 42. panta otrā daļa, 2008. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 54. panta trešā daļa, 2010. gada 26.jūlija Maksātnespējas likuma 60. panta trešā daļa.

⁸⁶ Spriedums stājies spēkā 09.02.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

Tiesas tēzes: Nav šaubu par to, ka A. H. pēc speciālā likuma noteikumiem bija pienākums iesniegt maksātnespējas pieteikumu triju nedēļu laikā no 2006. gada 19. jūnija, kas ir 2006. gada 9. jūlijs. Civillietu tiesu palāta atzīst, ka, neveikdams norādītās darbības, A.H. ir radījis SIA „Ferros Trading” zaudējumus. Tas pamatojas apstākļi, ka saskaņā ar tajā laikā spēkā esošā likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju” 50. panta pirmās daļas 3. punkta redakciju pēc parādnieka pasludināšanas par maksātnespējīgu apstājās nokavējuma naudas un procentu pieaugums prasījumiem (nodokļu prasījumiem pārtraukta arī pamatparāda palielinājuma naudas aprēķināšana). Saskaņā ar likuma „Par nodokļiem un nodevām” 29. panta otro daļu par nodokļu un nodevu maksājuma samaksas termiņa nokavējumu maksātājam tiek aprēķināta nokavējuma nauda – no laikā nenomaksātā pamatparāda 0,05 procenti par katru nokavēto dienu, ja konkrētā nodokļa likumā nav noteikti citi nokavējuma naudas apmēri. Tas, savukārt, dod pamatu uzskatīt, ka A. H. kā SIA „Ferros Trading” valdes priekšsēdētāja bezdarbības dēļ SIA „Ferros Trading” aprēķināts lielāks nokavējuma naudas apmērs nekā tajā gadījumā, ja A. H. kā minētās sabiedrības valdes loceklis atbilstoši Komerclikuma 169. pantā noteiktajam būtu pildījis kā krietns un rūpīgs saimnieks, iesniedzot SIA „Ferros Trading” parādnieka maksātnespējas pieteikumu savlaicīgi. Civillietu tiesu palāta secina, ka A.H. bezdarbības dēļ komercsabiedrībai nodarīto zaudējumu apmērs nosakāms, aprēķinot nokavējuma naudas apmēru atbilstoši likuma „Par nodokļiem un nodevām” 29. panta otrās daļas noteikumiem par laiku no 2006. gada 9. jūlija līdz 2007. gada 4. decembrim, kad pieteikumu par SIA „Ferros Trading” atzīšanu par maksātnespējīgu iesniedza tās kreditors – Valsts ieņēmumu dienests.

Komentārs: Visi maksātnespējas likumi paredz parādnieka – juridiskās personas –pienākumu iesniegt maksātnespējas pieteikumu, ja parādnieks nokļūst faktiskā maksātnespējas stāvoklī. Lai veicinātu finansiālās grūtības nonākušu sabiedrību darbības atjaunošanu, spēkā esošā 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 60. panta trešā daļa tomēr paredz parādniekam izvēles iespējas. Kā alternatīva maksātnespējas pieteikuma iesniegšanai ir tiesiskās aizsardzības procesa uzsākšana vai privāta vienošanās ar kreditoriem par parādu restrukturizāciju. Neskatoties uz šiem pienākumiem, praksē ir izplatīta parādība, ka valdes locekļi, zinot par sabiedrības finansiālajam grūtībām, neizmanto nevienu no likumā piedāvātajām iespējām situācijas risināšanā un turpina saimniecisko darbību, vēl vairāk pasliktinot situāciju un/vai novedot sabiedrību līdz stāvoklim, kad tai nav mantas, no kuras segt kaut vai daļu no kreditoru prasījumiem. Turklāt pa šo laiku pieaug saistību apjoms, kas nenotiktu, ja valde rīkotos likuma noteiktajā kārtībā. No šāda viedokļa raugoties, AT Civillietu tiesu palātas spriedums lietā Nr.PAC-0400 ir vērtējams kā precedents, ar kuru tiesa ir atzinusi, ka 1) maksātnespējas procesa pieteikuma savlaicīga neiesniegšana rada civiltiesiskas atbildības pamatu un 2) zaudējumu apmērs ir saistāms ne tikai ar aktīvu samazināšanos, bet arī ar saistību pieaugumu.

2.3.3. Zaudējumu apmēra noteikšana

Saskaņā ar Civillikuma 1170. pantu ar zaudējumu jāsaprot katrs mantiski novērtējams pametums. Jau cēlies zaudējums var būt vai nu cietušā tagadējās mantas samazinājums, vai arī viņa sagaidāmās peļņas atrāvums (Civillikuma 1172. pants). Atkarībā no valdes locekļu prettiesiskās rīcības rakstura, prasības pieteikumos un attiecīgi tiesu nolēmumos ir izmantotas dažādas zaudējumu konstatēšanas un aprēķināšanas metodes.

Parādnieka aktīvu vērtības samazinājums

Parādnieka aktīvos ietilpst kustamas un nekustamas lietas, naudas līdzekļi un prasījuma tiesības pret trešajām personām. Aktīvu vērtības samazinājums ir uzskatāms par mantisku pametumu Civillikuma 1770. panta izpratnē.

Lietās, kurās ir konstatēta naudas līdzekļu izmaksa bez tiesiska pamata, zaudējumu apmērs tiek noteikts izmaksātās naudas summas apmērā. Šāds piemērs ir lieta Nr.CA-3559. Tajā ar Rīgas apgabaltiesas 2011. gada 12. decembra spriedumu⁸⁷ tika apmierināta prasība par Ls 23 685 piedziņu no A. R. Lietā tika konstatēts, ka no 2006. gada 25. augusta līdz 2007. gada 11. jūlijam no MSIA „Garden Pro Inc.” konta AS „DnB Nord banka” izņemti skaidrā naudā Ls 7100, bet no 2007. gada 7. decembra līdz 2008. gada 15. jūlijam no parādnieka norēķinu konta AS „Swedbank” izņemti skaidrā naudā Ls 16 585. Pēc AS „DnB Nord banka” izdrukas redzams, ka naudu no kartes konta noņēmis A. R.

Prasībās, kuras ir saistītas ar parādnieka grāmatvedības dokumentu neiesniegšanu, aktīvu samazinājums un attiecīgi zaudējumu apmērs parasti tiek noteikts, ņemot vērā pēdējo pieejamo finanšu pārskatu ziņas.

Lietā Nr.CA-607 Rīgas apgabaltiesa ar savu 2011. gada 25. janvāra spriedumu⁸⁸ atzina zaudējumus 74 836 latu apmērā, kas nodarīti SIA „MariLats”. Zaudējumu apmērs tika noteikts, izmantojot divu parādnieka finanšu pārskatu ziņas. Sabiedrība pasludināta par maksātnespējīgu 2007. gada 30. janvārī. Pēdējais kārtējais gada pārskats sastādīts un iesniegts par stāvokli 2006. gada 1. janvārī. Aktuālākais pieejamais finanšu pārskats bija par stāvokli uz 2006. gada 1. novembri. Atbilstoši šiem diviem pārskatiem, parādnieka aktīvu vērtība bija samazinājusies par Ls 74 836. Šī summa arī tika izmantota, nosakot zaudējumu apmēru un tiesa to akceptēja.

Līdzīgi zaudējumu apmēru prasītājs bija noteicis lietās Nr.PAC-0223, Nr.PAC-0079 un Nr.PAC-0901. Šajās lietās zaudējumu apmērs tika noteikts, izmantojot pēdējā pieejamā parādnieka finanšu pārskatā norādīto aktīvu vērtību. Taču visās šajās lietās tiesa zaudējumu atlīdzības prasību ir noraidījusi.

Viens no iemesliem, kāpēc šādu zaudējumu apmēra noteikšanas metodi tiesas nav akceptējušas, bija apstāklis, ka sabiedrība bija turpinājusi saimniecisko darbību arī pēc finanšu pārskata sastādīšanas un tāpēc faktiskais mantas stāvoklis uz maksātnespējas procesa pasludināšanas dienu varēja būt mainījies.

---

⁸⁷Spriedums stājies spēkā 21.02.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁸⁸ Ar Senāta 27.03.2012. lēmumu lietā Nr.SK-0254 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

To ir norādījusi AT Civillietu tiesu palāta savā 2012. gada 1. jūnija spriedumā lietā Nr.PAC-0901:⁸⁹ [...] lai varētu noteikt zaudējumu esamību un to apmēru, ir jāņem vērā sabiedrības saimnieciskā darbība līdz maksātspējas brīdim, ko administrators nav darījis. Šajā lietā tiesa arī konstatēja, ka administrators ir daļēji pārņēmis dokumentus un pat daļu mantas – piedzinis debitoru parādus Ls 8 434,69 apmērā, kā arī atguvis divas automašīnas, no kurām vienu ir pārdevis par Ls 500. No tā tiesa secināja, ka daļu no zaudējumos norādītās naudas summas administrators jau ir atguvis, neatskaitot to no prasības pieteikumā norādītās zaudējumu summas, kā arī daļēji atguvis grāmatvedības dokumentus, kas ļauj piedzīt parādu no sabiedrības parādniekiem.

Pie līdzīga secinājuma AT Civillietu tiesu palāta ir nonākusi 2009. gada 28. aprīļa spriedumā lietā Nr.PAC-0079.⁹⁰

Tiesas tēzes: *Saskaņā ar likuma “Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātspēju” 52. panta pirmās daļas 4. un 5. punktu (likuma redakcijā līdz 2006. gada 30. jūnijam) – pēc parādnieka pasludināšanas par maksātspējīgu administrators veic parādnieka mantas un dokumentu pilnu revīziju, kā arī sastāda parādnieka mantas sarakstu, uz kuru vēršami kreditoru prasījumi. To, ka administrators ir aprobežojies vienīgi ar SIA “Lerans” 2001. gada bilancē norādītajiem datiem un nav veicis pilnu parādnieka mantas revīziju, izmantojot visas likuma “Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātspēju” 21. pantā viņam piešķirtās tiesības, apliecina arī viņa tiesas sēdē sniegtie paskaidrojumi, ka parādnieka mantas atrašanos dabā viņš nav pārbaudījis. Civillietu tiesu palāta atzīst, ka vadoties tikai no uzņēmuma bilances, kas sastādīta 2001. gadā, nevar konstatēt, vai tādi paši aktīvi SIA “Lerans” ir bijuši arī piecus gadus vēlāk, proti, uz maksātspējas pasludināšanas dienu.*

Lietā nav iesniegti nekādi pierādījumi, ka pēc 2001. gada 31. decembra, kas ir tiesas noteiktā parādnieka faktiskā maksātspējas iestāšanās diena, SIA “Lerans” nebūtu veikusi saimniecisko darbību, kā rezultātā 2001. gada bilancē norādītais tās aktīvu apjoms nevarētu būt mainījies, kā tas, novērojams attiecībā uz kreditoru prasījumiem, kuri maksātspējas lietā ir pieteikti par 97% mazāk, nekā tādi norādīti 2001. gada bilancē.

Lietā nav neviena pierādījuma, ka atbildētāja pārvaldībā uz maksātspējas pasludināšanas brīdi ir bijusi prasītāja manta Ls 56 931 vērtībā un, ka viņš ir vainojams prasītāja mantas samazinājumā minētās summas apmērā. Informācijas nesniegšana administratoram maksātspējas procesā šādus apstākļus nepierāda.

Komentārs: Saskaņā ar likuma „Par grāmatvedību” 2. panta otro un trešo daļu grāmatvedības sniegtajai informācijai jābūt patiesai, salīdzināmai, savlaicīgai, nozīmīgai, saprotamai un pilnīgai. Par grāmatvedības kārtošānu un visu saimnieciskos darījumus apliecināšo dokumentu oriģinālu, kopiju vai datu attēlu saglabāšanu ir atbildīgs uzņēmuma vadītājs. Gada pārskatu nesniegšana un grāmatvedības dokumentu pienācīga nekārtošana ir acīmredzams sabiedrības valdes pārkāpums, kas nav savienojams ar krietna un rūpīga saimnieka rīcību. Ņemot vērā

---

⁸⁹ Pētījuma tapšanas brīdī par spriedumu bija iesniegta kasācijas sūdzība, ar Senāta 12.09.2013. lēmumu lietā Nr.SK-0195/2014 lieta nodota izskatīšanai kasācijas kārtībā.

⁹⁰ Spriedums stājies spēkā 27.08.2009. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

Komerclikuma 169. panta trešajā daļā noteikto valdes atbildības prezumpciju, kā arī Senāta atziņas lietā Nr.SKC–25/2012 (skat. pētījuma 2.3.1. sadaļu), situācijā, kad nav pienācīgu grāmatvedības ziņu, pierādījumu nasta par sabiedrības mantas izlietojumu būtu uzliekama valdes locekļiem, kuru pienākums bija organizēt sabiedrības grāmatvedības uzskaiti līdz maksātnespējas procesa pasludināšanai un iesniegt administratoram sabiedrības grāmatvedības dokumentus. Pretējā gadījumā tiktu veicināta situācija, ka grāmatvedības dokumentu iznīcināšana un gada pārskatu nesniegšana no civiltiesisko seku viedokļa valdes locekļiem būtu izdevīgāka, nekā likuma „Par grāmatvedību” noteikumu ievērošana. Par to valdes locekļu atbildību, kuru ir ieņēmuši amatu pirms sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanas un, iespējams, arī varētu būt vainojami sabiedrības mantas samazinājumā, skat. pētījuma 2.3.1. nodaļu un 2.3.3. nodaļu.

Maksātnespējas procesā nesegto kreditoru prasījumu summa

Divās no pētījumā aplūkotajām lietām maksātnespējas administrators bija cēlis prasību par zaudējumu atlīdzību pret valdes locekļiem, kā zaudējumu apmēru nosakot maksātnespējas procesā pieteikto un nesegto kreditoru prasījumu summu. Abos gadījumos tiesa noraidīja prasības pieteikumu.

Lietā Nr.PAC–0965 AT Civillietu tiesu palāta ar 2013. gada 5. marta spriedumu⁹¹ konstatēja, ka 2010. gada 27. oktobrī pasludināts SIA „Mežlejas” maksātnespējas process. Administrators cēlis prasību pret M. P., kā vienīgo sabiedrības pārvaldes locekli no 2003. gada 28. marta līdz 2009. gada 7. decembrim. Prasības pieteikumā norādīts, ka atbildētājs būdams vienīgā atbildīgā amatpersona: 1) atsavinājis trīs nekustamos īpašumus par mazāku vērtību, nekā to kadastrālā vērtība, 2) atsavinājis kustamo mantu, kas bija nepieciešama prasītāja komercdarbības veikšanai, 3) piesavinājis naudas līdzekļus no prasītāja konta, tos pārskaitot uz savu kontu, 4) nepamatoti apgrūtinājis nekustamo īpašumu ar hipotēku, kā rezultātā atbildētājs ar šādām savām darbībām novedis prasītāju līdz stāvoklim, kad komercdarbības veikšana nav iespējama. Pēc prasītāja domām, šo darbību rezultātā parādnieks nav bijis spējīgs turpināt komercdarbību, t. i., novests līdz maksātnespējai. Zaudējumu apmērs: nenodrošināto kreditoru nesegtie prasījumi Ls 153 617,76 apmērā. Pirmās instances tiesa prasību noraidīja. Prasība tika noraidīta arī apelācijas instancē.

Tiesas tēzes: *[..] Kā zaudējumus prasītājs ir norādījis maksātnespējas procesā pieteiktos un atzītos kreditoru prasījumus Ls 153 617,76 apmērā. Savukārt kā cēlonisko sakaru starp atbildētāja veiktajām darbībām un kreditoru prasījumiem Ls 153 617,76 apmērā prasītājs norādījis, ka šo darbību rezultātā ir iestājusies prasītāja maksātnespēja, jo atsavinot prasītāja mantu tika zaudēta iespēja dzēst šos prasījumus. Civillietu tiesu palāta uzskata, ka minētais arguments ir nepamatots un neatbilstošs lietas faktiskajiem apstākļiem un vērtējams tikai kā prasītāja subjektīvs viedoklis par maksātnespējas cēloņiem un iemesliem, kāpēc nav apmierināti kreditoru prasījumi. Nav iesniegti pierādījumi, ka kreditoru prasījumi Ls 153 617,76 apmērā būtu radušies saistībā ar nekustamā īpašuma un kustamas mantas atsavināšanu, naudas līdzekļu pārskaitīšanu no prasītāja konta un nekustamā īpašuma*

---

⁹¹ Spriedums stājies spēkā 19.04.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

apgrūtināšanu ar hipotēku, līdz ar to, tiesas ieskatā, nav pierādīts arī cēloniskais sakars starp atbildētāja darbību un zaudējumiem.

Lietā Nr.PAC-0580 ar AT Civillietu tiesu palātas 2010. gada 13. maija spriedumu⁹² tika konstatēts, ka SIA „ĪVE AAR” 2007. gada 23. aprīlī pasludināta par maksātnespējīgu. Administratore cēli prasību par zaudējumu atlīdzību pret sabiedrības dalībniekiem un bijušajiem valdes locekļiem R. S., A. Z. un A. R. Prasības pieteikumā norādīts, ka no SIA „ĪVE AAR” norēķinu konta regulāri ņemta skaidra nauda avansu norēķiniem. Administratores rīcībā nav dokumentu, kas apliecinātu no konta noņemto naudas līdzekļu izlietojumu kopsummā par Ls 25 957,40. Sabiedrības grāmatvedība nav vesta atbilstoši likuma „Par grāmatvedību” prasībām. SIA „ĪVE AAR” nav pildījusi pasūtījumus, par kuriem noslēgti līgumi un iemaksāts avanss no pasūtītāju puses. SIA „ĪVE AAR” vadība nav norēķinājusies ar piegādātājiem, pārtraukti nodokļu maksājumi, neskatoties uz to, ka sabiedrībā ienākusi nauda. Prasītājas ieskatā, zaudējumus, kas piedzenami no atbildētājiem solidāri, veido maksātnespējas procesa laikā pieteikto kreditoru prasījumu apmērs Ls 164 814,00. Pirmās instances tiesa prasību apmierināja. Apelācijas instance prasību noraidīja.

Tiesas tēzes: *[.]Kreditoru prasījumu pamatā ir parādnieka neizpildītās saistības pret kreditoru. Līdz ar to iesniegtie kreditoru prasījumi līdz to segšanai var liecināt par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem, nevis maksātnespējīgajai sabiedrībai, bet attiecībā uz maksātnespējīgo sabiedrību atzītie kreditoru prasījumi šobrīd pierāda sabiedrības neizpildīto saistību apjomu līdz tās maksātnespējas pasludināšanai. Kā norādīts iepriekš, lai secinātu, ka kreditoru parādi Komerclikuma 169. panta izpratnē ir atzīstami par zaudējumiem sabiedrībai, kas radušies valdes locekļu darbības vai bezdarbības rezultātā, jāiegūst pierādījumi par konkrētiem darījumiem, to noslēgšanas un realizēšanas apstākļiem, kā arī katra atbildētāja līdzdalību šajās darbībās vai bezdarbību, kas dotu pamatu uzskatīt, ka sabiedrībai ir nodarīti zaudējumi un tiem ir cēloniskais sakars ar katra valdes locekļa rīcību. Norādītajos apstākļos Civillietu tiesu palāta atzīst, ka fakts par kreditoru prasījumu atzīšanu Ls 164 814,00 apmērā pats par sevi nevar būt par pamatu minēto summu uzskatīt par sabiedrībai nodarītu un atlīdzināmu zaudējumu atbilstoši Civillikuma 1770., 1771. un 1772. pantam, kā arī Komerclikuma 169. panta piemērošanai, ar ko pamatota celtā prasība. Prasītāja uzskata, ka prasības pieteikumā minētie apstākļi liecina par valdes nesaimniecisko rīcību, kas noveda sabiedrību līdz maksātnespējai un radīja zaudējumus kreditoru prasījumu summas apmērā, kas piedzenama no atbildētājiem maksimāli ātri, lai atgūtu līdzekļus kreditoru parādu segšanai. Civillietu tiesu palāta secina, ka prasības pieteikumā norādītie motīvi un juridiskā argumentācija neatbilst Komerclikuma 169. pantam, jo minētā tiesību norma neparedz kreditoru parādu piedziņu no valdes locekļiem.*

Komentārs: Abās aplūkotajās lietās maksātnespējas administrators bija pamatojis prasību ar Komerclikuma 169. panta otrās daļas normu, kas paredz valdes locekļu atbildību sabiedrības priekšā par zaudējumiem, kas radušies sabiedrībai. Tiesa nesaskatīja pamatu zaudējumu piedziņai, jo netika pierādīts, ka kreditoru prasījumi, kuru apmērs tika izmantots zaudējumu

⁹² Spriedums stājies spēkā 12.08.2010. 09.2010. pieņemts lēmums par procesuālā termiņa atjaunošanas noraidīšanu.

summas noteikšanai, ir radušies valdes vainojamas rīcības rezultātā. Valdes iespējamā vainojamā rīcība bija izraisījusi nevis saistību pieaugumu sabiedrībai, bet gan sabiedrības nespēju saistības segt un tiesa to neatzina par zaudējumiem pašai sabiedrībai. Taču neattaisnojama rīcība, kas padara sabiedrību nespējīgu segt savas saistības ir cēloniskā sakarā ar zaudējumiem, ko sabiedrības maksātne spējas gadījumā cieš kreditori. Sekmīgi veicot komerciālo darbību, komersants, izmantojot tā rīcība esošos resursus, „ģenerē” naudas līdzekļus, kurus cita starpā izmanto arī savu saistību kārtošanai. Ja valdes rīcības dēļ komersanta ienākumi apstājas (piemēram, tiek ļaunprātīgi atsavināti pamatlīdzekļi, kas ir izmantoti ražošanā), komersants var nebūt spējīgs nokārtot jau uzņemtās saistības, kā arī saistības, kuras iespējams uzņemas vēlāk, apzinoties, ka tas nespēs nokārtot. Latvijas tiesību sistēmā zaudējumu aprēķināšanas formula, kura tiek izmantoti nesegtie kreditoru prasījumi, nav tieši atrunāta, savukārt starptautiskajā praksē tāda ir pazīstama. Piemēram, Nīderlandes Civillikuma 2:248. pants tieši paredz, ka valdes locekļi atbild par maksātne spējas procesa laikā nesegtajiem kreditoru prasījumiem, ja valdes locekļu rīcība ir bijusi acīmredzami neatbilstīga un tas ir bijis galvenais maksātne spējas cēlonis.⁹³

Kopsavilkums

Darījumu apstrīdēšana

1. Vērtējot jēdziena „apstrīdams darījums” būtību, jāņem vērā ne tikai atsevišķu darījumu (līgumu) un tā izpildi, bet arī parādnieka un trešo personu darbību kopumu, kas ir virzīts uz zaudējumu nodarīšanu parādniekam un kreditoru kopumam.

Tiesas ir dažādi vērtējušas apstrīdama darījuma jēdzienu maksātne spējas regulējuma izpratnē: gan sašaurināti vērtējot tikai atsevišķus noslēgto līgumu noteikumus, gan paplašināti aplūkojot citus ar darījuma slēgšanu un izpildi saistītus apstākļus. Atbilstoši pušu sacīkstes principam civilprocesā prasītājam ir jānorāda uz vērtējamiem apstākļiem un jāiesniedz tiesā atbilstoši pierādījumi.

2. Nosakot, vai attiecīgais darījums ir radījis zaudējumus, ir jāņem vērā maksātne spējas likumu mērķi aizsargāt kreditoru kopuma intereses. Darījums atzīstams par spēkā neesošu, ja tiek konstatēts, ka parādnieka iespējas saglabāt maksātne spēju, turpinot normālu saimniecisko darbību, vai kreditoru iespējas gūt apmierinājumu no parādnieka mantas būtu lielākas, ja attiecīgais darījums nebūtu noslēgts un neiestātos no tā izrietošās tiesiskās sekas – mantas aktīvu masas samazinājums vai [kopējo saistību] palielinājums (lietas Nr.PAC-0731/2012⁹⁴ un Nr.PAC-1566/2012⁹⁵).

---

⁹³ <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook022.htm>

⁹⁴ Spriedums stājies spēkā 02.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁹⁵ Spriedums stājies spēkā 05.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

3.Par zaudējumus radošu darījumu tiesu praksē ir atzīti arī tādi darījumi, kas paši par sevi nesamazina parādnieka mantas sastāvu (nemaina aktīvu un saistību attiecību), taču ietekmē kreditoru prasījumu apmierināšanas proporciju maksātnespējas procesa ietvaros (lieta Nr.SKC-34/2009).

4.Apstrīdot darījumu, ar kuru atsavināta ieķīlāta manta, vienlaikus sedzot nodrošinātā kreditora prasījumu, prasītājam jāpamato, ja darījums tiktu atzīts par spēkā neesošu un ieķīlātā manta tiktu pārdota nodrošinātā kreditora prasījuma apmierināšanai Maksātnespējas likumā noteiktajā kārtībā, vai pārējiem kreditoriem pastāvētu iespēja gūt kaut kādu apmierinājumu no izsoles rezultātā iegūtās naudas. Lietā ir jāpierāda darījuma apstrīdēšanas ietekme uz kreditoru prasījumu apmierināšanas apjomu, ja darījumu atzītu par spēkā neesošu, t. sk. ņemot vērā nodrošinātā prasījuma apmēru, kreditoru sastāvu un parādnieka mantas stāvokli (lietas Nr.PAC-0731/2012⁹⁶ un Nr.PAC-1566/2012⁹⁷).

5.Prasījums par darījumu apstrīdēšanu nav prasījums par zaudējumu atlīdzināšanu, līdz ar to prasītājam ir jāpierāda zaudējumu nodarīšanas fakts, taču nav jāpierāda precīzs zaudējumu apmērs (lieta Nr.PAC-0731/2012⁹⁸).

6.Pastāv atšķirīga tiesu prakse, vērtējot pierādījumus, kas liecina par zaudējumu nodarīšanu. Nekustamo īpašumu atsavināšanas darījumos lielākoties par īpašuma vērtības pierādījumu tiek atzīts sertificēta vērtētāja novērtējums, kas neizslēdz iespēju ņemt vērā kadastrālo vērtību.

Atsevišķos gadījumos ir salīdzināta iegādes un atsavināšanas cena. Par nekustama īpašuma vērtības pierādījumu tiesa nav atzinusi finanšu pārskata ziņas par nekustamajā īpašuma veiktajiem ieguldījumiem (lieta Nr.PAC-0818/2011⁹⁹). Lietās, kurās ir apstrīdēta prasījumu cesija, tiesas ir atzinušas, ka prasījuma tiesību vērtība nevar būt analogiska parāda summai sekojošās, iespējams, ilgstošās, tiesvedības un izpildes procesa dēļ, tāpēc zemāka cena automātiski nenozīmē zaudējumus. Prasītājam ir jāpierāda, ka cedētās prasījuma tiesības būtu iespējams cedēt par augstāku cenu, nekā tas tika izdarīts (lietas Nr.PAC-0263/2010¹⁰⁰ un Nr.PAC-1518/2012¹⁰¹).

7.Darījumi, kas slēgti starp juridiskajām personām, ir uzskatāmi par slēgtiem ar ieinteresētajām personām vai šo personu labā, ja fiziskās personas, kas pārstāv vai citādi ir saistītas ar attiecīgajām juridiskajām personām, ir savstarpēji saistītas atbilstoši ieinteresēto personu definīcijai. Juridiska persona nepastāv pati par sevi, bet tās darbību realizē konkrētas fiziskas personas. Atbilstoši Civillikuma 1410.pantam juridiskās personas darījumus slēdz caur saviem likumiskajiem pārstāvjiem. Juridiskā persona nevar savu

---

⁹⁶ Spriedums stājies spēkā 02.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁹⁷ Spriedums stājies spēkā 05.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁹⁸ Spriedums stājies spēkā 02.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

⁹⁹ Ar Senāta 27.08.2012. lēmumu lietā Nr.SKC-0650 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

¹⁰⁰ Spriedums stājies spēkā 16.03.2010. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

¹⁰¹ Spriedums stājies spēkā 09.02.2013. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

darījumspēju īstenot bez likumisko pārstāvju līdzdalības (lietas Nr.SKC-34/2009 un Nr.PAC-1619/2012¹⁰²).

8.Īpaši kritiski darījuma otras puses labticība vērtējama darījumos, kas slēgti ārpus parādnieka parastās komercdarbības un parādnieka rīcība skaidri liecina par nodomu izvairīties no saistību izpildes pret kreditoriem. Šādi darījumi parasti tiek slēgti ar mērķi apmierināt parādnieka un ar to saistīto personu intereses, savukārt zaudējumi kreditoriem ir šādas rīcības neizbēgamas sekas. Par pušu nelabticību var liecināt fiktīvu amatpersonu un dalībnieku esamība. Taču, lai tiesa šos apstākļus varētu ņemt vērā, izskatot prasību, prasītājam šie apstākļi ir jānorāda un ar Civilprocesa likumā paredzētajiem pierādīšanas līdzekļiem jāpierāda.

9.Ņemot vērā, ka spēkā esošais 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likums pieļauj ieskaita veikšanu maksātnespējas procesā, ieskaits parastās komercdarbības ietvaros pats par sevi nav uzskatāms par darījumu, kas rada zaudējumu kreditoru kopuma interesēm, ja vien pretēji vērstās saistības nav radušās likumā noteiktajā ierobežojuma periodā vai nav saskatāmas pazīmes, kas liecina, ka ieskaits ir veikts ļaunprātīgos nolūkos.

10.Pastāv atšķirīga tiesu prakse par darījumiem, ar kuriem parādnieks ir devis nodrošinājumu (ķīlu vai galvojumu) par labu trešajai personai. No vienas puses, ja komersants noslēdz darījumu, kas atbilst vispārējiem tiesiskuma kritērijiem, bet kam nav ekonomiski attaisnojama pamata saimnieciskās darbības mērķa nodrošināšanā, komersanta maksātnespējas gadījumā tas var tikt atzīts par pietiekamu pamatu Maksātnespējas likuma 92. panta tiesiskā sastāva nodibināšanai (lieta Nr.PAC-0909/2012¹⁰³). No otras puses, ir jāņem vērā, ka vienā koncernā (grupā) ietilpstošu sabiedrību starpā slēgti darījumi ir jāvērtē plašākā kontekstā. Grupas iekšienē var būt arī savstarpēji izsniegti nodrošinājumi, no kuriem nodrošinājuma devējam var būt nevis tiešs, bet pastarpināts labums, ievērojot aizņēmēja lomu grupas iekšienē. Šie apstākļi tiesai būtu jāņem vērā, vērtējot apstrīdētus darījumus, kas ir slēgti starp saistītām sabiedrībām, vai to labā (lieta Nr.PAC-1876/2011¹⁰⁴). Vērtējot saistīto sabiedrību veiktos darījumus, ir jāņem vērā gan darījuma raksturs, mērķis, darījuma iesaistīto sabiedrību iepriekšējie savstarpējie darījumi, gan arī kreditoru sastāvs darījuma slēgšanas brīdī.

Zaudējumu piedziņa no parādnieka pārstāvjiem

11.Zaudējumu piedziņas prasībās pret maksātnespējīgo kapitālsabiedrību valdes locekļiem kā speciālā tiesību norma ir piemērojami Komerclikuma 169. panta noteikumi, t. sk. valdes vainojamības prezumpcija zaudējumu konstatēšanas gadījumā, kā arī vispārīgie

¹⁰² Spriedums stājies spēkā 21.11.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

¹⁰³ Ar Senāta 19.10.2012 lēmumu kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

¹⁰⁴ Spriedums stājies spēkā 16.02.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

Civillikuma noteikumi. Valdes locekļiem ir pienākums būt lojāliem gan pret sabiedrību kā patstāvīgu tiesību subjektu, gan arī pret visu tās dalībnieku ekonomiskajām interesēm, pildot pienākumus kā krietnam un rūpīgam saimniekam atbilstoši Komerclikuma 161. panta pirmajai daļai (valdes loceklim kā uzticības personai, no vienas puses, ir jāmaksimizē sabiedrības peļņa, no otras puses, tai jāsauglabā sabiedrības manta (lieta Nr.SKC–25/2012). Kapitālsabiedrības finansiālo grūtību gadījumā galvenās ekonomiski ieinteresētās personas ir sabiedrības kreditori, par kuru prasījumu maksimālu apmierināšanu ir atbildīgi sabiedrības valdes locekļi.

12.Komerclikuma 169. panta trešajā daļā nostiprinātā valdes locekļa vainojamības prezumpcija pārliet pierādīšanas pienākumu no prasītāja (administratora) uz atbildētāju (valdes locekli). Šīs prezumpcijas atspēkošana ir valdes locekļa pienākums. Lai minētā prezumpcija sāktu darboties, prasītājam nepieciešams pierādīt zaudējumu esamību atbilstoši sacīkstes principam un vispārējiem Civilprocesa likuma noteikumiem, kas regulē pierādījumu iesniegšanu.

13.Ja valdes locekļa rīcība ir pretēja saprātīgai komerciālās apgrozības praksei un tiek pierādīts, ka sabiedrībai nodarīts zaudējums, konstatēta amatpersonas vainojama rīcība un pastāv cēloniskais sakars starp amatpersonas rīcību un nodarītajiem zaudējumiem, tad apstāklim, ka valdes locekļa rīcība nesatur ļaunprātīgu tiesību aizskārumu, nav tiesiskas nozīmes, jo viņš ir atbildīgs par katru, tostarp vieglu neuzmanību. Atbildība neiestājas tikai tad, ja attiecīgais subjekts pierāda, ka viņš attiecīgajā situācijā ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks, respektīvi – nav pielaidis pat vieglu neuzmanību (lieta Nr.SKC–25/2012).

14.Prasībās pret maksātnespējīgu parādnieku valdes locekļiem ir sastopami šādi zaudējumu nodarīšanas veidi:

- 1) ir veikti ekonomiski nepamatoti darījumi un darbības, kas samazinājuši mantas apmēru un/vai noveduši parādnieku līdz maksātnespējai;
- 2) nav pienācīgi vesta grāmatvedība un/vai nav nodoti parādnieka grāmatvedības dokumenti;
- 3) savlaicīgi nav iesniegts maksātnespējas procesa pieteikums.

15.Zaudējumu piedziņas prasībās no valdes locekļiem maksātnespējas procesu ietvaros ir atsaucis uz grāmatvedības dokumentu nenodošanu administratoram. Tiesu praksē dokumentu nenodošanas apstākļi ir vērtēti dažādi. Atsevišķās lietās tiesa, piemērojot valdes vainas prezumpciju, ir tulkojusi grāmatvedības dokumentu nenodošanu par sliktu valdes locekļiem un, iztrūkstot pierādījumiem par krietna un rūpīga saimnieka rīcību, piedzinusi mantas samazinājumu, kuru valde nav bijusi spējīga izskaidrot (lieta Nr.CA-607/2011¹⁰⁵). Tomēr lielākoties līdzšinējā tiesu praksē grāmatvedības dokumentu nenodošana ir atzīta par prettiesisku rīcību, kura pati par sevi nepierāda zaudējumu

---

¹⁰⁵ Ar Senāta 27.03.2012. lēmumu lietā Nr. SKC-0254 kasācijas tiesvedību ierosināt atteikts.

nodarīšanu un cēlonisko sakaru. (lietas Nr.PAC-0223/2011,¹⁰⁶ Nr.PAC-0079/2009¹⁰⁷ un Nr.SKC-101/2014).

Dokumentu nenodošana var radīt tiešu cēlonisku sakaru ar zaudējumiem, ja dokumentu trūkums, piemēram, liedz piedzīt debitoru parādus un atgūt mantu trešajām personām, uz kuru parādniekam ir tiesības.

16.Lietās, kurās ir konstatēta naudas līdzekļu izmaksa bez tiesiska pamata kādam no valdes locekļiem, zaudējumu apmērs tiek noteikts izmaksātās naudas summas apmērā (lieta Nr.CA-3559/27¹⁰⁸). Gadījumos, kad maksātnespējas procesa administratoram nav nodoti parādnieka grāmatvedības dokumenti, tiesas dažādi ir vērtējušas zaudējumu noteikšanas metodi, izmantojot pēdējā pieejamā finanšu pārskata ziņas par aktīvu vērtību. Noraidot šādas zaudējumu piedziņas prasības, tiesa ir norādījusi, ka parādnieks pēc pēdējā finanšu pārskata iesniegšanas ir turpinājis saimniecisko darbību, tāpēc situācija uz maksātnespējas procesa pasludināšanu var būt mainījies un nav pamata uzskatīt, ka finanšu pārskatā minētie aktīvi atrastos pie valdes locekļiem (lietas Nr.PAC-0901/2012¹⁰⁹ un Nr.PAC-0079/2009¹¹⁰). Nepienācīga grāmatvedības kārtošana nav savienojama ar krietna un rūpīga saimnieka rīcību. Tāpēc, ņemot vērā Komerclikuma 169. panta trešajā daļā noteikto valdes atbildības prezumpciju, kā arī Senāta atziņas lietā Nr.SKC-25/2012, situācijā, kad nav pienācīgu grāmatvedības ziņu, pierādījumu nasta par sabiedrības mantas izlietojumu būtu uzliekama valdes locekļiem, kuru pienākums bija organizēt sabiedrības grāmatvedības uzskaiti līdz maksātnespējas procesa pasludināšanai un iesniegt administratoram sabiedrības grāmatvedības dokumentus. Pretējā gadījumā tiktu veicināta situācija, ka grāmatvedības dokumentu iznīcināšana un gada pārskatu nesniegšana no civiltiesisko seku viedokļa valdes locekļiem būtu izdevīgāka, nekā likuma „Par grāmatvedību” noteikumu ievērošana. Pamats to valdes locekļu atbildībai, kuru ir ieņēmuši amatu pirms sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanas un, iespējams, arī varētu būt vainojami sabiedrības mantas samazinājumā, jāpierāda prasītājam.

Augstākās tiesas Civillietu departaments

Augstākās tiesas Judikatūras nodaļa

Helmuts Jauja
Mg.iur., vadošais jurists
ZAB Deloitte Legal

¹⁰⁶ Spriedums stājies spēkā 16.08.2011. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

¹⁰⁷ Spriedums stājies spēkā 27.08.2009. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

¹⁰⁸ Spriedums stājies spēkā 21.02.2012. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

¹⁰⁹ Pētījuma tapšanas brīdī par spriedumu bija iesniegta kasācijas sūdzība, ar Senāta 12.09.2013. lēmumu lietā Nr. SKC-0195/2014 lieta nodota izskatīšanai kasācijas kārtībā.

¹¹⁰ Spriedums stājies spēkā 27.08.2009. Kasācijas sūdzība nav iesniegta.

Tiesu prakses apkopojums akceptēts Augstākās tiesas Civillietu departamenta tiesnešu sanāksmē 2014.gada 29.aprīlī.